

Es molt curt el temps que va des de Santa Margarida, Festa Major de la vila, al sis de setembre, dia d'Arrossades a Sant Sebastià i de vaga de futbolistes, per a fer un llibre, ja se sap. Però jo, de fa temps, tinc la costum d'escriure unes planes cada dia. Quan ne tinc una colla, les aplego i en faig un llibre. N'hi ha que passen el temps fent la manilla, jugant als escacs o fent novenes. Jo escric, cosa molt menys mal feta, em penso, que raptar menors, no llaurar dret o fer moneda falsa. Escric com si tingués por de fer tard, de pressa i sense anar a mirar gaire prim. No sabria pas que dir-hi. Hi haurà planes que hauran sortit bé i altres que hauran sortit malament. Segur, més de les segones que de les primeres. No està a l'abast de tothom de només fer planes ben fetes. Què volen ser "LES ESCRIPTURES DEL NOTARI COLLFORT"? Res. Ganes d'escriure que té un. Potser si que en alguns passatges a un se n'hi ha anat una mica massa la mà, però si a un que escriu de la manera que ho faig jo, sense pensar en problemes editorials ni en problemes de públic, no se li poden permetre de tant en tant algunes carregades de mans, ja em diran a qui es poden permetre. Hi ha coses que un les porta a dins i ja que no les pot dir ell, o no les vol dir, les fa dir a personatges inventats que són els que van més bé per a fer-los dir tota mena de disbarats. O no? Es parla una mica de tot en "LES ESCRIPTURES DEL NOTARI COLLFORT", i deixant a part que se'n podria haver parlat més bé, no hi ha altre remei que agafar-s'ho de la manera que se'n parla. Es parla d'un matrimoni rondinaire, nemés d'un, i pensant vostès que es podria haver parlat de centenars. I de federals. Ciutadans, segons alguns que jo he conegut, inefables, producte a casa nostra, de l'estament taper. Aquella gent que ho eren tot, que posaren infinites primeres pedres per a viure bé, que inventaren els cremats, l'arròs negre, les picades d'aretlla, i les trobades a les platges, i que, a més de tot això eren federals i tenien dones que els anaven a missa. Els pocs que queden en seguiran essent de federals i en seran sempre, hi hagi o no hi hagi República Federal. Ja en altres llibres he demanat disculpes. No hi tornem. Ja se sap els punts que es calcen. La vaca no dona per més, que deia aquell pagès quan algú li deia que anava fluix de llet. Doncs ací tenen "LES ESCRIPTURES DEL NOTARI COLLFORT", i qui tingui més que sopi dos cops...

Una descripció especial.
La carta alpestrada.
Nominacions.

Bepe s.

En descobrint que la serventa Teresa obrí vides les portes. 33
- Als soldats els dónem com a bufanda?
La carta especial.
Primera entrada en joc del notari Collfort, dit Collfort.
- I si he de parlar sua, Vostè?
Altres discussions més sobre Collfort.

La delícia de la carta d'aportament.
- M'han tornat el coll.
Un capítol de guerra.
Consequències de la guerra a la casoria.
Les tres escenes d'aportament.
El capítol del jutge Ferrer.

Sant Jaume i els moros.
La promesa d'Esperanceta a la senyora Elvira.

Antecedents d'un matrimoni.
La botiguera i el notari.
El matrimoni, Societat Anònima o Societat Limitada?
Els precursors.
Bons i mals matrimonis.
El matrimoni Elvira-Benet.
Discussions.
El cas de Bernard Shaw.
Més discussions.
El nom, i el Padri Pasqual.
El barret de cop.
Ploralles.
Segueixen les discussions.

1

La guerra!
Nova intervenció del Padri Pasqual.
L'amagada al Mas dels Endolls.
Esperanceta.
Vuit dies que no són vuit dies.
El notari Benet, camí del Mas dels Amagats sent una impensada conversa.
- Els federals són uns animals.
- I vosaltres, uns carques!
Actuació nocturna del notari Benet.
Un ball sense música.
Tribulacions matrimonials.

26

La tempestuosa visita del matrimoni Endoll.
Desaventatges de tenir un noi ben plantat.
El vet dels Endolls a Esperanceta ocasiona la tornada de Pasqual.
El notari Benet guanya una batalla i el noi se'n va a la guerra.
Una carta que semblava mal tancada.
Esperanceta, tema de noves cartes.
Pasqual fa una carta privada al notari Benet.
Una carta migpartida i la visita del masover Silvestre per la gran decisió d'Esperanceta.
Una pila de culpables.
L'honor republicà.
Una escriptura especial.
La carta migpartida.
Moxaines.

61

Es descobreix que la serventa Tomasa obria totes les cartes.
- Als soldats els deixen donar bufandes?
La carta amagada.
Primera entrada en joc del notari Galigó, dit Caliquenyo.
- I si has de parlar rus, Benet?
Altres discussions amb abraç final.

La delicada carta d'Esperanceta.
- M'han tocat al noi!
Un hospital de guerra.
Conseqüències de metralla a la menuda.
Les tres accions d'Esperanceta.
El casori del jutge Banyoles.

109

Sant Jaume i els moros.
La prometença d'Esperanceta a la senyora Elvira.

De nou al domicili del notari Benet. 128
Pasqual apren a caminar.
Anada i vinguda al Mas de Silvestre.
Novíssimes discussions amb el govern a València.
Nou viatge ràpid al Mas.
El govern a Barcelona.
Cremada de diaris: Aquests només diran tavernaclades!
Favor contra favor?
Els Endolls al candeler.
El noi Endoll pretén Esperanceta.
Una telefonada a casa els Endolls.

De nou al Mas de Silvestre. 146
Pasqual camí de ser un home de debo.
El notari Benet demana per mossèn Angel.
El perquè el notari no cridà la darrera vegada que discutí
amb la seva dona.
- Mossèn Angel, venim a casar-nos!
La solució d'un Virolai desafinat.

Les escriptures privades del notari federal Benet Collfort. 152
Garrotades vistes i garrotades clandestines.
El primer fruit del matrimoni Pasqual-Esperanceta.
- Serà botiguera!
La guerra de les guerres.
Lluna de nois: Pasqual, Benet, Silvestre, etc.
Una vaga de tramvies.
Aquesta ONU!
Els manobres passen de manobres a senyors manobres.
El cas del cardenal Roncalli.
Noves entrades en joc del notari Caliquenyo.

Elvireta fa dinou anys. 159
- L'Elvireta festeja!
El festejador és un Endoll! Caiguda de culleres.
El notari Benet, detectiu privat.
Era un Endoll de part de mare i partidari de l'Estatut.
El notari Caliquenyo està que els capellans ho arreglaren tot.
Petroli a Burgos.
Bombes a Almeria.
Americans a la Lluna.
Tornada d'un poeta.
Pau Casals.
A matar jueus!
El rei.
Caliquenyo altra vegada.
Impensat acabament d'una visita a mossèn Angel.

- Vols dir, Silvestre, que aquesta noia tan guapa sap escriure
a màquina bé? 178
El festeig frustrat del més jove de la colla: Manelic.
L'impenitent Caliquenyo.

La reforma política.

El rei nomena el republicà Tarradellas president de la Generalitat de Catalunya.

Eleccions.

L'Estatut.

La darrera escriptura del notari Benet.

Caliquenyo fa un discurs federal, davant la gran trobada de tota la família.

Discurs de Benet.

La gran abraçada.

Parla mossèn Angel.

El Virolai, La Santa Espina, l'Emigrant, Els Segadors...

184

Els antecedents del matrimoni Elvira-Benet, ella botiguera i ell notari, són aquests. Les dones primer, naturalment. S'han queixat molt les dones de competències, descriminacions i plantofades, però obrint portes, tenint criatures i en naufragis, sempre s'ha donat preferència a les dones. Les dones primer, doncs. D'anys i anys, les dones de la botiga, s'haguéssin casat bé o malament, no deixaven la botiga. La botiga havia salvat moltes situacions provocades per esdeveniments variats: decrets ministerials, guerres, cremades de convents, vagues generals o marits fembrers o jugadors, entre altres.

La fundadora de la institució, la senyora Renata, a l'hora de dir adéu a uns quants familiars que li voltaven el llit, ja va establir les bases, que amb el temps serien inalterables, de l'afecció que s'havia de portar a la botiga. Es pot dir que la senyora Renata fou la creadora oficial del gremi dels botiguers, gremi escampadíssim arreu del país. Esdevenir botiguer ha estat l'afany de la majoria del cens nacional. Comprar una cosa a dos i vendre-la a quatre amb permís de l'autoritat, és encara el somni daurat, imparable, d'una pila de ciutadans. La clau de que la gent pagués a gust quatre per dos, han estat els compliments. Un botiguer sense compliments val més que plegui. Serà un botiguer de parròquia reduïda. Un botiguer només pot vendre sense compliments en temps delicats i venent coses que no es poden vendre. Llavors el botiguer ven amb cara de misteri jurant que amb aquella venda li va la presó i potser la vida. Davant d'això el qui compra, compra sense retop i al preu que sigui. I quan el qui compra ho fa sense que el venedor li faci compliments és que les coses van molt malament.

La senyora Renata, doncs, deia amb el llit voltat de familiars, més

o menys això:

-...i penseu que si mai s'ha de tancar la botiga, si voialtres la porteu com s'ha de portar, serà que tot se n'haurà anat en orris. A mida que es vagin tancant botigues és que es va acostant el dia del Judici Final, dia que segons diuen, no en quedarà cap de botiga...I la botiga, ho dic en el testament, sempre anirà de mares a filles. Penseu, a l'hora de casar-vos, que per a la continuació de la botiga s'han de tenir noies. No serà res extraordinari que en tingueu ja que per ara en aquest món nostre hi ha moltes més dones que homes. Això va així, diuen els homes, perquè ells puguin escollir. Deixeu-los dir als homes. Han manat durant molts segles però se'ls acaba. Si hi ha democràcia i han de manar els que són més, ja sabeu qui manarà un dia o altre. Així, doncs, l'herència, la botiga, anirà de mare a filla, i, si alguna s'aparta de la regla universal i troba lluna de nois, la botiga anirà de mare a neboda. A la que hagi de regentar la casa ensenyeu-li de menuda a ser botiguera. Es un art que a les escoles no l'ensenyen. L'educació i el rentar-se els peus cada dos mesos o tres no té res a veure en com s'ha de tractar un client ni en com se li han de fer venir ganes de comprar encara que no en tingui. Tot això a estudi no s'apren, s'apren a la botiga...Que es casi, que s'ajunti, cosa que es va posant de moda, que faci el que vulgui, però que pensi que la botiga és primer que cap altra cosa. Si algú li fa l'aleta que la hi vingui a fer a la botiga. Penseu que es pot ~~dansar~~ festejar tot depatxant que és una cosa que posa a prova la paciència del pretendent i, si convé, quan sigui el moment es pot festejar a la botiga amb la porta tancada. La botiga primer. Penseu que jo hi vaig tenir la primera filla, i que avui aquesta reunió m'agradaria poder-la-hi tenir. La botiga és pels botiguers, en el nostre cas per les bo-

tigueres, l'arca sagrada, el temple, la sinagoga, la Generalitat, la pàtria...Ara, no us caseu mai amb cap botiguer el qual voldria botiguejar a la seva manera. Caseu-vos amb qui volgueu, amb un ministre, amb un general, amb un camàlic, amb un mestre, però no us deixeu enlluernar mai per un botiguer. I, si mai teniu mals pensaments tanqueu-vos a la botiga! Jo, ja veieu que he esperat avui a tenir aquesta trobada perquè és festa de precepte. Les festes s'han de respectar, però si mai un dia de festa podeu vendre alguna cosa de preu, altres pecats es fan en dies festius...

Durant generacions, de la botiga se'n tingué el concepte que en tenia la fundadora. Si alguna hereva tingué dubtes, es tancava a la botiga i els dubtes s'esvandien. Una d'elles, la Senyora Dora a la qual un botiguer feia l'aleta passà sis mesos sense sortir de la botiga, i no en sortí fins que es va veure en cor de fer el sord a les intencions del botiguer. Es casà amb la consciència tranquil·la amb el marxant de bestir a l'engròs senyor Policarp el qual la va esperar sempre al defora de l'establiment, tant de festejador com de casat.

Una de les darreres d'aquesta generació de botigueres era la senyora Dolors, a la qual familiars i coneguts li deien Dolorettes. Dolorettes complí al peu de la lletra les disposicions de la fundadora passant anys seguits embotigada. Aquest embotigament continuat li encomanà una notable blancor de lliri, blancor molt de moda un temps, i que feia ressaltar encara més la negror d'ulls i cabells de Dolorettes, la qual cosa es traduïa en que fos envejada de dones i admirada d'homes. Un d'aquests era el metge Fortunat el qual per atzar entrà un dia a la botiga cercant una tulipa de vidre blau, trobant que Dolorettes portava un refredat de consideració.

- Senyoreta, aquest refredat se l'ha de cuidar! - va dir el doctor

Fortunat.

- Ja ho faig però no puc deixar la botiga, senyor!
- Uns quants dies de llit li anirien molt bé.
- Ja ho sé, senyor, però jo no em moc de la botiga per refredada que estigui.
- És que aquesta tos, senyoreta, li pot fer perdre clientela.
- Tot el que vulgui, però, la botiga és la botiga.
- Jo li dic això com a metge, no com a client. I si no es pot moure de la botiga, si vol la visitaré sense moure-se'n...

I la hi visità. I guarit que fou el refredat, el doctor Fortunat seguí visitant Doloretas, d'una cosa en vingué l'altra i aquella tos inicial li valgué a Doloretas casar-se amb el doctor Fortunat. Ella seguí a la botiga sense complicacions i ell seguí fent receptes sense dificultats. La clientela de la botiga anà en augment, els malalts abundaven, i el matrimoni anava vent en popa. Mai Doloretas preguntà al doctor Fortunat si els malats es posaven bé i mai el doctor es preocupava si els clients anaven a la botiga a mirar i preu. I a estones perides, quan Doloretas no tenia botiga i Fortunat malalts entre mans, portaren al món la petita Elvira la qual si no hi vingué a la botiga ben poc se'n va faltar ja que la dona d'acord amb la llei d'herència aprofità a estar-s'hi fins el darrer moment, tant fins al darrer moment que la senyora llevadora feu aquesta telefonada a la botiga:

- Doloretas, vinc a la botiga o t'espero a casa teva?

I complint igualment les disposicions testamentàries, la petita Elvira fou portada a cap edat a la botiga, en la qual, darrera el taulell i amb parròquia viva li fou ensenyat tot allò que les monges Carmelites no li havien ensenyat en questions de valorar pe-

ces, fer compliments i els misteris del regateig, assignatura aquesta poc ensenyada ni a les escoles públiques ni a les privades. El regateig l'inventà el comprador -el botiguer que tots portem dins-, i els primers sorpresos foren els botiguers veient que d'ençà de l'aparició dels regaters l'ofici de vendre havia sofert un canvi impensat. Tenint en compte el gran nombre de botiguers que hi ha pel món, l'Administració, que hi ha gent que diu que es cuida tant de tot, se n'hauria de cuidar més de l'afer regateig fent-lo d'ensenyament obligatori a tota mena d'escoles. De la mateixa manera que hi ha escoles d'Art Dramàtic, de ball, de periodistes i de fusters, hi hauria d'haver una escola de Regateig. No es preten donar lliçons a l'Administració, és clar, perquè també farien falta escoles de festeig, d'anar a plaça i de no pescar en llocs prohibits, però sí que seria bo que l'Administració hi donés la importància que mereix a una escola de Regateig.

Establerts, si bé molt per damunt els antecedents de la botiguera Elvira, anem a establir també molt per damunt els del notari senyor Benet.. Ell venia de notaris de tota la vida. La notaria pairal la fundà el senyor Deosdat anys enllà. L'afecció als papers se li despertà a cap edat. Ell sabia qui era son pare i qui havia estat son avi, però no passava d'aquí. I ho volgué saber. Es dedicà durant anys a remenar arxius descobrint que a la família cada vegada hi havia més notaris. Anys enllà de notari en podia ser molta gent. Si algú feia notes ja era notari. Fins que un rei aragonès, el rei Pere, en feu a ne'ls rectors. El rei Pere considerà que uns senyors que es passaven la vida escoltant tota mena de pecats quan la gent es confessava, pecats que era pecat tornar-los a dir, eren uns senyors de discrecció provada. En aquells temps se'ls discutia poques coses als reis aragonesos. Deosdat acabà

la seva informació quan s'acabaren els papers. Ve un moment que els papers s'acaben i quan això s'esdevé les informacions s'han d'inventar i ja se sap que no tothom inventa de la mateixa manera. Hi ha bons inventors i mals inventors, i quan un mal inventor inventa fets històrics sense papers...! Deosdat trobà, però, papers canten, que el primer notari de la família havia estat Abraham Ferrer, jueu convers nat al Llevant. El senyor Abraham es dedicà a fer escriptures només per ganes de saber les propietats que tenia la gent. Ell no en tenia però a casa seva s'hi veien ben empaquetades, les escriptures dels bens de ciutadans sens fi. No tothom deia la veritat en aquell temps al dir les propietats que tenia, ni als notaris. I se sap que un que no la digué fou el senyor Baldomer Escorcoll. No la digué ni al fer l'escriptura ni al fer el testament. En ambdós papers feu allò que en termes de taula de joc és conegut amb el nom de "catxa". El dit Baldomer feu fer una escriptura en la qual s'hi registrà una propietat considerable, i, acte seguit, feu fer un testament deixant-ho tot als seus tres fills els quals eren tres pendeques que havien donat al pobre Baldomer un mal passar de vida. Quan Baldomer arribà a les acaballes, feu cridar el notari Abraham per tal de fer-li llegir aquell testament en presència dels tres galifardeus. A mesura que el notari anava anunciant propietats els tres presumptes hereus no sabien com fer-ho per a posar-se bé amb el pobre vell malalt. Un li besava la mà, l'altre li posava el coixí bé, l'altre li posava més roba al llit. El notari, quan prenia alè ja que les propietats enumerades eren llarguíssimes, si dirigia la mirada al senyor Baldomer li veia un somriure mofeta cent per cent. Quan hagué acabat l'extensa lectura, preguntà al vell:

- No se'n desdeix, senyor Baldomer?

- No en tregui ni una coma, senyor notari. No en tregui ni una coma!

La cosa certa és que el senyor Baldomer Escorcoll no tenia absolutament res de les deixes que figuraven al testament. Fou, sí, un mal testament, però es posà com a exemple a tots els pendeques del país. Malgrat aquest magnífic exemple els pendeques no s'han acabat. Llevat d'aquell testament inventat pel client, no pel notari, el senyor Abraham feu la mar d'escriptures i darreres voluntats que ningú hi tingué res a dir.

I s'esdevingué que s'acostà el temps que el senyor Abraham ja no podia fer més escriptures, i un bon dia, per ell un mal dia, reunint els descendents s'expressà d'aquesta faísó:

- Millor que ho fossiu tots de notaris, però almenys un a cada generació té l'obligació de ser-ho. Això és el meu mandat, i ser notari és primer que tot. Un peixater, si un dia s'acaba el peix deixarà de ser-ne; un general, quan s'acabin les guerres, haurà de plegar, de la mateixa manera que hauran de plegar les modiestes quan no hi hagin modes, els banquers quan no hi hagin quartos i els barrétaires quan la gent vagi sense res al cap. Els notaris existiran sempre, per invents que es facin i per bombes que es tirin, i per a fer escriptures de la gent que anirà plegant. Això tingueu-ho ben present. Un poble que no tingui notari, planyeu-lo. Penseu que en altres activitats tothom que vol vendre un moment o altre avisa rebaixes. Els notaris no n'avisen mai de rebaixes. Un notari pot ser monàrquic, carlí o republicà, però les escriptures es fan de la manera que el notari vol, i, amb el preu no s'ha de conèixer de quin règim és partidari el qui les fa. A casa nostra ha de pagar tothom sigui del partit que sigui. Abans, de testament només en feien els rics. Ara ja s'acostuma a fer-ne tothom i cada dia se'n faran més. La gent no vol que les coses vagin a parar a l'Estat, ni que, per no haver-hi escriptures els hereus hagin de demanar diners per a

entrar en possessió de l'herència. Tot s'ha de lligar i ben lligat, i qui ho lliga és el notari. Cada país que s'estimi té Notari Major. Al món hi han hagut anarquistes, inventors, bigams, bandolers, literats i pervertidors de menors, però sempre hi han hagut notaris. Una bona part de les històries del món les trobareu a les notaries. I si algú s'hagués preocupat de fer els notaris més aviat tindriem tota la història dels homes i les dones des del seu començament fins els nostres dies en els arxius notariais... La notaria ha d'anar de pares a fills. Caseu-vos amb qui vulgueu, i si pot ser caseu-vos bé, però no deixeu l'ofici per quartos i relacions socials que puguin tenir les vostres dones. Un notari sempre és un notari. I no hi ha cap notari pobre, o almenys la gent es pensa que no ho és. I penseu també que els notaris som gent prolífica. Tenim tantes criatures per tal que l'un o altre segueixi l'ofici. Quan un notari surt al carrer voltat de criatures pròpies, la gent creu que es tracta d'un bon notari i d'un notari que va bé. I, us hi veieu o no us hi veieu, quan feu escriptures poseu-vos ulleres i, millor que millor amb muntatge d'or. El client, davant unes ulleres així, està convençut que se les heu amb un notari de categoria. I m'agradaria que ja algú de vosaltres comencés a posar en solfa, a fer-ne una escriptura, de les coses que us estic dient...

I, durant generacions, la notaria del senyor Abraham anà passant de pares a fills seguint l'atàvic manat de fer escriptures. I quan arribà el dia que s'hagué de mudar d'estat, no sorgí cap problema. Quan una noia arribava a casa seva i deia que un jove li feia l'aleta, i la casa preguntava:

- Veuràs, noia, i quin ofici té aquest jove?
- És notari - deia la noia.
- Ah, si és notari ja podeu tirar endavant.

Tingueren de passar moltes coses abans la senyoreta Elvira Climent no es convertí, al casar-se amb el senyor Benet Collfort, en la senyora Elvira Climent de Collfort. Mala cosa també, aquesta de posar darrera el cognom de la dona aquest lligam que durant tants anys ha senyalat la proposició "de". Potser la cosa ideal hauria estat anunciar el matrimoni, Benet Collfort i Companyia, o Benet Collfort i Elvira Climent, Societat Anònima, o, si es vol, Societat Limitada, per tal d'evitar mals entesos...

Segons ells dos, el món es va anar preparant durant milenis perquè tingués lloc aquell matrimoni. Onades i onades de forasters han entrat i sortit del rodal des de la vinguda dels ibers a la dels alarbs. Tots, però, hi han trobat gent per a fer-s'hi amics o per a fer-la passar per l'adreçador, més aviat això darrer que la cosa primera.. La gent primitiva es trobava aïllada per les muntanyes ibèriques i la vall de l'Ebre per un costat, i per l'altre els Pirineus, que durant molts anys han estat unes muntanyes de molt mal passar segons qui les volia passar. Els francesos els han passat sempre que han volgut, i mai els ha vingut bé que els d'ací anéssim a França. Només ens hi han volgut per anar-hi a veremes. Ens van treure, enfadats, del Rosselló i la tirria es veu que encara els dura ja que quan hi entrem en camions plens de fruita ens els volquen amb gran contentament dels passants que mengen fruita de franc... Després hi havia encara la mar, la mar que espantava molt, cosa que la gent d'ara que s'hi banya i hi barqueja no s'ho acaba de creure. Els historiadors medievals fan començar la història en temps del propi Noé, el de l'arca, quan després del Diluvi, un famós aiguat de moltíssims litres per metre quadrat, desembarcà a l'armenià pic d'Ararat, esdeveniment que els turcs, que són uns mal agraits, no li han tingut mai prou en compte. Aquells historia-

dors, doncs, diuen que el senyor Tubal, emparentat amb Noé, fou el progenitor dels ibers, fundadors d'Ullastret, i els quals parlaven un llenguatge de molt mal entendre. Sembla que Ullastret se'l feren ells sols sense l'ajut de cap manobre local, ja que com s'ha dit a ne'ls ibers no els entenien ningú, i encara avui, i això que els savis malden, es desconeix quina mena de gramàtica gastaven aquella gent...Ui, si en passaren de coses després de la fundació d'Ullastret! Els grecs feren estàtues femenines amb trampa, ja que segons sembla quan es tractava d'estatuar dones les estatua-ven molt més guapes i formoses que del compte perquè la gent es pensés que a Grècia les dones guapes ho eren molt més que en altres contrades...Hi hagué discussions respecte al lloc precís per on passaren els elefants del senyor Hannibal fins arribar a Itàlia, on no n'havien vistos mai; els romans es feren cases a Tarragona, i ensenyaren als alemanys com s'havia de fer per anar a Anglaterra; el moro Joan agafà gran fama durant les Festes Majors que els musulmans feren pel país; entrà Isabella la Catòlica i els que ja anaven preveient, segur, les coses com haurien d'anar, la feren casar amb Ferran d'Aragó; Carles Vè pogué dir que tenia un imperi en el qual sempre feia sol en un lloc o altre; es construí l'Armada Invencible sense pensar que a la mar una de les coses que hi ha són temporals; Felip Vè, aquell francès que del vestit del País en deixà només l'armilla i encara sense botons; el senyor Bolívar ens va foragitar d'Amèrica a canonades i ara tot és la mare pàtria; vingué el rei Amadeu, aquell rei que feu aquells duros tan bons; una República, la qual no passà d'anar en calces curtes; Alfons XIIè, de regnat ràpid, diuen, de resultes de visitar malalts sense ser metge; Alfons XIIIè, el rei més reproduït a "Mundo Gráfico" setmanari del temps, i que plegà, diuen, perquè la gent no anés a plantofades; una altra República, que semblava que s'ho havia de

menjar tot i se la menjaren a ella...

Quan tot això s'hagué esdevingut, els pares de la senyora Elvira donaren la mà de la noia, i tota ella, al senyor Benet. Tant l'un com l'altra estaven acostumats a manar, l'un a la notaria i ella a la botiga. A la notaria el notari era com el rei, i a la botiga, la botiguera com una reina. En el cas del notari Benet, com que ell era un notari federal, a la notaria era una mena de president de la República. En el de la senyora Elvira, acostumada de menuda a mirar els "sants" de les revistes de l'època, era una fervent enamorada de reis i prínceps, infants i reines. I, el seu festeig patí el mal de tots els festeigs curts. Un festeig llarg i aprofundit aclareix moltes coses. Un festeig curt en deixa moltes sense aclarir. D'altra part, hi manquen clàusules als matrimonis. Al costat d'allò de "fins que la mort us separi", hi hauria de figurar per anar bé i evitar complicacions, el partit polític dels contraents, cursos de cuina, declaració de festeigs anteriors, certificat de formació democràtica per tal de tolerar-se tendències, gustos i maneres de pensar, capital que s'aporta al matrimoni, certificat mèdic o de qui fos, consignant a la parella apta per a tots serveis tenint en compte quins serveis s'han d'esperar del casori... És a dir, informació, informació i informació. Per manca d'informació han trencat i fallat molts matrimonis. I sobretot, informació sobre el caràcter dels nuvis. Un punt importantíssim que s'hé trobat a faltar en les clàusules matrimonials és el de frenar en la qüestió manar. Els matrimonis ideals són aquells que un dels dos mana i l'altre creu, sigui quin sigui dels dos el què ha de creure. Quan un diu:

- Ací hi posarem un quadre,

l'altre ha de dir:

- Molt bé. Ací hi posarem un quadre. Hi ha casats que tenen Això és un exemple de bon matrimoni.

Quan un diu:

- Ací hi posarem un quadre, de violència que veient que s'havia i l'altre respon:

- No. Ací no hi posarem cap quadre, és un exemple de mal matrimoni.

També pot succeir, també, ja que la variació de matrimonis és sorprenent, que el que vol el quadre penjat en un determinat lloc arribi a convèncer a la part contrària de dues maneres, cridant o amb carentoines. Les dues maneres són recomanables si hom té en compte el manteniment del matrimoni en peu. "Qui paga, mana" hem sentit a dir. També aquesta preposició ajuda a mantenir matrimonis. Si un dels dos paga, manarà i es penjaran o despenjaran els quadres que facin falta. Allà on les recomanacions són de més mal fer és quan tots dos estan acostumats a manar i al matrimoni hi han fet aportacions econòmiques a compte mgitat. Aquests matrimonis si tenen gustos i conviccions diferents estan predisposats a no entendre's mai. Que tampoc vol dir que el matrimoni s'hagi d'espatllar, almenys fins fa poc se sabia l'existència de casats que matrimoniejaven sense entendre's durant anys i panyes.. Es d'un temps a n'aquesta part que els matrimonis queden en suspens per questions de penjar quadres o menys importants. Abans la gent quan es casava tenia més paciència. Ara els que es casen no sabem què es pensen. S'ho deixen córrer per un bistec mal cuit, discutint el vent que fa, o per a votar a gent diversa en temps d'eleccions. Les dones volen presidents guapos, ho facin bé o malament. Això és un avís pels presidents poc fotogènics si és que es pensen comptar amb el vot femení...

I la qüestió és agafar-lo tal com es presenta el matrimoni. Ja se

sap que un home és distint d'una dona. Hi ha casats que tenen reaccions violentes i, cosa curiosa, el matrimoni segueix en peu. I, cosa més curiosa encara, se sap que hi ha hagut casades tan acostumades a n'aquestes reaccions de violència que veient que s'havia passat una temporada sense rompre hostilitats, han dit:

- Tianet, que estem prop de la Quaresma i no t'has recordat de mi! I de la nova estomacada el matrimoni en sortia més refet que mai. Algú ha dit que, cas poc corrent però veritable, qui ha pegat alguna vegada ha estat la dona. Fins que elles no peguin tant als homes com aquests ho han fet a elles, que no s'esperí massa camí pel feminisme totalitari.

D'ençà que la política s'ha posat de moda també influeix en determinats matrimonis, com hi influeixen les reunions de negoci i els vestits de la senyora. Les afeccions polítiques, si s'haguéssin declarat previament abans de l'acte no portarien les sorpreses que porten quan se sap que un dels membres és addicte al senyor Prieto, i l'altre es desviu pel senyor Gil Robles. Aquests matrimonis, o es poden desfer en temps electorals o permanèixer per a mantenir posicions. La cuina també pot esdevenir un equilibrador o un desequilibrador de casoris. No és la mateixa cosa que el matrimoni es mantingui a base de croquetes semi-manufacturades, o que es faci gran amb estofats de sufregits de llarga i acurada durada. Si un matrimoni s'alça de taula dient:

- Noia, cada dia ho fas més bé!

l'estufadora pot estar tranquil·la. El matrimoni farà anys.

Ara, si l'home es veu obligat a dir:

- Si m'enganyes a la cuina, em puc creure que també m'enganyes en altres coses,

el matrimoni, si fa anys, els farà de mal passar.

Un dels perills més sabuts, i no per això solucionats, és el de la sogra amb filla única. El martiriologi de gendres sense formar part injustament en els santorals moderns, és infinit. Per una sogra que lloï gendres, se'n senten milers i milers que en despotriquen. La frase:

- I me n'emportaré la nena a casa!

s'ha escoltat moltes més vegades que la de gendres dir:

- Mira, que vingui ta mare a casa a passar-hi un parell de mesos!

Eren dos elements de conviccions Elvira i Benet, i degut a la poca durada del festeig ho anaren descobrint quan ja hi havien poques coses a fer. El senyor Benet no estava en cap manera d'acord amb la teoria dels savis que diuen que de la barreja dels forasters que ens han forastejat segles i segles n'ha sortit l'actual Península Ibèrica, Península que algú afeccionat a dir coses diu que se'n diu aquest nom perquè un temps, quan no hi havia vedes de cap mena, era plena de conills a l'engròs. Però el notari Benet sostenia que ell no hi tenia res a veure amb la barreja general, ell era indiget, n'estava segur i, cosa més important, en volia ser. De la teoria dels nassos grecs que traginen els empor-danesos, no en volia saber res. Ell deia que passejava un nas normal, i ultra això que, si un és grec un moment o altre va a Atenes de la mateixa manera que els musulms almenys un cop a la vida s'arriben a La Meca. I ell no sols no havia estat mai a Atenes sinó que ni pensava anar-hi. Ell odiava les invasions i als qui les feren. Dels romans no n'hi parlessiu. Quan estudiava, a l'hora d'aprendre el llatí s'hi negà en rodó. Aprovà l'assigatura ben bé per la influència de son pare al qual el catedràtic de torn li devia unes escriptures de feia temps. Segons el notari Benet Roma tingué una bona florada de generals convertits en emperadors

i quan aquests vingueren a menys, Roma perdé l'autobús. Quan parlava de Mussolini, deixava les dues darreres sil·labes sense pronunciar. Dels alarbs no en volia saber res. Se se'l volia escoltar deia que d'una gent que mai ha portat calces com l'altra no se'n podia esperar res de bo. Fruit d'aquestes conviccions fou que el senyor Benet es declarés federal a ultrança, forma de govern que ell considerava la ideal tenint en compte la diferència de clima, d'idioma, de cantar i ballar, de vestir, de cuina i de pagar contribucions peninsulars. Fer-ne tot una cosa és un disbarat, deia el senyor Benet, és acceptar aquella barreja de races en la qual tant s'és del país com foraster. I ell no en volia ser de foraster. Que tothom nengi bacallà al seu aire. Ara, vetllar perquè tothom en pugui menjar, ja seria més enraonat...

A la senyoreta Elvira, ben alligonada des de la seva més tendra edat, no la preocupava altra cosa que la botiga i la reialesa que havia permés que la botiga funcionés durant segles. La fundadora se n'hagués sentit orgullosa de la senyoreta Elvira. Era una botiguera sense cap descompte, operació, per altra part, que tampoc feia a cap comprador. De cara a la parròquia era un somriure permanent. Era una botiguera que feia venir ganes de comprar i que, amb un gran magatzem de compliments al damunt, sabia fer pagar el preu que volia. I tothom sortia de la casa convençut d'haver fet una gran compra a preu regalat. I, naturalment, de la mateixa manera que sabia vendre sabia comprar. Els viatjants, que llavors eren incomputables, ja sabien que quan entraven a la botiga de la senyoreta Elvira, en sortien havent venut a preu de cost. La noia vivia amb altra família, que els botiguers també tenen dret a tenir-ne, tres portes més avall de la botiga. I, per coses que s'esdevinguéssin al país o a fora, ella, a les vuit del matí obria l'es-

tabliment i feia la seva feina, de vendre i de vendre bé.

- Sí, és clar, és lamentable que els moros s'hi tornin...però què li sembla d'aquesta guerra, senyora Emilia...No la troba una preciositat? La hi dono a n'aquest preu perquè és vostè...

...

-Jo tampoc m'ho hagués pensat mai que el senyor Marcial, al qual tothom el tenia en un altíssim concepte, s'hagués embarcat amb aquella donota...Li estic oferint una veritable joia, senyora Miquela, una veritable joia...

...

- Es clar que són tossuts els alemanys, tothom ho sap...però què li sembla senyor Darnius, aquest marc, eh? Val més ell que qual-sevol quadre que hi vulgui posar. Quedi-se'l que jo sé que donarà una alegria a la senyora...

...

- Ai, sí, ja ho he sentit a dir. Tots els diaris en van plens d'això de Rússia, que diu que n'ha tingut de fugir tota la gent mudada! Li juro, senyora Tornasol que amb aquesta consola hi perdo quartos. No se la deixi perdre que vostè és dona de gust. I pensi que també se l'ha mirada la senyora del regidor Bonacama...Ja ho sabia que se la quedaria.

Cadascun pel seu cantó era una fortalesa, però festejaren poc. Al senyor Benet se li recomanà la senyora Elvira com una dona de totes qualitats i a més guapíssima, i a la noia se li digué que el senyor Benet era un bon partit, un molt bon partit. Ella, la noia, només feu aquest comentari:

- Per bon partit que sigui, jo, a la botiga!

I, anant cadascun a la seva, vingué el casori. Els primers inconvenients d'un festeig curt sorgiren quan es plantejà on es faria

la cerimònia. Elvira es volia casar a l'ermita del Bon Repòs. Benet sostenia que a ciutat hi havien esgésies pel pare i per la mare i que era una bogeria fer anar el convit a alta muntanya.

- La meva gent - deia el senyor Benet -, si s'ha de casar a muntanya no es casa!

- Doncs la meva no es casa - deia la senyora Elvira-, si s'ha de casar a ciutat.

Tot era qüestió d'haver-ne parlat abans, però no se n'havia parlat. El pare de la senyora Elvira ho arreglà dient que si es feia el casori a l'ermita, les despeses anaven a càrrec d'ell.

- Ah, això són figures d'un altre penar...- va dir el senyor Benet. La senyora Elvira s'apunta els primers dos punts.

Ja s'han casat. Llavors vingué el viatge. La senyora Elvira volia anar a Itàlia, a Roma, a veure el Papa. El senyor Benet volia anar a Paris, a veure el, Foixliss...Hi ha reunió de sogres.

- Veurà jo, quan el casori per a no donar un disgust a la nena vaig pagar l'anada a l'ermita...

-Jo pagaré per anar a Paris.

- Això ja és més enraonat.

I s'anà a Paris. Empat. Fou un viatge de males cares però de bons resultats ja que en el seu degut temps la senyora Elvira es trobà en estat de bona esperança. I a mida que el futur petit desconegut anava posseint en volum mínims cames i braços, galtes i ventre, fetge i pulmons, la senyora Elvira feia molta patxoca i anant de la botiga a la notaria caminava amb aires de reina. Sempre hi ha envejosos en aquest món, i alguna vegada va deixar anar al contemplar el pas majestuós de la casada Elvira:

- Filla, l'Elvira passa d'una manera que sembla que només ho hagi estat ella en estat!

Quan el senyor Benet, degut a l'esdeveniment, estrenà barret i corbata, i també hi hagué algú que ho trobà car,

- Mira, en Benet, tampoc n'hi ha per estrenar barret i corbata perquè ha embarassat a la dona!

Fos com fos, aquella lletra de canvi lliurada nou mesos abans pel senyor Benet i acceptada, es veu, per la senyora Elvira, arribà a termini i, a les deu d'un matí d'octubre, un nou ciutadà feu una costosa però brillant entrada en aquest món. Llevat de la partera la qual passà la seva, tothom n'estigué molt content d'aquella vinguda al món. La partera, però, no estigué amb reserves ja que ella havia posat el coll a la cosa de la manera que li posà pensant-se tenir una noia.

- Malaguanyada feina - va dir a la senyora llevadora.

No hi ha lleis sabudes que determinin de qui portarà més gràcies, vicis, virtuts o caràcter un fill, si del pare o de la mare, ni quina proporció portarà de cada progenitor. Normalment el fill surt amb trets paterns o materns. Surten nois iguals al pare i noies que s'assemblen a la mare i, en determinats casos, noies semblants al pare i nois iguals que la mare. A vegades, de llençols il·lustres n'han nascut fenomenals tarlandossos, i d'altres, a llençols normals, i fins i tot apedaçats, n'han sortit festejadors immortals, descobridors famosos, poetes genials, grans fundadors de germanats, ministres de talla o portentosos arregladors de nassos. No es pot preveure de quina fusta sortirà un que acaba de néixer.

Quan a Bernard Shaw una dona guapíssima li va proposar tenir un fill perquè sortís amb la formosura maternal i el cervell del pare, l'escriptor de Dublin va contestar:

- Senyora, i si surt amb el meu físic i el seu cervell...?

Hi ha gent que s'entreté, quan s'acosta un neixement, a veure com

es troba la Lluna respecte al misteriós Saturn voltat aparentment d'una gran pista apta per a curses de fórmula u, i a veure com conjuga Venus, la resplendent estrella del matí, guia dels que tanquen tard, amb el gegantí Júpiter del qual es diu que tot se n'hi va en fum, cosa a demostrar quan algú s'hi hagi acostat més dels que ho han fet fins ara.

Ara es tracta d'un neixement normal, sembla, del fill de la botiguera Elvira i el notari Benet que cap dels dos es preocupà de posicions astrals quan tingué lloc l'acte. La senyora Elvira perquè altra feina tenia, i el senyor Benet perquè si bé creia que la majoria dels astres tenien vida pròpia i entre tots formaven una mena de república federal sideral, no creia que el pas d'un astre pels voltants de l'altre pogués influir damunt les afeccions d'un nou nat.

Nascut ja el noi, els problemes segueixen.

- Ara aquest noi s'ha de batejar - diu la senyora Elvira.

- Es clar, no el podem pas deixar sense batejar.

No s'hi havia pensat amb el nom, i ara s'hi havia de pensar ja contra rellotge.

- A casa ens havem dit tots Benet.

- Benet, és un nom esperitista... Els homes de casa s'han dit tots Jaume, que és nom de rei.

Es discutí llarg, però el cas el va resoldre el padrí al qual un temps se l'ha cregut i ha tingut la facultat d'escollir nom a l'hora dels bateigs. I el padrí dictaminà:

- Es dirà Pasqual.

Tots haurien volgut un altre nom, tant l'exèrcit del senyor Benet com el de la senyora Elvira, però el padrí manava. I el noi es digué Pasqual. I no se'n parlà més. Més problemes quan el petit Pasqual anava entrant en joc. Tot el matrimoni vol endevinar els

plors del menut.

- Ara vol caminar! - deia el senyor Benet.

- No. Té gana. -dictaminava la senyora Elvira.

- Ara vol escoltar música!

- No. Va moll.

La senyora Elvira no vol que el nen surti al defora. En canvi, aquesta era l'opinió del notari:

- Aquest noi va flac d'aire!

- Benet, ja saps quin aire tenim a ciutat. El nen es queda a casa!

Així com a posar la primera pedra de Pasqualet hi hagué gairebé unanimitat malgrat que la mare la volia posar a Itàlia i el pare a França, la disparitat de criteris anava fent cada dia acte de presència. Hi hagué, però, quorum quan el noi començà a tocar a terra i se li ensenyà a fer els primers passos aguantant-lo per dessota l'aixella. Però ja no n'hi hagué quan Pasqualet començà a declarar-se independent caminant. La senyora Elvira comparegué amb un llampant barret de cop la qual cosa no merescué l'aprovació del senyor Benet.

- Aquest noi ha d'aprendre a caminar sense barret!

- Aquest barret és una assegurança contra els bonyes de les caigudes.

- A cada bony que el noi es faci, si és intel·ligent, s'hi mirarà molt a caure.

- Si cau sense barret i es fa un bony, no voldrà caminar mai més.

- T'erres, Elvira!

- Els bonyes del meu fill són com si me'ls hagués fet jo. I pensa que aquest noi qui el va tenir vaig ser jo.

- Elvira, que sense jo...

- Hi ha una gran diferència entre fer-lo tenir i tenir-lo!

No, no s'entengueren. Es feu necessari una nova intervenció del

padri el qual feu una bona intervenció.

- Mireu, aquest noi s'hi ha d'acostumar a portar barret. Ja veureu el país com anirà quan la gent no porti barret. Ara bé, jo no vull anar ni a favor de l'un ni contra l'altra. Si el padri val per alguna cosa aquest noi portarà barret dilluns, dimecres i dissabte, i n'anirà sense dimarts, dijous i divendres.

- I els diumenges?

- Barret el matí i sense a la tarda...

Llavors no s'hi podia anar contra el padri...

Succeí que Pasqualet feu unes grans caigudes els dies que no portava barret. La senyora Elvira clamava al cel.

- I ara què? - deia mostrant un considerable bony del noi al senyor Benet-. I tot això li ve d'haver-lo anat a fer a Paris.

- El padri ho ha manat, Elvira. I aquests bonys li fan més bé que mal. I pensa que també caurà quan sigui gran i no podem pas permetre que porti barret de cop tota la vida...

Pasqualet ja menja.

- A n'aquest noi li dones massa menjar.

- Ah, doncs s'ho acaba tot.

- Què pot fer una criatura de mesos contra una dona que no para d'entafurar-li una cullera canyó avall?

- Si de menuts no els acostumes a menjar quan són grans es converteixen en llepa-fils,

- Si de petits els atiborres com fas tu, quan són grans es passen més hores a taula que treballant i tota la vida van de xefla en xefla...

Pasqualet plora de nou i ara els plors se senten de lluny. Elvira no podia sofrir que el nen plorés, i el plor solia passar si se l'agafava a coll i se'l gronxava amb un moviment de va-i-ve *la*

qual cosa plavia molt al menut i, quan volia ser gronxat, plorava pels descosits.

- Benet, el nen plora.

- Que plori, que tindrà bons pulmons.

- Es coneix que no l'has tingut tu.

- Ja ho sabem qui el va tenir, però per què el tenies plorant?

- Altres homes s'alçarien i el passejarien.

- Ets tu qui l'has avesat a no plorar passejant-lo. I si aquest noi t'escolta a tu no serà mai res.

- Ja em diràs què serà si t'escolta a tu.

Pasqualet plora com si fes sobreaguts cantant òpera. La senyora Elvira s'alça i el passeja. Pasqualet calla. La senyora Elvira després d'una passejada raonable i d'improvisar una nana deixa el nen al bregol, i just quan el senyor Benet anava a agafar el son perdut, Pasqualet torna a organitzar una estentòria ària de plors.

- Elvira, tu vas gemegar molt perquè aquest noi vingues al món, però si jo m'hagués pensat que havia de tenir aquestes afeccions nocturnes als plors, t'asseguro que no hauries hagut de fer-ne cap de gemec!

- Benet, si tu no pots ni passar unes estones sense dormir, ja em diràs el sacrifici que has fet per aquest nen.

- Però és que si li dones per la menjadora aquest noi plorant t'ho farà fer tot!

- Però és que no et fan res, aquestes plors?

- Sí, no em deixen dormir. Si el deixes plorar avui potser altres nits en aquesta casa es podrà dormir...

Però les nits foren calcades una de l'altra i Pasqualet va guanyant la batalla de no plorar mentre se'l passegi. I el bo del cas és que el noi de dies dormia com un liró, però quan veia tothom al

llit plorava escandalosament fins que sa mare l'agafava a coll passejant-lo, i tornava a plorar quan parava de fer-ho. Allò ocasionà l'emigració del senyor Benet de la cambra nupcial.

Quan algú demanava a la senyora Elvira com anàven les coses, deia:

- Jo, és com si casada no fos. El meu home passa les nits a l'altre costat de casa!

I vingué el temps que a Pasqualet se'l considerà apte per anar a estudi. I segueixen els conflictes.

-Aquest noi ha d'anar a estudi.

- Ah, em sembla molt bé. Tots hi hem anat a estudi.

- Jo penso portar-lo amb els Salesians.

- Alto, Elvira! Hi ha altres col·legis a la ciutat.

- No pas com ells. Jo m'he assabentat, i n'han sortit molts ministres dels Salesians.

- Ja veus com anem guarnits, doncs! A més, el noi no serà ministre, serà notari!

- També n'han sortit notaris dels Salesians!

- I també n'han sortit que no han estat ni ministres ni notaris.

- N'han sortit regidors...

- Eren lerrouxistes que en tot coll trumfen!

- I banquers...

- Sí, com el senyor Armilla que no sap ni dividir per set!

- Als bancs, avui, no hi ha ningú que divideixi. Ho fan tot les màquines.

- Les màquines poden dividir per set o per més, però les escriptures les fan els notaris, no les màquines...

De nou assistim a una actuació del padri Pasqual.

- De moment, aquest noi ha d'aprendre de llegir.

- De llegir i d'escriure. Un notari que no sàpiga escriure és un mal notari!

- Tenia, com sabeu, l'Acadèmia del senyor Matabous precisament al costat d'on viviu, i la senyora Matabous és clienta de la botiga... I no se sap que cap vallet hagi sortit de l'Acadèmia sense saber llegir ni escriure. N'hauran sabut més o menys, però n'han sabut. Després ja se n'anirà parlant...

Eren molts contra la senyora Elvira, i ella encara que no es donà, pensà que quan el notari tingués temps i li encarregués una noia la faria anar a l'escola que ella, la senyora Elvira, volgués...

- Elvira, per què fas anar aquest noi amb vestits plens de puntes! Això és cosa de noies, Elvira!

- Ja seria estrany que estessis d'acord amb mi. Ben mono que és el nen amb aquestes puntes...

- Si no treus aquestes puntes del coll del noi, el noi no es mou de casa!

No sabia com girar-se el petit Pasqual davant dels pares. Si algú, aquelles coses que tenen la gent que es fica on no la demanen, li preguntava a qui estimava més al pare o a la mare, Pasqualet venia vermell i no deia res. El seu petit cervell pensava que si deia a l'un s'enemistava amb l'altra. Mai la va contestar aquesta pregunta. La senyora Elvira pensava, ja que el noi no havia dit que l'estimava més a ella, que estimava més a son marit i aquest pensava que el silenci de Pasqualet era favorable a la mare.

Un dia el senyor Matabous va dir al senyor Benet que el noi ja llegia i escrivia com la majoria dels altres alumnes.

- Ara, senyor Matabous, convindria que l'ensenyés a sumar i a multiplicar.

- Home, li ensenyarem les quatre regles.

- No. Li ensenyi aquestes dues només. Un notari no ha de restar ni dividir mai.

- Com vulgui, senyor Benet. Vostè mana i el fill és seu...

I el temps passava i la senyora Elvira veia que la noia desitjada no arribava.

- Benet, tanta feina hi ha a fer escriptures?

- Un notari quan té feina no ho pot pas fer seguir tot.

- Es que si dia i nit penses amb les escriptures ja em diràs quan la tindrem la noia!

El senyor Benet pensa que si un sol noi ha estat un niu de raons, amb els que poden venir les raons no s'acabaran mai. I quan la dona fa manifestacions a favor de procurar germanes a Pasqualet, la paga amb raons. Diu que les circumstàncies no són propícies. I una vegada fa sortir el cas del senyor Landru el qual es va passar mestre de deu dones, l'altra la designació de Mussolini com a primer ministre que qui sap quines coses pot portar, l'altra el cop d'Estat del senyor Primo de Rivera el qual diu que el seu és un moviment d'homes i que el que no en sigui prou que s'esperï en un racó sense perturbar els dies bons que s'acosten...en el Senat el senyor Sanchez Guerra arriba a la cara al general Aguilera, després s'ha assassinat al Noi del Sucre...Ara s'ha de veure la República per quins camins tirarà...

Amb aquestes arribà que Pasqualet feu l'entrada a la Universitat. I vingueren els consells:

- Fill meu, escolta't els professors però no t'escoltis les universitàries!

- Pasqual, escolta els professors i escolta't les universitàries. Ara, no te les escoltis més que els ~~altres~~, saps?

- Pasqualet, sortint de la universitat, a casa!

- Pasqual, un volt de Rambles ben acompanyat no ha fet mai mal a ningú...

I quan el noi no era al davant, el duel Elvira-Benet seguia.

- A n'aquest noi el faràs malbé.
- Elvira, la que el farà malbé seràs tu. Es que el vols embolicat dins una capça? Es que vols que no sigui com els altres? Pensa que el noi està en l'edat de la petarreta.
- Veuràs, Benet, què entens tu per l'edat de la petarreta?
- Doncs l'edat de la petarreta, l'edat d'agradar-li les coses que agraden en aquesta edat.
- Vols dir noies, no?
- Sí. Que és un daltabaix molt gros que a l'edat del noi li agradin les noies?
- I quines noies vols que li agradin al meu noi?
- Al teu no ho sé, però al meu m'agradaria que li agradéssin les guapes.
- Ja ho saps que les guapes són les perilloses?
- Carai, Elvira, tu ben guapa que ets encara i jo no et veig el perill per enlloc...
- Benet, jo no he estat universitària.
- Si hi haguéssis passat en lloc d'un t'hagués vist tota una fornada de notaris i haguéssis pogut escollir si tan malament has triat.
- No és pas de tu ni de mi que parlem ara. Parlem del noi.
- I tampoc ens entendrem.
- Perquè no ens havem entès mai.
- Doncs seguirem no entenent-nos.
- I seguiren no entenent-se. I mentre hi seguiren, vingué la guerra la qual trobà a Pasqualet en edat d'anar-hi.
- A l'hora de sopar hi ha discussions.
- Està bé, hi ha guerra. I quan hi ha guerra s'hi ha d'anar. Tu hi pots anar i passar-te.
- Un meu fill no es passa!
- Si ho prefereixes se'n pot anar directament amb els altres.

- Qui són, els altres?
 - Els meus.
 - Elvira, t'oblides que els altres no són els meus!
 - Veuràs, Benet, qui és que et fa fer més escriptures?
 - Ara, ningú. Els que tenen propietats de por que se'ls descobreixi no en fan.
 - I els teus que te'n fan fer moltes d'escriptures?
 - Es igual. A casa sempre hem estat notaris republicans.
 - Això m'ho havies d'haver dit abans de casar-nos.
 - També tu m'havies d'haver dit que ereu botiguers monàrquics.
 - Si jo fos republicà i prou...
 - Fins ara tots érem monàrquics, ara som republicans però podem tornar a ser monàrquics.
 - Jo et deia que si fos republicà i prou...però és que sóc republicà federal, que és ser un republicà diferent dels altres.
 - El president de la República havia estat monàrquic!
 - El president de la República no és president d'una República Federal!
 - El meu fill no anirà contra els meus!
 - I el meu fill no anirà contra els meus!
- Després de temps de no haver-se pronunciat per arranjar disparitat de criteris, es torna a escoltar una intervenció del padri Pasqual.
- Tots teniu raó. Aquest noi no pot pas anar a fer baixes entre els partidaris d'Elvira ni anar-ne a fer entre els partidaris de Benet. Que no en faci a cap bàndol de baixes.
 - Si en lloc de voler fer-li aprendre de notari, aquest noi hagués estat manyà ara faria material de guerra i no hauria d'anar al front.
 - Tens raó, Elvira, però has de pensar, si penses bé, que aquest material de guerra es fa per a fer-lo servir contra els del teu

costat.

- Es igual, el que jo vull és que el noi ^{no}vagi a la guerra, vaja. No vull que me'l matin que és una cosa que es fa en la majoria de guerres. Matar gent...

- Si em deixeu dir, quan he dit que no anés a fer baixes a cap costat volia dir que no hi anés a la guerra, que s'amagui!

- Que el fill d'un notari federal s'amagui!?

- Ai, sí, sí, que s'amagui!

- Aquest noi complirà amb la seva obligació.

- I quina és la seva obligació? Anar contra la gent de seny, contra la gent de pes? Si aquest noi compleix el que tu creus que és la seva obligació, jo no sortiré més de la botiga!

- Si va contra el meus el que es tancarà a la notaria sefe jo.

- Benet, Elvira...no es tracta d'amagar-vos vosaltres...es tracta de què s'amagui el noi. I jo sé que s'ha amagat molta gent.

- Veuràs, Pasqual, quina mena de gent és la que s'ha amagat?

- La partidaria de no agafar-se les coses a la valenta.

- Alto! Qui és que s'ha agafat les coses a la valenta ací? Qui és que ha començat? Qui és que s'ha alçat, amb canons, contra el règim legal? Després, si aquest noi s'amaga i guanyen els federals, amb quina cara voleu que surti de l'amagatall?

- I si guanyen els altres?

-Els altres no poden guanyar!

- Qui ho privarà, tu fent escriptures?

- Segons a qui les hi puc fer de franc.

- Si ens ho agafem així jo a segons qui també li puc vendre de franc.

- La que hi perdrà seràs tu que alguna cosa et costen les coses que vens a la botiga... En canvi, a mi, les escriptures no em costen res.

- Veus amb això en Benet té raó, Elvira.
- Quan jo en tinc, tampoc me la dona ell la raó.
- Ho veus, Pasqual? Ja has fet bé de quedar-te solter. Primer, t'has estalviat que la dona et retopi i de retopar-la tu, i segon que no tens cap fill que t'hagi d'anar a la guerra i no hi hagi acord de quin costat ha d'anar.
- Es que si la guerra fos contra un país foraster jo no hauria pas proposat això de l'amagatall...Mireu que matar-nos nosaltres amb nosaltres!
- Mira, Pasqual, abans d'inventar-se les fronteres, quan la gent de casa començava a fer escriptures també ens hi mataven nosaltres amb nosaltres.
- Però ara les coses han canviat. Si et bats amb un que no parli igual que tu em fa l'efecte que t'hi bats més a gust...
- Pasqual que ara també ens hi batem amb gent que no parla com nosaltres!
- Es igual, el meu fill no s'amagarà!
- O no s'amagarà!

La senyora Elvira agafà Pasqualet per les seves.

- Pasqual, ja ho saps que a vegades el pare no s'ha de creure?
- Mare, el pare també em diu que a vegades no s'ha de creure a la mare.
- Doncs creu al padri el qual sempre t'ha donat bons consells. Amaga't.
- Es que el pare diu que tot plegat és qüestió de vuit dies, i amagar-se per vuit dies...
- Tu creu al padri, Pasqual.
- Es que jo ja no sé a qui creure, la veritat.
- El padri és neutral.
- Però tu bé vas a favor del padri i contra el pare...

- Jo contra el teu pare hi he anat sempre.
- Però...
- O, si vols, el teu pare ha anat sempre contra meu. Veuràs, a tu et ve molt bé d'anar a la guerra?
- El pare diu que uns militars s'han sollevat contra la república i que això els republicans no ho poden permetre.
- Mira, Pasqual, a casa nostra sempre han manat els reis. Quan fa que hi ha república? Tu tenies molts pocs anys quan va venir la república. I has de pensar que a casa nostra les repúbliques no han durat mai massa...I aquesta d'ara tampoc durarà...Hi ha més gent que no la vol que pas que la vol.
- Però el pare és republicà. I federal!
- Però jo no en sóc. I no n'és la majoria de la gent del comerç i de la indústria. Quants banquers coneixes tu que siguin republicans malgrat diguin que ho són perquè la gent porti quartos als bancs? Quants botiguers del nostre ram coneixes tu que siguin republicans? I tampoc n'és la gent que ve a comprar a casa, sobretot els que compren coses de preu...I els industrials, els grans industrials, et penses que són republicans? En seran potser d'encarregats avall...I quants capellans coneixes tu que siguin republicans! A les esglésies en temps de processons sempre s'ha tocat la Marxa Reial. No et diu res tot això?
- Es que el pare diu que la majoria del país n'és de republicana. La gent de les fàbriques, la classe mitja, els pescadors, els tramviaris, tots els que van a jornal...
- Ací han manat sempre les classes altes i seguiran manant. El teu pare pot saber de fer escriptures, això no li nego pas, però quan ton pare diu que han de manar els tramviaris...
- Oh, no ho diu pas que *hagin* de manar precisament els tramviaris...

- Es igual, al dir que ~~no~~ han de manar els que ara manen, els que són més, vol dir que han de manar els manobres, els camàlics, els taxistes, els que van al galliner quan van al teatre, els que tiren la xàvega, els que no paguen contribucions i els que no van a missa. Tu creus que el teu pare pensa bé al pensar això?

- Però és que no manen pas, mare, aquesta gent.

- Però ho faran d'aquí a quatre dies. I per això la gent de tropa s'ha tirat al carrer.

- Es que la gent de tropa d'ací també té les idees del pare. Ho ha demostrat.

- No tota la tropa era dels del teu pare. I la que no n'era s'ha rendit quan ha vist que els del teu pare eren més. I rendir-se no vol pas dir passar-se. Tu saps les vegades que es va haver de rendir el General Prim i no va parar fins que va portar un rei al país? Després, Pasqual, tots els teus amics de casa bona, i tu ets de casa bona, on són?

- Oh, aquests ja fa temps que són fora...

- La majoria, els que no s'han amagat són amb els altres, amb els meus, amb la gent de carrera cara.

- Es que jo no puc pas anar contra el pare.

- Jo no vull pas que vagis a batre't contra els del teu pare. No li vull donar un disgust massa fort. Fins ara els disgustos que mutuament ens havem donat han estat disgustos que no maten, saps? Jo no puc estar d'acord amb les coses del teu pare, però me l'estimo. No ens avenim però ens estimem. La prova és que portem més de vint anys tanint raons i si Déu vol en seguirem tenint. No hi vagis a tirar trets contra la gent del teu pare. Amaga't, tal com aconsella el padrí...

També l'agafà pel seu compte el senyor Benet a Pasqual, també.

- Ja sé que la teva mare et deu haver fet un sermó, no?
- Sí...
- I què?
- Ella diu que manaran els tramviaries...
- Que n'hi has sentides endevinar gaires a la teva mare?
- Veuràs...
- A la teva mare la van fer monàrquica i tots aquests anys de República n'ha seguit essent. Per ella és com si República no tinguéssim. I això tampoc està bé Pasqual, les coses on siguin.
- No, és clar que no està bé.
- Ella és una gran botiguera. D'això no n'hi ha d'ensenyar ningú. Ara, aquesta fal.lera monàrquica no l'havia d'haver portada a dir a la senyora Masmiquel, la dona del regidor federal, que no tenia cortines vermelles quan en tenia la casa plena. I quan la senyora Masmiquel les hi va demanar grogues, seguí dient que s'havien acabat, i també va dir que s'havien acabat quan la senyora del regidor federal les hi va demanar de color morat...Espéra't, espéra't! I saps què va dir a la parròquia de carques que tenia a la botiga? Que ja l'havia vista venir a la senyora Masmiquel i que allò que volia era tenir banderes republicanes al menjador de la casa! Què et sembla? Una botiguera ha de vendre a tothom. Les hi podia fer pagar més cares les cortines a la senyora Masmiquel, però les hi havia d'haver venudes! A casa es fan escriptures a tothom...
- A tothom?
- A tothom. Jo no vull dir que alguna vegada quan he sabut ~~qui~~ qui em venia a fer escripturar no hagi tirat una mica per baix, o una mica per alt segons de qui es tractava...En fi deixem en pau la forma de vendre i la de fer escriptures. Què has decidit després del sermó de la teva mare?

- Jo crec que no podem donar un disgust a la mare...
- I el podem donar al pare?
- Tampoc.
- No ho entenc, Pasqual...
- La mare m'ha dit que malgrat fer els anys que fa que no us enteneu, que ella t'estima...a la seva manera és clar.
- Oh, jo també me l'estimo a la teva mare. Sé que mai ens podrem entendre, però me l'estimo. El dia que a casa no hi hagués discussions em semblaria que m'han canviat la dona. Devegades, és un dir-t'ho a tu, li vaig en contra per a fer-la xernegar, ella s'esquiva, i jo penso: Es l'Elvira de sempre.
- Pare, tu no dius que n'hi ha per vuit dies de tot això?
- Vuit o quinze, tampoc hem d'anar a mirar tan prim.
- Jo, durant anys, no he sabut a vegades a qui havia de creure. Si creia a la mare trobava retop teu, i si et creia a tu el retop era de la mare. Aquesta vegada, doncs, deixeu-me prendre una decisió a mi que ja em toca...

I, amb la qüestió guerra Pasqual intentà quedar bé amb pare i mare. Digué a sa mare que s'amagaria, sense fixar data, i a son pare que s'amagaria vuit dies i prou. No quedà ningú satisfet del tot, però de comú acord es deixà que el noi pregués la decisió. La senyora Elvira es pensà que el noi s'amagaria fins acabada la guerra, i el senyor Pasqual es pensà que si bé la cosa podia durar poc tampoc li vindria d'una setmana que el noi per a no donar un disgust major a sa mare estés una mica amagat.

El padri s'encarregà de trobar l'amagatall idoni, a casa uns parents de La Selva els quals tenien un mas de molt mal anar. Ell havia escollit aquell mas segur que la gent del mateix rebrien el

seu fillol amb els braços oberts ja que eren masovers d'uns propietaris emparentats amb la senyora Elvira. Aquests propietaris, si bé eren uns propietaris que passaven molt sovint comptes i de mànega alta, segur que no tindrien cap inconvenient en tenir el noi al mas. Però el padri Pasqual restà decebut en bona manera quan el masover no li feu la rebuda que ell es pensava.

- Veureu, Pasqual, és molta responsabilitat...

- Carai, Silvestre, es tracta del fill de la senyora Elvira, la notària, cosina dels Endolls, els amos...

- Sí, conec al senyor Benet i a la senyora Elvira. Han estat al mas més d'un cop, però...

- Total és qüestió de pocs dies, Silvestre. El notari diu que la guerra durarà poc...Jo estava segur, seguríssim, vaja, que el rebrieu bé.

- Pasqual, en temps normal, qualsevol parent dels amos a casa hi estaria com un ministre, però ja sabeu en quin temps estem ara, o ho sabem a pagès millor que a ciutat?

- Silvestre, a mi en Benet algun cop m'ha dit que vós ereu dels seus...

- I encara ho sóc, encara ho sóc, amagat del senyor Endoll, però encara ho sóc. A mi la República, amb republicans com el senyor Benet, em mereix tots els respectes, però...no sé com dir-ho...hi ha compromisos...

- Padri, anem-nos-en. Heu fet el que heu pogut...

- Veuràs anem-nos-en, anem-nos-en...A n'aquesta casa sempre se'ns havia rebut bé, sobretot a vosaltres. Si semblava a casa vostra!

- I encara ho és, Pasqual, encara ho és...però, redena, Pasqual, com us ho diré jo...Ja n'hi tenim un d'amagat!

- I et ve d'un més?

seu fillol amb els braços oberts ja que eren masovers d'uns propietaris emparentats amb la senyora Elvira. Aquests propietaris, si bé eren uns propietaris que passaven molt sovint comptes i de mànega alta, segur que no tindrien cap inconvenient en tenir el noi al mas. Però el padri Pasqual restà decebut en bona manera quan el masover no li feu la rebuda que ell es pensava.

- Veureu, Pasqual, és molta responsabilitat...

- Carai, Silvestre, es tracta del fill de la senyora Elvira, la notària, cosina dels Endolls, els amos...

- Sí, conec al senyor Benet i a la senyora Elvira. Han estat al mas més d'un cop, però...

- Total és qüestió de pocs dies, Silvestre. El notari diu que la guerra durarà poc...Jo estava segur, seguríssim, vaja, que el rebrieu bé.

- Pasqual, en temps normal, qualsevol parent dels amos a casa hi estaria com un ministre, però ja sabeu en quin temps estem ara, o ho sabem a pagès millor que a ciutat?

- Silvestre, a mi en Benet algun cop m'ha dit que vós ereu dels seus...

- I encara ho sóc, encara ho sóc, amagat del senyor Endoll, però encara ho sóc. A mi la República, amb republicans com el senyor Benet, em mereix tots els respectes, però...no sé com dir-ho...hi ha compromisos...

- Padri, anem-nos-en. Heu fet el que heu pogut...

- Veuràs anem-nos-en, anem-nos-en...A n'aquesta casa sempre se'ns havia nunt bé, sobretot a vosaltres. Si semblava a casa vostra!

- I encara ho és, Pasqual, encara ho és...però, redena, Pasqual, com us ho diré jo...Ja n'hi tenim un d'amagat!

- I et ve d'un més?

- Provaré que m'entengueu. A mi, ací, se'm passe comptes de tot, de sembrar, de collir, de la llet, dels vedells, dels enciams...però és el meu ofici i jo responcs de tot. Dit entre nòs, el senyor Endoll és de mal enganyar, sabeu? I quan venien els amos o els seus parents al mas, doncs com que de pollastres sempre n'hem anat més aviat grassos, tot era qüestió de tallar un parell de colls més o els que fessin falta, m'enteneu? Però amagar gent a casa no és la mateixa cosa que degollar polastres a gust...No em mireu així, Pasqual, espereu-vos. El senyor notari deu ser federal encara, no? Jo no hi entenc massa amb això, però tinc entès que quan un és federal no se'n pot desdir mai més...

- Es clar que és federal. I ho serà sempre.

- D'aquí plora la criatura, Pasqual!

- Que hi aneu en contra vós, dels federals?

- Pasqual, si sabeu, com sé jo, que el senyor Benet és un notari federal, també deveu saber, com sé jo, que els senyors Endoll no en són, que són gent de capellà a la família i que sovint tenen rectors a taula. Mai a n'aquest mas per la Festa dels Masos s'ha vist quan han vingut els senyors Endoll, la taula sense algun músic i un senyor rector...A veure si m'aneu entenent, Pasqual...I els amos tenen un noi si fa no fa de la mateixa edat que el teu fillol...M'explico o no m'explico?

- No em direu, Silvestre, que teniu el noi Endoll amagat al mas! Si jo em pensava que el seu pare s'hauria preocupat feia temps de tenir el noi a l'altre costat.

- Jo tenia un amic botiguer que tot despatxant es ve veure una abella al dit gros del peu. Volgué acabar de pesar la lliura de sucre pensant que primer era la feina que tot, i l'abella li deixà un dit gros com un meló. Doncs la feina, la maleida feina, feu

descuidar al senyor Endoll que hi havia una guerra...Es el què ell em deia quan em va portar el noi..."Jo, amb la feina, m'he descuidat que venia una guerra i de portar el noi on el tenia de portar, i en cap manera vull que me l'enrolin amb això que en diuen l'Exèrcit Popular..." Com voleu, Pasqual que faci amagar junts el fill del senyor Endoll, home de dretes, amb el fill del senyor notari, republicà federal?

- Es que jo puc ^{no} dir al senyor notari que ^{no} li haveu volgut amagar el noi? Si són vuit dies, Silvestre, vuit dies!

- Però com dimoni...

- Fem treballar el cap, Silvestre!

- Fem-lo treballar, però...

- El mas és molt gran, Silvestre....

- Sí, de gran sí que ho és...

- Un es pot amagar a un costat de mas i l'altre a l'altre costat. Es pot provar.

- Mireu, Pasqual, provem-ho, però preveig maldecaps, no sé per què!

La solució fou una bona solució. Al mas dels Endolls hi havia un amagat de cada color a cada costat de mas. Per mor de visites extra-oficials, a cadascun d'ambdós amagats se'l prohibí de deixar l'amagatall. I tot hagués anat bé ja que s'hi havia planejat, i en el plantejament hi havia una clàusula que vetava les visites familiars. Silvestre seria l'encarregat de portar de tant en tant notícies de l'estat dels dos amagats a llurs famílies. Però els que planejaren la cosa s'oblidaren que al món hi ha dones. I tant la senyora Endoll com la senyora Collfort trencaren el pacte. La primera volent veure si el noi estava prou amagat i si se'l tractava com corresponia, i la segona per a cerciorar-se que el padri

Pasqual havia complert la paraula donada, ja que la senyora Elvira d'un notari federal no se'n fiava mai prou. La primera d'arribar al mas fou la senyora notària.

- En Pasqual us devé portar el noi, no?

- Sí...

- Aquest sí no m'agrada gaire, Silvestre. Us el va portar o no us el va portar.

- Sí, ens el va portar.

- I l'haveu amagat, sí o no?

- Estigui tranquil·la, senyora Elvira. Està ben amagat.

Se sent una tartana que s'atura al defora. En baixa la senyora Endoll.

- Bon dia a tothom. Ja sé que faig mal fet, però vinc a veure el noi...Ah, ets tu, Elvira? Que vol menjar pollastre el teu marit?

- Sí, vol menjar pollastre. De tant en tant, encara que siguem notaris federals, mengem algun pollastre.

- Ara a mi m'has escapat dir que venia a veure el noi...Venia a veure si era ací per casualitat...com que li plau molt anar a estirar les cames, he dit, vols-t'hi jugar que s'haurà arribat fins al nostre mas...

- Però que no ha estat mobilitzat el teu noi, Mercè?

- Oh, també en deu haver estat el teu...Són de la mateixa edat.

El masover Silvestre es grata repetidament el cap. En aquell moment entra la tercera dona, la noia del mas, Esperanceta, en l'agradós estat dels seus dinou anys.

- A qui porto primer el dinar avui, a Claudi o a Pasqual?

- Ara pla! - diu Silvestre.

Les dues dones es miren. Esperanceta es mira a n'elles i a son pare. Es mira tothom durant uns moments.

- Així...així també l'havau fet amagar el vostre...I a casa...Però no era federal en Benet?

- Es, federal. La que no en sóc sóc jo!

- Esperanceta, a vegades la millor cosa que es pot fer és no dir res.

- Jo què sabia, pare...A mi se'm va dir que mai no vindria ningú d'ells al mas!

- Però han vingut elles, ja ho veus!

- I els teniu tots dos amagats allà mateix?

- No, en tenim un a cada costat de mas...I com que els volen tractar a tots dos bé...per això la noia preguntava a qui tocava primer de pujar-los el dinar, saben? Ara, jo seria del parer que vostès una vegada hagin vist que els tenim ben amagats, triguin a tornar. Les poden seguir els d'un costat o de l'altre i ací no estariem mai més segurs. Cada vegada que hi hagués coses, aquest seria el primer mas que s'escorcollaria!

Les dues dones prometeren espaiar les visites i fer-les en tot cas assegurant-se que no les veiés ningú. I aquell dia, ja que cadascuna havia trencat la prohibició ambdues volgueren veure el noi de l'altra per tal de controlar si l'amagat propi tenia el mateix bon tracte que l'amagat d'altri. I totes dues al marxar recomanaren:

-...i, sobretot, Esperanceta, cuida-me'l bé, sents, bufona?

No és just pel bon curs d'una narració avançar esdeveniments, però s'ha de dir, ja que primer és la veritat, que Espereanceta, fos que més d'un cop havia sentit a son pare dir mal de l'amo, fos degut a coses que encara mai s'han sabut explicar ben bé, el cas és que quan sortia de la cambra de Pasqual en sortia somrient i amb els ulls, tots dos, plens de claror. A Claudi el tractava

bé i prou. A Pasqual el tractava bé i més.

- Silvestre, la noia cada vegada triga més a tornar de portar menjar als nois.

- Ja saps què van dir tant la senyora Mercè com la senyora Elvira, que els cuidés bé els nois. I els masovers havem de creure. Ja ho saps.

- Sí, és clar, fa molt temps que creiem. Fins ara cap dels dos sabia que hi havia l'altre. Les mares ho han fotut tot a rodar, ja t'ho diré jo... I aquestes estades de la noia, no ho sé, les trobo massa llargues.

- Però que vols dir que s'està més estona a un amagatall que a l'altre?

- No ho sé, no ho sé... però jo diria que fa més estaries a l'amagatall del fill del senyor notari...

- Les dones sempre penseu malament.

- Pensa mal i no erraràs... Mira, que jo jaestic per a portar-los el menjar jo. Sobretot el sopar, ja veus!

- Honorina, potser no te'l voldran el menjar si els el portes tu.

- Veuràs, tu què et penses, que aquests dos burgassots volen el menjar o que els el porí Esperanceta?

- Mira, prove-ho...

...

- Què et deia, jo?

- M'han dit que avui no tenien gana.

- Res, res, que torni a actuar Esperanceta, Honorina!

Han passat els vuit dies prescrits pel notari Benet i, a gran contentament de la senyora Elvira, Pasqual no diu ni piu.

- Deurà venir demà... o demà passat - diu el senyor Benet.

- O no!

- Què saps, tu!

- No pots pas anar al mas a sber-ho. Ja saps que no hi podem anar cap de nosaltres. No val comprometre els masovers.

- Es clar, no se t'acudís mai de presentar-te al mas! Ho espatllaries tot.

-Ja va sense dir, Benet, ja va sense dir...

- Per cert, l'altre dia vaig trobar l'Endoll. Em va preguntar si el noi havia marxat. Li vaig dir que sí, amb la lleva, com el teu, li vaig dir, suposo, no? Sí, sí...però, no ho sé, va dir els dos sis mirant a terra. Ja ho deus saber que l'Endoll és l'amo del mas on has fet amagar el noi, no?

- Almenys ho deu dir una de les escriptures que vas fer!

- Ja seria un bon amagatall el mas d'En Silvestre, ja...Ara, que el noi Endoll si és que ha marxat ja deu ser amb els teus.

- Què saps, tu, on és el noi Endoll. Potser no hi és amb els meus! Aquella contesta de la senyora Elvira tingué preocupat al notari Benet. Tant, que feu una mateixa escriptura dues vegades. I decidí treure l'entrellat d'aquella contesta. Ell coneixia de temps les reaccions de la seva dona, i si ella sabia on era el noi Endoll...

- Escolta, Elvira - digué pel dret-, i si el noi Endoll també fos amagat al mas de Silvestre?

- Benet, et fas vell. Téns cada cosa tu també!

I el senyor Benet ja no dubtà més. El noi Endoll estava segur que era amagat al mas de Silvestre.

Som al mas. Els dos amagats, amb la visita de les dues mares, saben quin és l'altre. Com que ambdós estan encantats de ser servits per Esperanceta, tots dos volen ser més ben servits. Tots dos insisteixen que la noia allargui les visites. Al veure que un dia

els serveis anaren a càrrec d'Honorina, passaren el dia dejunant per tal que la noia tornés a actuar, com així ho feu a instàncies de Silvestre el qual pensà que si Honorina seguís servint als amagats i aquests continuéssin els dejunis, si les dues mares fessin alguna nova visita els trobarien molt desmillorats.

Ambdós amagats venien de branques oposades. El senyor Endoll, home de dretes per herència, donava per entès que el seu fill era, en tot, del seu mateix parer. Pensava bé el pare Endoll al pensar com pensava ja que la senyora Mercè també venia de branques dretes. I d'uns pares així era just que en sortís un fill que la mà esquerra no l'hagués feta servir mai per a res. El senyor Endoll, a més, creia que els mals del país venien d'haver-s'hi proclamat dues repúbliques. Per altra part, el senyor Benet havia intentat dir a son fill i a tothom que se li posava a tret, que els mals del país venien de no haver donat més marge a les repúbliques implantades. Eren dos bàndols ben definits, sense trampa, i estaven segurs que llurs fills no podien tenir altres idees que les que tenien ells. El noi Endoll era pare cagat, millor dit, pare i mare. Pasqual, si bé venia de pare federal, venia també de mare que fou pujada mirant només les revistes que portaven reis i prínceps banyant-se a la Conxa, presidint taules de la Creu Roja i llotges a les places de braus, la qual pensava d'acord amb aquelles revistes i la gent que les llegia. De tota manera Pasqual federalejava, i per tal de posar-se una mica bé amb la mare deia que potser la cosa es podria arranjar fent una monarquia federal... Els dos amagats podien tenir a criteri de llurs pares, creences oposades, però on pensaven irreductiblement de la mateixa manera era en les visites d'Esperanceta. Allà hi havia un pensament únic: fer-se amb els compliments de la noia. I en veritat es pot dir que no era pas necessari estar amagat

al mas de Silvestre per a donar-se compte del Perú que portava al damunt la filla del masover.

El noi Endoll era el que es queixava més de les per ell curtes visites d'Esperanceta. Ell era el fill de l'amo i entenia que tenia més dret que l'altre amagat a tenir la noia més estones al seu costat. Però la noia, ja s'ha vist, havia fet aigües al cap de dos dies de mirar-se el fill del notari. I aquest, amb Esperanceta, descobria mons nous, uns mons nous que trobava més bonics cada vegada, cada dia que passava, tant, que li havia passat per alt el que s'havia d'haver acabat la seva estada al mas. I al mas dels Endolls, molt apartat encara dels fronts, tingué lloc una petita guerra quin objectiu era Esperanceta. De moment, com l'altra, la guanyaven els federals, a disgust, com es veurà, dels que no n'erren. Les batalles dels canons les solen guanyar els que en tenen més o tiren més dret i, naturalment són batalles que s'han de fer entre enemics, adversaris, desavinguts, incompatibles, busca-raens, incordiables, contrincants, contraris, enemistats, baralladissos, contrapuntats, antagonistes, oponents, competidors, controversants, hostils, discutidors, enfadats, odiosos, emprenyats, i coses com aquestes. La batalla del mas dels Endolls, deixant a part el que la perdé que no ho paí mai més, fou una bellíssima batalla en la qual els dos bàndols ja es miraren bé de bell antuvi i es mogueren en estadis al revés dels damunt dits...

Som al domicili del notari Benet.

- Si no fos que algú em podria seguir m'arribaria al mas dels Endolls...Aquest noi fa més de vuit dies que hauria d'haver tornat.
- No hi anéssis pas, Benet, al mas! Hi ha gent que vigila per tot arreu. I si sabéssin que el fill d'un federal s'hi ha amagat!
- Es que tant amb tu com amb ell, almenys aquest era el meu propòsit, vam quedar que serien vuit dies. No ho entenc jo, això. I

el noi estava decidit a marxar...

- Potser ho ha fet sense dir res, si tan decidit estava a marxar.

- No ho sé, no ho sé... Si ha marxat podia haver fet quatre ratlles.

- Potser ho ha fet o ho faci més endavant. Ja saps com van els correus, com tot!

- Com tot, com tot... Un sollevament de tropa, és un sollevament que porta coses que s'han d'anar arreglant.

- O desarreglant!

- Elvira, no comencis!

- Ets tu qui ha començat. Fins ara, segons tu, es manava d'on s'havia de manar. Ara es mana des del carrer. I com vols que mani la gent del carrer si estava acostumada a creure?

- Quan hàgim guanyat la guerra...

- I si la perdeu?

- Seria la cosa que voldries tu, però aquesta guerra no la podem perdre.

- Les guerres sempre les han fetes guanyar els capellans. I de quin costat són els capellans, eh? De quin costat són?

- Elvira, que jo amb els capellans no m'hi he ficat mai!

- Però els teus els han tret la paga. A veure, on són els capellans del teu costat!

- Elvira, que jo sé que n'hi ha que diuen missa d'amagat, i sé que tu ets de les que hi vas i no t'he dit mai res. Sóc liberal jo, liberal i federal.

- I els del carrer, què són?

- La culpa de què hi siguin és vostra, dels que s'han alçat a canonades contra la República. Abans del 36 tots els capellans estaven en actiu i cobraven, poc, però cobraven. Un capellà com cal

no en necessita de quartos.

- Què et penses, que viuen dels aires del cel?

- Si ells no hi viuen, Elvira, ja em diràs qui són els que hi viuen!

- No ens entenem, Benet.

- No ens havem entès mai, Elvira... I d'una cosa ens n'havem anat a l'altra. Jo havia començat dient que el noi feia tard...

- El noi fa molt santament de fer el que fa.

- Que ho saps tu, el que fa? I si ho saps tu, també ho sabré jo.

- Pas anant al mas, Benet, pas anant al mas!

I el senyor Benet comença a pensar per què l'Elvira li ha repetit tantes vegades que no vagi al mas. Segur que ella hi ha anat!, pensa el notari. I vol aclarir colls. Anirà al mas procurant no alçar sospites. Hi anirà de nits, que els que vigilen solen dormir. No haver-hi pensat abans...

Pren el tren fins el territori més a la vora del mas. Espera que es faci fosc a l'estació. Veu passar una pila de trens. Un d'ells passa carregat de tropa. És un tren ple de gent jove que anava a complir la seva obligació. El govern legal havia demanat lleves i s'havia de creure. El tren s'atura uns moments i unes noies donen rams de flors als que marxen. Una d'elles reparteix besades a tort i a dret.

- Jo també vaig a la guerra! A mi! Ami! - diuen molts a la vegada. La noia no té temps de besar-los a tots i ho fa amb les dues mans a la boca plorant a llàgrima viva... El senyor Benet pensa que Pasqual podria ser un dels que marxaven, i que quan ho faci alguna noia l'acomiarà besant-lo...

El notari troba la fosca a punt i per camins i caminets es va acostant al mas dels Endolls. La nit és de les fosques i no el deurà veure ningú, però aquella nit fou una nit especial la qual encomanà

ganes de veure gent amagada a una pila de gent. I molta part de ciutadans pensà, es veu, fer aquelles visites a les fosques que és quan es fan més bé una pila de coses. I, junt amb el notari Benet, per camins separats s'havien posat en camí els Endolls i la senyora Elvira. Al senyor Benet ja li sembla que sent algú que entaona pels camins solitaris que van i venen del mas de Silvestre, però ell, malgrat que sigui federal ben poques coses en sap de caminar de nits pel bosc. No sap conèixer si les veus venen de lluny o de prop. Les seves caminades nocturnes, quan no hi havia escriptures a fer, eren pels barris ben enllumenats de la ciutat, acompanyat de personal noctàmbul que sabia l'itinerari de les passejades i a on fer port quan el passeig havia complert la seva missió. Els noctàmbuls era gent riolera la qual es feia unes grans salutades amb la parròquia coneguda que trobava pel carrer. Es coneixia molt la gent que es trobava pels carrers de la ciutat de nits. Al bosc era diferent. De nits es veu que els moradors es quedaven a casa, però aquella nit el notari Benet sentia veus i no sabia de on venien. Tem que sigui algun comitè que vingui d'escorcollar masos, i està per a donar raó a la senyora Elvira quan li digué que no s'emboliqués a anar al mas. Ara sent que les veus s'acosten. No vol encendre cap llumí de por de delatar la seva presència. A les palpentes deixa el camí i mira de deixar alguna distància entre ell i l'estreta via. Pensa que els notaris, encara que siguin federals, n'haurien d'haver après de transitar de nits pel bosc per si mai es trobéssin en casos com el que ara es trobava ell. Els que caminen parlant ja són a quatre passes, i oh, meravella, és Elvira, la seva dona, qui té la paraula en aquell moment. Ara veu clar, el notari Benet, per què Elvira insistí tant que ell no anés al mas, per anar-hi ella! Ja em sentirà!, pensa l'home. I aquesta vegada potser em sentiran

els veïns i tot!. Sí, sí, és Elvira qui diu:

-...i sort, sort de la noia! El Pasqual hi havia de passar vuit dies amagat, vuit dies i prou. Ja coneixeu Benet vosaltres. Va accedir a amagar-lo durant vuit dies perquè no fos dit i perquè jo el volia fer amagar fins que la guerra s'acabés.

Ara és el pare Endoll qui parla.

- De tota manera, Elvira, no se n'ha d'abusar d'aquestes visites. Algú ens podria seguir...

- Per això jo vaig proposar visitar de nits. I per això portem aquestes pollastres. Si algú ens veu direm que hem sortit a buscar manduca.

- Els nois estan bé, ja ho has vist. Sembla que no hagin fet res més en la seva vida que passar el temps amagats.

- Sort de l'Esperanceta que passa moltes hores al seu costat.

Ara és la senyora Mercè qui intervé.

- A mi el tracte que els donen ja m'agrada. La cosa que m'amoïna una mica és precisament la companyia que fa Esperanceta.

- Estàs errada, Mercè. El de casa, que hi havia de passar vuit dies sembla que no té cap gana de deixar el mas.

-Doncs és ací on vaig. Tant el teu noi com el nostre ja no s'amaguen per no anar a la guerra. S'amaguen per estar prop d'Esperanceta.

Els conversadors s'aturen uns moments.

- Vols dir?

- Mare de Déu! Que t'ha parlat cap de les coses com van? El de casa, quan li havem dit que de moment els vermells ho agafen tot ha quedat igual. S'ha limitat a dir: "Què hi farem..." I el teu, com que tu li has dit tantes vegades que havia de fer la guerra amagat, ja l'has sentit..."Em penso que tenien raó, mare!" No és això el què t'ha dit? I quina és la causa d'aquestes declaracions? No sé

vosaltres com ho veieu, però jo ho veig clar com l'aigua: Esperanceta!

- Ai, mira, per mi, tant de bo sigui així. I tu què en penses Endoll?

- Oh, mireu, a mi el Silvestre m'ha dit que un dia que feu portar el menjar als nois per l'Honorina ni l'un ni l'altre van tastar res. Potser s'hauria de fer avisar els nois que no se la miressin tant a la noia d'el Silvestre, què voleu que us digui.

- Es que jo, al Claudi el vaig veure potser en no tant d'entusiasme com l'altra vegada. Això em fa pensar que potser Esperanceta...

- Esperanceta, què!

- Doncs que potser no li faci els bons comptes que li hauria de fer, tenint en compte que és el fill de l'amo.

- I per què li hauria de fer més bons comptes que al meu, al vostre noi? Què té més Claudi que Pasqual?

- Elvira, vaja, els Endolls sempre han tingut bona premsa amb les dones.

- Els de casa, bo i sent federals, no han sabut què fer-ne de les dones!

- Bé, jo estic segura que malgrat la mala cara del noi és a ell a qui Esperanceta fa més compliments. La mala cara deu venir de què troba que se n'hi fan pocs.

- I perquè et penses que el noi ha fet quinze dies tard si no és pels compliments de més que li ha fet la noia!

- Això ho dius tu. A qui toca fer-li més compliments és al de casa.

- Que penses casar-lo amb Esperanceta?

- Ep, una cosa són compliments i l'altra casar-se. O és que t'ho penses tu casar el teu noi amb la filla d'un masover!

Però a Elvira li havien tocat el noi i no es donava.

- Jo penso casar-lo millor que no casaràs el teu.
- Però si tens un noi que no sap ni ballar.
- Què saps, tu!
- M'ho has dit més d'una vegada.
- Ho he dit per a dir-ho
- I m'has dit més. M'has dit que sempre arriba aviat a casa.
- Però no t'he dit les vegades que hi arriba tard!
- Però Elvira, vols que la filla d'un masover faci més compliments a un federal que al fill de l'amo del mas?
- Aci no hi ha fill de l'amo que hi valgui. El meu Pasqual és un pam més alt que el vostre Claudi, encara que sigui fill d'un federal.
- Però no deies que n'estaves fins dalt de tot dels federals!
- El federal és el meu marit, però Pasqual és el meu fill.
- Però fill d'un federal!
- Son pare serà tan federal com vulguis, però potser els federals valen molt més que tots vosaltres que sou uns carques. Ja veus què et dic!

Sort que s'espinà al fer l'acció d'aplaudir el senyor Benet, si no pica de mans sorollosament al escoltar la darrera declaració de la senyora Elvira.

Ara és el senyor Endoll qui intenta posar un armistici a la petita guerra vocal de les dues mares.

- Bé, noies, no us ho agafeu així. Tots dos nois fan de bon mirar i jo comprenc que cadascuna vol que faci de més bon mirar el seu... Amb compliments o sense al mas hi tenim el noi amagat, i, que li tinguem nosaltres és natural. Ara, que s'hi amagui el fill d'un federal per una ració més de compliments, ja s'ho haurà de rosegat vegades en Benet...

Però a Elvira li havien tocat el noi i no es donava.

- Es que el meu s'ha amagat, per ordre meua, per a no fer baixes entre els meus. En canvi, el vostre s'ha amagat per por. I és lògic que la millor tanda de compliments siguin pel de casa. I jo ja puc fer el camí de retorn sola. No us necessito per a res... El senyor Benet sap que la seva dona és tossuda i que se n'anirà tota sola. Ho endevina, la senyora Elvira deixa plantat al matrimoni Endoll sense tombar el cap endarrera, amb un pollastre a cada mà. Els Endolls resten uns moments al camí.

- Cot de dona. S'ha empipat!

- Veuràs, Endoll, a mi que em toquin el que vulguin, però que no em toquin el noi. I ens ha dit carques, ja ho has sentit. Carques.

- Tu tampoc t'has quedat curta parlant dels federals.

- Ara surts amb aquesta? Quantes pestes no n'has arribat a dir tu dels federals!

- Pas davant la Elvira, Mercè. Jo davant dels meus i ara que no ens sent ningú, sostinc que els federals són uns animals.

El senyor Benet des del seu amagatall es pensa que el senyor Endoll hi veu de nits i l'ha descobert, i està a punt posant-se les mans fent d'alta-veu davant la boca de deixar anar un "L'animal est tu!", però frena al sentir la intervenció de Mercè.

- Però tu creus que és just que la noia faci més compliments al fill del notari que al nostre! Estariem frescos... La seva obligació és fer-ne més al de casa. I la notària m'ha dit, ho has sentit, no? M'ha dit si hi volia casar el noi jo amb Esperanceta! I qui sap amb qui el casarà ella el seu noi... Ja m'agradaria veure'l aquest casament... Res, s'ha de parlar amb Silvestre i se li ha de dir a qui ha de fer més compliments la seva filla... Només faltaria!

- De tota manera jo hi parlaré amb el Silvestre. Vull aclarir si

en Benet ha arreglat la qüestió de tenir el noi amagat al mas. Que s'hi amagui és una cosa, ara, que s'hi amagui de franc... I vols saber una cosa? Mentre el fill d'en Benet estigui amagat al mas serà un soldat menys que vagi contra els nostres. S'ha d'anar per coses pràctiques en aquest món. Els discursos no serveixen per res... Jo voldria que s'hagués amagat molta més gent dels partidaris de Benet... I el noi, el noi ja faria temps que l'haviem d'haver portat a França, però amb la murga de la feina... De França es pot passar a l'altre costat.

- És que jo no ho vull que el noi vagi a la guerra. Me'l poden tocar!

- Mercè, si tothom pensés així els vermells ho tindrien tot guanyat.

- I els que han vingut de fora, doncs?

- És que els vermells són més que nosaltres.

- Que en vinguin més de fora!

- Si els de fora veiessin que ens han de treure les castanyes del foc mentre nosaltres ens ho mirem, podria passar que es quedessin les castanyes. El noi si ha de marxar, segons faci el noi Benet, ja sortirà ben instruit amb les mateixes instruccions de la majoria dels pares rics quins fills han tingut de marxar amb els vermells. M'entens o no m'entens?

- Però i les bales?

- El farem entrar a Cartografia, que no porten armes.

- Ho veus molt clar tu això, Endoll. Jo... ara em revé, és que ens ha dit carques!

- Bé sense esquivar-se, Marcè!

- Però és que ho som nosaltres de carques?

- Mira, dit entre nós, sí.

- I el noi també?

- Es fill de carques.
- Però no és molt millor que el fill del federal?
- Es clar que ho és.
- I tu trobes lògic que Esperanceta faci més compliments a Pasqual que a Claudi?
- Veuràs, potser ho fa per a donar gelosia al noi. Jo m'hi he trobat moltes vegades amb això...quan era solter, ben entès, Mercè! Ara no et pensis tu que...
- Jo només penso amb el noi ara...I si jo reculo i parlo amb Silvestre d'aquests compliments?
- No, deixa'l tranquil al Silvestre que qui sap les coses com han d'anar. Si van com diu que han d'anar el notari, el Silvestre és ben capaç de dir a algun comitè que tu li has dit que volies que la seva noia fes més compliments a un de drètes que a un federal, i això no portaria res de bo per a ningú, m'entens, Mercè? Ara som en un temps que no et pots fiar de ningú. Ara, com que han començat guanyant ells a casa nostra, tothom és, com a mínim, federal, si no és alguna cosa pitjor. I no vulguis enredar la troca per una qüestió de compliments. Potser en fa una setmana a cadascun la noia de compliments. Deixa-ho córrer, dona, deixa-ho córrer...
- Es que el noi de casa li dóna quaranta voltes a n'el del notari, per ben plantat, per prestigi, per estudiós...I després, el mas és nostre...
- Ja no sent res més el senyor Benet. Surt del seu amagatall i comença a pensar. Es un notari que pensa, que l'hi agrada. Veu clar que amb l'amagada del noi hi han dues dones. Una, la seva, L'Elvira, la qual de totes passades el volia amagar i ell, per tal d'estalviar raons de pes, acceptà que s'amagués durant vuit dies, i, l'altra, la noia del masover la qual, de moment, ha fet fer molts dies tard

a Pasqual. Repassa la conversa sentida fa una estona i recorda que Elvira ha defensat el noi, molt ben defensat i, per sorpresa d'ell, ha deixat els federals molt ben deixats. Després han vingut les declaracions d'Endoll de mantenir el noi amagat, per una qüestió estratègica, mentre ho estigui Pasqual. Si Pasqual es queda serà un soldat republicà menys. I si Esperanceta fos dels altres i els compliments fossin per disminuir la força republicana? Se n'ha descuidat el pare Endoll d'això... La solució seria que Pasqual deixés el mas i els compliments de la noia hi mantinguessin l'altre amagat... I, en aquell precís moment, el notari Benet Collfort, camí del mas dels Endolls, i la senyora Elvira Climent de Collfort, camí de la notaria, tingueren el mateix pensament: Esperanceta. El notari ^{pensa} què pot portar un excés de compliments de la filla de Silvestre envers el seu fill.. Es pot tractar d'un moviment de simpatia, hi ha noies que en són molt de simpàtiques. Però les dues dones venint del mas han parlat de casoris. Ell sap que es va casar sense veure's complimentejat per la seva dona. No era dona de compliments l'Elvira. Només en feia a la botiga. Ara, s'han de lligar els compliments amb el casori?. El notari repassa els casaments sabuts de la família. Els notaris sempre s'havien casat bé, però cap futur notari s'havia amagat en temps de guerra tenint, fent-li compliments, una noia com Esperanceta... I el notari Benet no volgué maldecaps i no passà d'aquí. I va cloure els pensaments, davant els dubtes, amb un "allò que hagi de ser serà" rematat per un silenciós arronçament d'espatlles...

En canvi la senyora Elvira, al pensar amb Esperanceta hi pensà d'una manera fulminant i sense cap dubte. Si ella s'havia casat amb Benet sense fer-li cap compliment, què se'n podia esperar de Pasqual complimentejat a dojo per una noia com Esperanceta?

A criteri de la senyora Elvira, res més que un casori. Allò no li treuria ningú del cap. Els compliments de la noia li mantenien el noi lluny de canons i metralladores, això era veritat. Ara desitjava amb totes les seves forces que el seu marit tingués raó quan deia que la guerra era qüestió de pocs dies. Si Pasqual passava pocs dies al mas tot es podria arreglar. I si la guerra durés i el noi la feia amagat, la guerra? S'havia de pagar amb un casori un tal amagament? La senyora Elvira vol trobar una solució, a tot trobar. La guerra també la poden guanyar els seus, encara que el seu home agafai un cabrot fenomenal, i si la guanyen els seus, moltes coses fetes durant la guerra no valdran...

El senyor Benet ja té el mas al davant. De cop pensa què hi anava a fer ell al mas a n'aquelles hores. Tothom deuria ser a dormir i despertar els masovers per a veure si li cuiden bé el noi... Amb tot, dóna una volta a la casa. Veu una llum a una finestra. És impossible, del lloc on es troba assabentar-se del contingut de la finestra il·luminada. Veu un arbre al peu de la finestra. El notari Benet lamenta a tot lamentar que ell no hagi estat mai home d'enfilar-se arbres amunt. Havia passat la seva joventut a ciutat i mai li passà pel cap enfilar-se a cap arbre del carrer. Què n'havia de treure ell de pujar als arbres de les Rambles? Si aquestes ascensions li haguéssin servit per a fer escriptures...! Si hi havia un arbre al peu d'aquella finestra, un arbre que ell veia de molt mal pujar, però aquella nit també havia caminat a les fosques pels camins d'un bosc i ho havia fet bastant bé malgrat haver-se espinat quan volgué aplaudir una intervenció de la seva dona... i envestí l'arbre. L'arbre era relativament de bon pujar per un iniciat, i, tot suant enfilant-s'hi, el senyor Benet anava pensant que l'Elvira no tenia raó de cap mena al dir-li que ell,

pel seu fill, no havia fet mai cap sacrifici. Ella el va tenir, seguia pensant el senyor Benet, el meu fill, però ja m'agradaria veure la dona pujant aquest arbre! Mai s'hagués pensat que pujar a un arbre fos una cosa tan difícil, però a la fi, entre sospits, gemecs i esbufecs, es trobà a l'alçada de la finestra, però per la falta de pràctica d'enfilar-se branques amunt es dóna compte que si bé està a l'alçada de la ditxosa finestra es troba d'esquenes a la mateixa. Li costa nous sospirs trobar la posició idònia per a contemplar l'interior de l'habitació il·luminada... Es la del noi Endoll. El veu passejar-se per l'habitació amb cara de tres déus. De tant en tant para el passeig i s'acosta a la porta. El veu com malda per obrir-la, però es veu que algú l'ha tancada de part de fora. El senyor Benet pensa que és una bona mesura presa per Silvestre perquè el noi no es faci escàpol de nits. Segur que el bon Silvestre haurà pres les mateixes precaucions a la cambra de Pasqual... Baixa, com pot, de l'arbre vigia errant-se una mica al prendre terra deixant sense sortir un "ai!" que en altres ocasions li hagués sortit estentòriament... Acaba de donar la volta al mas. Hi ha una altra finestra amb llum, no hi ha arbre de vigilància, però la finestra és molt més baixa que l'altra. No sent res. Deu ser l'habitació de Pasqual el qual deu dormir i s'ha deixat la llum encesa. Es a dues passes de la finestra... No, no hi ha ningú que dormi allà dins. Se sent un xiuxiueig. Potser és Silvestre que passa el rosari amb Honorina... però la darrera vegada que hi va haver eleccions ell va convèncer Silvestre que, d'amagat, votés federal... Potser mana Honorina al mas, com a moltes cases, i de tant en tant fa dir el rosari a Silvestre... Però el rosari no és cosa de riure segons vol creure el senyor Benet. Quan ell era criatura, abans de fer-se federal, l'àvia Roseta era la directora

del rosari quan es deia a casa seva, i allà no reia ningú. Però a dins d'aquella finestra hi ~~riu~~ algú. A pleret, a falset, a penes, a poc a poc, amb prou feines, d'amagat, de baix en baix, si fa no fa, amb sordina, però es riu...Es clar que Silvestre i Honorina, després d'haver fet el seriós durant tot el dia poden riure de nits, però per què han de riure com si fos pecat? El senyor Benet és tot orelles. El silenci de la nit va en ajut de l'home el qual aguantant-se el respir escolta a fons. D'enllà, de qui sap a on, se sent el cant d'un ocell nocturn. Altres vegades l'hagués encantat al senyor Benet escoltar aquell cant ja que a ciutat els ocells a la nit dormen, però en aquell moment anava a favor dels caçadors furtius ja que el cant s'anava acostant i li podia fer perdre la conversa que ell pensava sentir i que ja tenia a poca distància del seu lloc d'escoltador...I sí, sent la veu de Pasqual, d'aquell Pasqual que era molt veritat que mai no havia ballat ni arribat a casa tard, que la mare Elvira no ho volia... El notari Benet hagués donat en aquell moment, la meitat de les escriptures que portava fetes per haver-se pogut trobar alguna vegada al lloc d'aquell seu Pasqual el qual era previst havia d'anar a fer baixes entre els partidaris de l'Elvira. La guerra fugí per uns instants del cervell del notari federal. Nomes escolta la veu del seu Pasqual, aquell que segons la seva dona val quaranta vegades més que el noi dels Endolls i que té, veu, els compliments de la bella Esperanceta...

«Esperanceta, en quedaré el temps que vulguis, sents...No em mouré mai més del teu costat...La guerra la guanyarem igual. El pare n'està convençut...

La noia deia les coses amb veu més baixa, però el senyor Benet podia més o menys saber-les per les contestes de Pasqual.

- No, ets la primera, Esperanceta...
- Es igual, el meu pare és un notari federal... Ho arreglarem tot.
- I l'has tancat amb clau?
- I quantes vegades t'ho ha dit ell que ets la més guapa del rodal?
- I de la província?
- I del Principat?
- I del món?
- No, jo passaré la guerra al teu costat.

- Acabada? Tu la passaràs al meu... Seré notari, com el pare. I federal.

- Jo tampoc ho sé, però en seré...

El senyor Benet sent un seguit d'Esperancetes dits en diversos tons de veu. I ve un silenci. L'ocell nocturn canta de més a la vora a tota veu. Pel vidre de la finestra es veuen dues ombres que s'acosten, fins que només se'n veu una que es mou acompassadament... I el senyor Benet no vol espiar més. D'aquella escoltada en dedueix que Elvira tenia raó, que a qui feia més compliments Esperanceta era al seu fill malgrat l'altre fos el fill de l'amo del mas. Tot això anava bé. També a favor del noi hi havia la declaració de fer-se notari i notari federal... Ara, es podia convertir en notària la filla de Silvestre, i podia permetre ell que el seu fill es passés la guerra festejant mentre altres la passaven enmig de canons?

Plantejà la cosa a Elvira l'endemà a taula. A la dona encara li durava el cabrot del dia abans.

- Elvira, fas mala cara.
- Ja és estrany que me la miris.
- Te la miro més vegades que tu no et penses. Però ara hem de parlar.
- Segons què ja està parlat. Aquests parts de guerra no són veritat.

- També s'hi guanyen la vida els teus. Però no és pas de la guerra que vull parlar. Hem de parlar del noi.
- Doncs parlem-ne.
- Tu ja deus saber que al mas dels Endolls hi ha dos amagats, no?
- Aviat ho sabrà tothom si ho saps tu.
- Espéra't a envestir, Eàvira...I al mas dels Endolls tenen una noia, l'Esperanceta.
- Que ho saps ara tu això?
- Calla, punyeta!
- Que consti que has començat tu a dir paraulotes.
- Si no calles o contestes pels descosits en sentiràs de debó de paraulotes! Vols saber l'Esperanceta a qui fa més compliments?
- Com ho saps tu?
- Ho vols saber, o no ho vols saber?
- Si la noia no té pa a l'ull, ja se sap a qui ha de fer més compliments.
- I si passés de fer compliments?
- Aviat us esvareu els federals.
- Abans s'esvaren els carques!
- Què vols dir amb això? D'en ho has tret?
- A la Mercè li has trencat el plat bonic.
- Que ha estat ella qui t'ha dit que li vaig dir que eren uns carques?
- No. Ho vaig sentir jo.
- Què vols dir que ho vas sentir tu?
- Es que també vols tenir més dret que jo d'anar a veure el meu noi de nits?
- Quan dius el teu deus volguer dir el meu també, no?
- El nostre noi. Quan vas dir carques als Endolls jo era a quatre

passes
del lloc del succés.

- Ai, Benet, sembla que fas escriptures!
- Escriptures o no, jo vaig sentir quan deies carques als Endolls.
- L'adjectiu encara el sostinc. Puc rectificar altres coses que vaig dir si les vas sentir o les vas escoltar malament.
- Bé, deixem-ho això, per ara, perquè ens embolicariem com sempre. El dipositari dels compliments d'Esperanceta és el nostre Pasqual.
- Ja t'he dit que era una cosa normal. I si vas sentir quan vaig dir als Endolls que el noi valia molt més que el seu també li trobaràs tu, de normal. Si és que els federals les coses normals les trobeu normals... Però tu has dit que hi havia quelcom més que compliments, no?
- En vaig haver d'enfilar dalt d'un arbre que la meva suor em va costar per a veure coses. Mai m'hagués pensat que fos una feina tan difícil enfilar-se a un arbre. Era la primera vegada que ho feia...
- Es clar, el senyor Pi i Margall no us degué explicar mai com s'havia de fer per a pujar branques amunt, i si ell no us ho havia dit...
- Elvira, no fugis d'estudi i deixa el federalisme en pau. Altres treballs tenia el senyor Pi que explicar-nos com s'ha de pujar a un arbre...
- No, si els treballs els vas tenir tu!
- Elvira!
- Fill, ets tu que has començat de parlar de les dificultats de pujar a un arbre!
- Bé, vols saber o no què vaig veure de dalt d'aquell arbre?
- Sí, però passa per alt els detalls de pujar-hi. Suposem que ja ets dalt. Què vas veure?
- Vaig veure el noi Endoll tancat a la seva habitació, i, una vegada ja fora de l'arbre, vaig veure Esperanceta a l'habitació de

Pasqual. Què et sembla?

- La noia sempre fa una mica de companyia a cadascun. Anit devia tocar fer-la al noi.

- I per què havia de tancar a l'altre amb clau? Perquè vaig veure que Claudi volia sortir i no podia.

- Doncs què volies, que es fessin companyia tots tres?

- Potser tens raó, veus... Però espéra't, espéra't. Si tu haguéssis sentit, com vaig sentir jo, que Pasqual repetia el nom d'Esperance-ta sense parar, què n'hauries pensat? Espéra't, espéra't... I si tu no haguéssis sentit la veu de la noia, la qual parlava molt baix, i haguéss hagut d'endevinar les coses que deia per les contestes del noi, i haguéssis sentit que aquest li deia que no es mouria més del seu costat, no ara, sinó mai més, i que per ella es faria notari, què? No vaig entendre bé si li va dir que se l'emportaria quan ell fos notari, notari federal, o si volia dir que posaria la notaria al mas. Aquí ella no sé què dimoni degué dir, però va ser quan el noi va deixar anar aquell seguit d'Esperancetes que no s'acabaven mai...

- I què més?

- A mi em va semblar que ballaven... Oh, i sense música. Només se sentia el cant d'un ocell.

- I què més?

- A mig ball em vaig retirar.

- Podies haver esperat que s'acabés el ball i portar detalls definitius. Qui et diu que la noia no ballava igualment amb l'altre?

- Elvira, aquell seguit d'Esperancetes del noi... Tu et penses que la noia...

- Jo no em penso res. Jo...

- Què hauries fet tu al lloc de la noia?

- Jo no he tingut mai ningú amagat a casa. I menys que un fos d'un

costat i l'altre de l'altre.

- I què hauries fet si t'hi haguéssis trobat?

- No ho sé, però d'haver-m'hi trobat jo hauria tancat amb clau la cambra del federal.

- Elvira, per què et vas casar amb mi?

- Quan festajàvem no m'ho vas dir mai que eres federal.

- No hi va haver temps. Vam festejar poc, ja ho saps.

- Quan ho vaig saber pensava que al casar-nos et faria canviar.

- No hi ha res, matrimoni incluit, que pugui desfederar un federal!

- Doncs mira, que potser hi haurà algú que us esborrarà del mapa.

- S'ho pensa, o tu penses tu, que se'ns esborrarà del mapa. Que et penes que som lerrouxistes, els federals?

- Bé us hi vau aliar, segons he sentit a dir.

- Tothom fa pecats de joventut. Fins i tot segons quins federals.

- Com jo al casar-me amb tu.

- No deies la mateixa cosa anit tornant del mas.

- Només vaig dir mentides anit perquè hi havien els Endolls al davant.

- També quan vas dir que eren uns carques?

- Perquè escolteves, que no ho haguéssis sentit. No és pas obligació escoltar el què diu la gent quan diu coses pensant que jo hi ha cap notari que escolti.

- Deixem-la la convesa d'anit. Havem d'acabar de parlar del noi.

- Si vas acabar a mig camí el teu servei secret, de què vols que parlem? I si els compliments de la noia fan restar a Pasqual fins acabada la guerra, seran uns bons compliments, mira què et dic!

- I després, què?

- Després...hauran passat moltes coses en aquesta guerra que potser no valguin. Sobretot si guanyen els que han de guanyar.

- Ah, no! Un federal les coses que comença les acaba. Que això

que penses ho proposessin els Endolls, els quals segons tu són uns carques, d'acord, però un notari federal Elvira, un notari federal és un notari federal! Si la guerra dura vuit dies més i el noi la passa festejant i ballant sense orquestra, si no la sabeu ni tu ni ell la vostra obligació, la sé jo!

- De moment jo vaig en ajut d'Esperanceta, i si ella obté que el noi no es mogui del mas amb compliments o extra compliments, jo ja em dono per satisfeta...

- I jo, Elvira, dic i redic, i després què?

- Benet no m'ho facis dir, que jo prou hi penso amb aquest després. Si s'acaba la guerra i em tornen el noi enter, ja en parlarem d'aquest després...

Allò durà dies, i així com el notari Benet tenia partit pres, la botiguera Elvira no l'acabava de prendre, i els maldecaps seguien en peu, maldecaps que creixeren en motiu d'una visita a la notaria del matrimoni Endoll.

- Bona nit.

- No venim a parlar del temps, Elvira. Que hi ha en Benet?

- Sí, entreu, en bona nit o sense... Benet, hi han els meus cosins.

- Bona nit!

- Ja havem dit a l'Elvira que no venien a parlar del temps.

- Doncs mala nit, com vulgueu. De què voleu parlar? De que esteu a punt de perdre Terol?

- Terol es pot perdre, però es pot tornar a guanyar, cosa que vosaltres no haveu fet en altres fronts, o sí?

- Bé, haveu vingut a parlar de com estan els fronts o què?

- Benet, qui ha començat a parlar dels fronts has estat tu. Nosaltres venim a parlar d'altres coses.

- Doncs va, parlem-ne. Es qüestió de quartos? Ja veig que no... El-

vira porta quelcom per a beure. No tenim massa coses, però unes copes de conyac encara les podem oferir.

- Ho acceptem perquè em penso que tots les necessitarem prou.

- Que els alemanys us comencen a fallar?

- Benet, que els alemanys no han fallat mai. En la darrera guerra es va haver de mobilitzar mig món per a fer-los plegar! Es d'ara aquest conyac?

- No, ja fa temps que el tenim. Que no ho saps conèixer quin conyac beus?

- L'ampolla és autèntica, però com que ara se'n despatxa molt a la menuda...No, no t'esquivis, ja veig que és bo. Doncs venin a parlar del mas.

- De quin?

- Del mas on hi havien els nostres nois amagats.

- Hi havien?

- Sí. Ara només n'hi ha un.

- Quin?

- El vostre. Almenys ahir hi era. Potser no hi estigui gaire més.

- A veure, Poncià, a veure, explica't que t'entenguem tots.

- Aviat estarà explicat. Al mas, aquest mas en el qual us hi vam deixar amagar el noi a molt bon preu...

- I a n'el qual vosaltres hi teniu amagat el vostre de franc.

- No tiris, Benet, no tiris. El mas és nostre i ens hi podem amagar sempre que convingui.

- Veuràs és que tu parles com si parents no fossim.

- Potser valdria més que no en fóssim.

- La parentela és de part de la dona. Si voleu una escriptura ho arregla això. D'altres n'he fetes disminuint parenteles.

- Hi ha altres notaris que fan escriptures.

- Pas com les d'un notari federal.
- Bé, Poncià, havem vingut ací per a parlar d'escriptures o d'altres coses! - diu la senyora Mercè.
- Sí, sí, és que se m'interrompeix...Doncs ahir vaig anar al mas, al nostre mas, i d'aquesta propietat sí que en vas fer l'escriptura tu, i trobo el Silvestre a la porta.
- Vinc a veure el noi - que li vaig dir.
- Quin?
- La pregunta del masover em va desorientar una mica.
- Quin? El nostre.
- Doncs el seu no hi és. Per això li preguntva quin noi venia a veure...Al cap i a la fi amb el Pasqual també són de família.
- I on és?
- No ho sé.
- Oh no ho saps, no ho saps...Tu eres una mena de guardià major del noi. Jo mentre el tenia a casa teva, al mas, estava tranquil.
- És que ara ja no hi és a casa, veurà. Jo n'era responsable mentre hi era...De tota manera a la seva cambra hi ha una carta adreçada a vostè..."
- I sí, a la cambra del noi hi havia una carta adreçada a mi. Totak, que el noi declarava que davant la diferència de compliments que Esperanceta feia al vostre noi comparats amb els que feia a n'el nostre, davant de la injustícia de fer més compliments al fill d'un federal que al fill de l'amo del mas, ell, el nostre noi, es veia obligat a deixar la casa! I això no ho ha portat més que les col·lectivititzacions i la revolució!
- La senyora Elvira es mira la senyora Mercè sense dir res i la que explota és la senyora Endoll.
- No cal que em miris així. Quan vas dir que Esperanceta feia més compliments a Pasqual que a Claudi ja devies saber alguna cosa!

- Jo nomeés vaig dir que, a triar, ja se sabia a qui havia de fer més compliments la noia. I ho sostinc.
- I també ens vas dir carques!
- Mercè - diu el notari en pla de moderador-, Mercè, tinguem la festa en pau.
- Es que al dir-nos carques de la manera que ho va dir, segurament que fou la mateixa cosa que va dir Pasqual a la noia per tal d'obtenir una major dosis de compliments. El de casa és incapaç d'aprofitar-se d'una situació com la d'ara per a fer-se amb els compliments d'una noia. Això és qüestió de federals.
- Mercè, deixa els federals tranquils. L'Esperanceta no deu saber res ni dels uns ni dels altres. I si ha decantat els compliments a favor del noi de casa, és qüestió del millor pamet que té aquest, vet-ho-ecí I no ens embalem, no ens embalem. Són a casa d'un notari i d'un notari federal i jo no seré pas el primer d'embalar-me. Ara si ens havem d'embalar ens embalarem, però serà perquè comencareu vosaltres. Ja pots continuar Poncià, si'es que tens alguna més a dir.
- Jo ja ho sabia que aquesta visita portaria raons, però hem vingut a posar els punts damunt les "is". I potser siguin uns punts que no us agradin massa. El meu noi ha deixat el mas i se'n va a la guerra a matar vermells. Què us sembla? Ja som un més contra vosaltres!
- El meu Pasqual no es mourà del mas!- diu la senyora Elvira.
- Millor, millor, Elvira, serà un soldat menys que tindreu.
- Endoll, no em busquis les passigolles amb això dels soldats, que ja saps que el noi al mas hi ha anat per pocs dies...
- Si els compliments d'aquesta noia el retenen al mas benvinguts compliments - diu la senyora Elvira -. I si jo tinc d'anar al mas

perquè n'hi faci més, hi aniré!

- Jo, al vostre noi no el treuré del mas. Però el mas encara és meu, i si encara és meu hi mano. Jo, com el noi, haugués trobat natural que els compliments d'Esperanceta haguéssin estat més importants fets a Claudi que a Pasqual. Per tant, la culpa de que les coses hagin anat com han anat i de les que puguin passar al noi, és d'Esperanceta. Al mas hi podeu fer amagar tots els federals que vulgueu, ja us ho he dit i quants més n'hi feu amagar millor. Ara, qui farà d'ara endavant compliments al mas serà Honorina...

- Oi que una nit amb un rampell d'enuig us vaig dir carques? Doncs ara us ho torno a dir per segona vegada, i hi afegeixo que val més un dit d'un federal que tots vosaltres enters!

- Benet, som a casa teva. Què vols que digui jo, ara?

- Endoll, si també hem d'acabar malament digue's el que vulguis.

- Mentre duri la guerra, al mas de casa hi pots fer amagar a qui vulguis, però una vegada acabada, al mas no hi posaràs més els peus ni tu ni cap dels teus descendets. I, si vols, en fem una escriptura ara mateix. I si no la vols fer tu, me la farà el primer notari que trobi...

La reunió acabà molt malament. Quan s'acomiadaren no hi hagué cap desig de bona nit ni d'una part ni de l'altra.

L'endemà mateix no, però al cap de pocs dies Pasqual Collfort es presentà a casa seva amb la notícia que la seva estada al mas havia caducat.

- Però fill meu...

- Els Endolls prohibiren a Esperanceta no sols que em servis repasos sinó que em fes visites i que jo n'hi fes a ella. Per tant, la meua estada al mas s'ha acabat.

- Però, Benet, el podem fer amagar en algun altre lloc. Cada dia se sent a dir que a la guerra es mata més gent....!

- Si no hi ha Esperanceta no hi ha amagatall, mare.

--Que no el sets, Benet? Tu pots dir que si el noi s'amaga serà un soldat republicà menys!

- No t'amoinis, Elvira. Els Endolls no deixaran que la noia surti del mas.

- Però...

- Res! Ells han estat qui han ocasionat el desequilibri de forces. Ara són un més, però no ho seran gaire estona perquè el noi complirà amb la seva obligació. Si jo fos un notari qualsevol podria fer amb el noi, com altres notaris. Però en aquesta casa a vegades us descuideu que jo sóc un notari federal!

La senyora Elvira pregà, cridà, plorà, però pare i fill feren una aliança sense fisures. Enmig del seu desesper, ja que Pasqual de tota manera marxava, la senyora Elvira veu que es pot treure del damunt el també engoixant embolic d'aquell casori que dies endarrera donava per fet...

L'aliança prevalgué i Pasqual es presentà ~~no~~ s'havia de presentar. A suggeriment de la senyora Elvira, quan li preguntaren l'ofici va dir que estudiava per notari. Se li donà una magnífica escombra amb aquesta recomanació:

- Ah, sí? Doncs ací tens una ploma!

L'escombra, amb el temps, en poc temps, es convertí en un fusell i Pasqual Collfot junt amb altres fou embarcat, amb el viatge pagat, a destí desconegut. El noi tenia tres consellers invisibles: la senyora Elvira, el notari Benet i Espereanceta. La senyora Elvira, a través de l'èter li deia que no es deixés veure pels que tingués al davant, el notari, que es portés com un federal, i Espereanceta que

l'enyorava molt, massa.. El noi darrerament havia viscut dues experiències noves: el festeig i la guerra. La guerra era encara un gran interrogant. El festeig havia deixat de ser-ho ja que malgrat els pocs dies que durà el deixà marcat a perpetuitat. Ara no podia festejar amb la noia a la vora, però ho feia de pensament. Ho sentia pel senyor Benet, la senyora Elvira i la República Federal, però el futur combatent Pasqual Collfort pensava primer amb la cosa Esperanceta que amb les altres tres. No volgué, però, que ningú fos testimoni d'aquella preferència, i el mateix dia que va fer la primera carta a Benet Collfort, la va fer a Esperanceta Oliva. La que feu a la noia la va fer perquè no la llegís ningú més que ella i seria indiscreció donar-ne detalls sobretot perquè el noi era la primera que feia. Se sap, però, que hi havia un t'estimo al començament i un altre al final. La carta adreçada als pares la podia llegir tothom. Era una bona carta. De comú acord entre sos pares, les cartes devien ser adreçades al domicili familiar. El matrimoni les trobaria, portades per la vella serventa Tomasa, a l'hora de dinar. I no s'obririen que el matrimoni no fos complet a taula. De totes maneres el notari Benet havia dit a Pasqual que quan hagués d'escriure alguna cosa privada que ho fes a l'apartat de correus que tenia el notari. I igualment la senyora Elvira li va dir que si mai havia de dir res que el notari no n'hagués de fer res que li escrivís a la botiga. La primera carta, doncs, era una bona carta. Semblava, però, que era mal tancada, més no se'n feu cas...

"...i es pot dir que fins ara no he conegut amics de debó. Mare, no tinguis por. M'han dit que els altres no es veuen mai. O sigui, que si nosaltres no els veiem, ells tampoc ens veuen a nosaltres. Estem en uns barracons a plena muntanya i tenim cuiner i tot. Es un cuiner gras, i això que sembla que no és res, ho és tot ja que el

troba el nom de la filla del sacerdot Silvestre...

"cuiner fa comptes pensant que tothom ha de menjar com ell i les
 "porcions són abundants. No vull pas dir que cuini com la Tomasa la
 "qual potser ens ho feia massa bé. Dic això perquè si no ho hagués
 "fet tan bé el contrast no seria tan notable. De tota manera la gent
 "menja i el cuiner, com que sempre fa llarg, es veu obligat a anun-
 "ciar que hi ha reenganx. Per ara és una guerra de la qual no ens
 "en podem queixar. Si segueix així hagués estat una bestiesa passar-
 "la amagat sense veure Esperanceta...

- Ja comença a sortir Esperanceta!

- Doncs qui vols que surti, el general Mola!

"Aquests primers dies el canvi de vida ha estat sobtat i ha costat
 "una mica adaptar-s'hi, però tothom ho fa i no pots pas ser dife-
 "rent dels altres. També és un canvi de vida quan entres a la uni-
 "versitat o balles per primera vegada...

- Benet, aquest noi parla de ballar.

- Ja ho saps amb qui va ballar.

- El que tu no saps és què va passar després del ball...Molt notari
 federal, molt notari federal, i deixar les coses a mig fer!

- Mira, Elvira, tots hem ballat...

- Pas jo!

- Potser tot el mal et ve de no haver ballat, ja veus!

- Què vols dir tot el mal?

- El mal de no voler entendre't mai amb mi. Si haguéssis practicat
 el ball haguéssis après a adaptar-te a la parella, i si una s'adapta
 de jove amb la parella és una garantia que s'hi adaptarà sempre més.
 I tu no l'has practicada mai l'adaptació...

Les cartes, un temps, foren calcades una de l'altra. Tot marxava bé,
 el noi contava coses dels altres, l'alegria de l'hora del correu,
 les confidències amb els més amics...però un moment o altre s'hi
 trobava el nom de la filla del masover Silvestre...

- Ja ho veus, Benet, que aquest noi sempre parla d'Esperanceta? Tant li fa que digui coses del sergent Nadal, del soldat Bonvent, del tinent Oscar o d'anar al tir...

- Sí, ja ho veig.

- I no et diu res tot això?

- Si tu ets la primera que vas ~~marxar~~ trobar natural que la noia fes més compliments a Pasqual, el noi se n'ha de recordar de la diferència de compliments.

- Es que ja fa molts dies que és fora del mas.

- Pensa, Elvira, que potser és la primera noia que ha fet compliments al noi.

- Que encara te'n recordes tu de la primera que et va fer compliments?

- Jo de les que me'n recordo és de les que no me n'han fets!

- Va, va, Benet...

Un dia el notari Benet rebé una carta a l'apartat. Un petit pròleg pregava que, com a notari, guardés el secret.

"...i és clar segons quines coses no les puc pas dir a la mara, ja
 "n'entens, oi pare? Ací tot marxa com ha de marxar. Segurament que
 "la bona vida d'aquests darrers dies s'acabarà d'un moment a l'al-
 "tre. Tenim un amic a Comandància, enmig dels papers, i ens ha dit
 "que és gairebé segur que marxarem aviat. Jo no em penso pas que
 "una guerra sigui menjar més o menys ranxo cada dia i tirar quatre
 "trets a unes siluetes de fusta que el ciutadà sergent, el sergent
 "Nadal, del qual ja us ha parlat altres vegades, aquell noi de Vi-
 "lanova que tenia una barca i ens deia a quin lloc s'han de calar
 "els palangres, i quan se sap, mirant la Lluna, els dies que fa-
 "rà vent...doncs el sergent Nadal ens diu que aquelles siluetes
 "són siluetes enemigues. Com que ens les posen molt a la vora són

"de molt bon tocar, i no s'hi tornen. Jo ja sé que un dia o l'al-
 "tre haurem de fer la guerra de debó i que els altres s'hi tornaran.
 "Però tot això quan vingui vindrà. Ja hi haurà temps de parlar-ne
 "de la guerra de debó quan la fem. Ara jo del què vull parlar-te,
 "confiant amb el teu secret professional, és d'una guerra particu-
 "lar feta, dissortadament massa curta, al mas dels Endolls. Jo, en
 "la qüestió dones, he cregut més aviat a la mare que a tu. He arri-
 "bat a casa més sovint a l'hora que tard. Quan la mare em deia que
 "parés esment amb les universitàries, n'hi parava. Em feien por.
 "I si alguna vegada vaig anar al ball, és com si no hi hagués anat.
 "Em passava la nit mirant, encara que a tu et digués que no n'havia
 "deixat cap. Quan vaig veure Esperanceta vaig tenir una mena d'atac
 "de cor, no t'esvaris, pare, vull dir un bon atac de cor, però al
 "saber que al mas hi havia també el noi Endoll vaig pensar que la
 "guerra per Esperanceta la tenia perduda. El Claudi tots sabem que
 "era un mussoler, que n'havia festejades moltes, que sabia molt de
 "festejar i, cosa important, era el fill de l'amo del mas... Però
 "jo era fill d'un notari federal i malgrat que aquella guerra era
 "de mal guanyar, ho provaria... De moment la mirava i prou, i ben
 "segur que ella va traduir exactament aquelles mirades perquè també
 "em mirava de la manera que jo volia que em mirés. I ja vaig anar
 "irreductiblement a favor de la mare: passar-me la guerra amagat i
 "quant més temps hi hagués de passar, millor. Jo, desventuradament
 "mai havia dit coses a noies, no en sabia, però n'hi vaig dir i ella
 "m'ajudava. I cada dia em feia una mica més de companyia... Allò era
 "el cel, o el paradís, si ho vols en federal. I ja, el món, per a
 "mi, era Esperanceta. I quan ella també m'ho va dir, pare, jo beneïa
 "a la mare per haver-me fet amagar al mas... Van arribar a ballar i
 "bot, i això que ni jo n'hi ella havíem ballat. I sense música!

"Que no t'escapi de dir-ho a la mare! Més que al pare ho dic al
 "notari que sempre t'he sentit dir que sôu gent reservadíssima.
 "En fi, en aquella guerra hi va haver un perdedor, el noi Endoll.
 "Jo no sé la que faren aviat qui la guanyarà. Si t'he de creure a
 "tu, nosaltres i aviat. Però a n'els Endolls ja els n'he guanyada
 "una. Ells s'ho van agafar molt malament perdre aquella guerra,
 "tant, que decidiren treure el noi del mas i que Honorina fos l'en-
 "carregada de fer-me les visites. No que tingui res contra la pobra
 "Honorina que és una gran cuinera, i el Silvestre no se'n desfaria
 "per res del món perquè ultra el gran paper que li fa a la cuina
 "al camp treballa com dos homes, però no és la mateixa cosa que
 "et portin menjar i et facin companyia dinou anys al punt que te'l
 "portin i et vulguin fer companyia els segurament cinquanta de la
 "gran Honorina... Com que això era un decret del senyor Endoll, al
 "mas l'acataren a ulls clucs. Esperanceta s'havia acabat per a mi.
 "Sí, també s'havia acabat pel carca del noi Endoll, perdona però
 "sé que la mare ja els havia donat aquest tracte, però és que jo co-
 "rro ple d'Esperanceta! Jo no sé si a tu la notaria et va deixar
 "temps per a sentir el que jo sento ara, i a la mare te la van do-
 "nar sense haver-la escollida i si és veritat que com dius a la ma-
 "re tu les dones les has tingudes a cofes! Penso, pare, que hi po-
 "ses més pa que formatge, no? Deixant a part això, amb la mare, mal-
 "grat aquest no entendre-us permanent, ves fer una bona adquisició,
 "sents, pare? Potser sí que si no hi hagués hagut aquesta guerra,
 "la dels canons vull dir,, jo hagués estat notari amb l'afecció a
 "la notaria que tens tu i m'hagués castt per una regla de tres o mi-
 "llor dit de companyia, i també hagués dit a la meva dona que jo
 "les dones les havia tingudes a cofes...però hi ha hagut una guerra
 "i per a no donar un disgust massa fort a la mare em vaig amagar

"uns dies al mas dels Endolls i hi vaig trobar Esperenceta! Si,
 "ja sé que els teus consells seran que és la primera i que la co-
 "sa passarà, però jo sé que no passarà. De pensament m'hi passejo
 "cada dia, hi dormo, hi vaig a exercicis de tir, hi saludo al ser-
 "gent...A vegades pensant amb ell; em descuido que hi ha una guerra
 "la qual tant me fa guanyar-la com perdre-la...Potser he anat una
 "mica massa de pressa, pare, al dir això. Sé que hi ha una guerra
 "i compto guanyar-la...Però és que no ^{sóc} únicament jo que corro
 "ple d'Esperanceta, és que la noia corra plena de mi. Atenció,pare,
 "no és el que et penses, i segur que si la mare hagués llegit això
 "faria uns crits que la sentirien de molt lluny. Al dir que va ple-
 "na de mi, no vull dir altra cosa sinó que també només pensa amb
 "mi, saps? I no és que hi pensi i prou, pare. Tinc una carta d'ella.
 "Sí, jo li he escrit recordant-li aquells pocs dies passats junts,
 "i em diu que veï venir on sóc jo! I que li digui si les dones po-
 "den anar a la guerra! Què fem, pare? Li podria dir que la guerra
 "no és cosa de dones, però ella diu que vindrà n'hi vagin o no n'hi
 "vagin de dones a la guerra. Si només fos qüestió de donar un dis-
 "gust fort als Endolls, seria una gran cosa que Esperanceta vin-
 "gués. Però com s'ho agafarien Silvestre i Honorina, i la mare, com
 "s'ho agafaria la mare? Si també hi ets tu pel mig, però tu m'has
 "dit més d'una vegada que ser federal és ser al revés de ser car-
 "ca. Jo penso escriure-la-hi dient-li que marxem aviat, que potser
 "serà veritat, i que ja li escriuré del nou lloc on em trobi. Amb
 "això no vull guanyar temps, vull que tu em donis algun consell, un
 "consell de bon acceptar. Tots els que em donis seran ben rebuts i
 "seguits llevat que m'acensellis que oblidí els dies passats al
 "mas dels Endolls. Aquest serà inacceptable...Potser fent escrip-
 "tures t'has trobat amb quelcom semblant...Si és així espero les

"teves notícies amb candeletes..."

- Fas mala cara, Benet. Que perdeu? Que no em sents?
- Eh? Què deies?
- Ja hem arribat a ni escoltar-me...Et deia que feies mala cara i si aquesta mala cara és perquè perdeu.
- Ni perdem, ni perdrem...estic amoinat, res més.
- Res més vol dir que no vols dir res més?
- No, no...vull dir que no tinc altra cosa que un amoinament.
- I es pot saber de què està amoinat un notari federal?
- Elvira, no m'esquivis!
- Si em dius la preocupació, segur que jo et diré coses que no t'agradaran i potser t'ajudin a trobar solucions.
- Es el noi...
- No el tens allà on volies?
- Sí, però no em preocupa això, ara.
- La falta d'escriptures? Ja t'ho he dit sempre que la gent que talla el bacallà avui no en fa fer d'escriptures.
- No és per aquí, Elvira, no és per aquí...
- Que li ha ha passat alguna cosa al noi i només te l'ha dita a tu?
- No, de passar-li res del que et penses, si penses malament, no, però...
- Que s'ha passat?
- Elvira, Elvira!
- Veuràs, si per a un federal no és motiu de preocupació que un seu fill en temps de guerra es passi a l'altre costat, ja em diràs quina preocupació pots tenir.
- El noi no hi farà res en aquesta guerra.
- Mentre els altres li tinguin en compte...No tothom hi ha de guanyar batalles a la guerra. Les cartes que ens fa a casa diuen que

tot va bé, que per ara tiren contra una gent que no s'hi torna...
A menys, a menys que tu amb el noi hi tinguis correspondència secreta. Hi toco?

- T'hi afines.

- Bé, què li passa al noi? Tant és teu com meu, i no discutim ara una altra vegada que una cosa és tenir-lo i l'altra fer-lo tenir.

- Tot ve de tu.

- De mi?

- Sí, de tu. D'haver volgut que s'amagués.

- Si no hi hagués aquesta llei que vosaltres en dieu de la pàtria potestat que encara va a favor del pare, el noi seguiria amagat i pel temps que en tindria. I ell voldria seguir amagat, no?

- Sí.

- Esperanceta, com si ho veiés.

- A vegades n'endevines alguna.

- Quan els carques dels Endolls van tenir aquell rabí perquè la noia del Silvestre feia més compliments al meu fill...

- Al nostre fill.

- Al nostre fill, m'ho vaig pensar que voldria tornar al mas...

-- Pas ben bé, però t'hi afines.

- Ai, Déu t'escolti. I com ho has sabut? El noi ha trencat les regles i t'ha escrit particularment!

- Veuràs...

- Benet, si has començat, acaba!

- Doncs el noi diu que no es pot treure Esperanceta del costat...

- Que la noia fa la guerra amb ell?!

- No corris, Elvira, no corris! Vull dir que hi pensa tot el dia i tota la nit, que hi pensa sempre, vaja.

- Jo que la noia li fes més compliments que al noi Endoll, ho trobo

molt bé.

- Això ja ho sabem.

- Ara, que aquests compliments hagin afectat al noi...

- Això ja ho saps!

- Doncs ja em sentirà o ja em llegirà!

- Elvira, no t'avancis que la cosa és més greu del que et penses.

Tu, com que vas festejar poc, aquestes coses no les entens p'tou bé.

Tu vas passar de la botiga despatxant, a casar-te sense fer esta-

ries festejant. A casa teva et van dir que un notari era un bon par-

tit, i tu si tant per tant t'havies de casar et vas casar amb un bon

partit. I si bé això algun cop dóna bons resultats, d'altres els dó-

na fatals.

- Si, quan el bon partit és un notari com tu.. Que n'havies festeja-
des moltes tu?

- Sí...no! Però és igual ara.

- Així això d'haver tingut les dones a cofes que tantes vegades has
dit...

- No en parlem dels meus festeigs, és del del noi que hem de parlar.

I no surtis amb històries, Elvira...La noia, de resultes petser

d'aquell ball silenciós que jo vaig veure ballar al mas, vol anar

on és el noi!

- Jo que la noia s'hagi enlluernat del noi, ja et dic que ho trobo
bé. No és una cosa nova i tu ho deus haver trobat en moltes escrip-
tures.

- Més aviat en testaments en concepte de reparacions.

- Alto, Benet! Que hi ha d'haver reparacions, ja?

- No ho sé. Jo la cosa que sé és que tant ha rebut l'un com l'altra,
i ara el noi em demana consell...I jo que n'he donats a tanta gent
ara estic fet un mar de dubtes.

- Benet, el consell és molt fàcil. La teva obligació és dir al noi que deixi de pensar amb Esperanceta.
- Ell diu que hi pensarà sempre més.
- Bé, que hi pensi i prou.
- Aquest noi farà una mala guerra...
- Què entens tu per fer una mala guerra? Que en lloc d'anar al davant vagi al darrera. Doncs per a mi farà molt ben fet.
- Elvira si tothom fes la guerra així, guanyarien els Endolls.
- Potser també la guanyaran si el noi va al davant.
- Ni pensar-ho, Elvira, ni pensar-ho. Si tothom va al davant i ho fa bé els Endolls hauran de baixar calces. Però és que jo a més de pensar amb el noi penso amb la noia, amb Esperanceta...La cosa de sempre...un fill de casa bona enlluerna una noia de pagès i quan la té enlluernada, la deixa. A tu et sembla bé això?
- Benet, això, com dius tu és la cosa de sempre, ho fa molta gent.
- Però no ho pot fer un notari federal!
- Tu, no, però en Pasqual encara no és notari.
- Però és fill de notari.
- Ah, doncs què penses fer? Dir al noi que escrigui a Esperanceta que vagi a fer la guerra amb ell, que es passin la guerra festejant i quan la guerra s'hagi acabat, si el noi veu noies que li agradin més que Esperanceta, què? Encara és més trist que la deixi després d'haver fet la guerra junts. Si ho fa ara, no ho sap ningú que ha passat uns dies amagat al mas dels Endolls...
- Però ho saben ells.
- Qui són ells?
- Ells, el meu fill i l'Esperanceta!
- Un enamorament de vuit dies tampoc és per agafar-se'l així!
- Veuràs, Elvira, tu a la botiga estàs acostumada a fer números. Imagina't un festeig d'una parella que es veu deu minuts cada quin-

ze dies, doncs ells dos, el teu noi i l'Esperanceta, es van veure quinze dies seguits. Saps els minuts que representen pels que només festegen deu minuts cada quinzena? Després hi ha aquell ball silencios. Que saps tu les coses que es van dir en aquell ball. El noi, per la seva condició de fill meu, és noi de paraula. I si hi ha una promesa de matrimoni pel mig? Que ho saps tu que no hi sigui...

- Benet, no facis de notari.. A tu et semblaria bé, i dic et semblaria, no et sembla, et semblaria bé que un fill meu es casés amb la noia d'un masover?

- Es que el teu fill també és el meu, Elvira. Això ho oblides moltes vegades!

- Benet, Benet, ara imagina't que el noi no s'hagués amagat al mas dels Endolls, que no hi hagués hagut guerra, i que un dia el noi ens diu que es vol casar amb la filla d'un masover...

- Carai, Elvira, però hi ha hagut una guerra i el noi es va amagar al mas dels Endolls! Oh, veuràs les coses s'han d'agafar tal com venen. Si tothom hagués estat republicà no hauria vingut aquesta guerra, i perquè ha vingut aquesta guerra tu vas fer amagar el noi i d'aquesta amagada n'ha vingut el que n'ha vingut. La culpa...

- La culpa és meva, és clar. Doncs si la culpa és meva seré jo qui dirà al noi què ha de fer.

- També li ho diré jo!

Pasqual va rebre els consells separats del notari i la botiguera. Ell conestà al domicili familiar.

- Has tingut carta del noi?

- No. I tu?

- Tampoc.

- Que vas apretar molt aconsellant?

- Segurament més que tu.

- Si aquest noi no escriu és que està enfadat.
- Potser el disgust li servirà per a tocar de peus a terra.
- No haven festejat mai, no sé quins consells li hauràs donat.
- Es que tu li has aconsellat que tiri la cosa endavant...
- Si fos així seriem tres contra tu. El noi, l'Esperanceta i jo!

Entra Tomasa i anuncia que hi ha el masoer Silvestre, i junt amb l'anunci de la visita porta una carta. Es carta del noi.

- Fes-lo passar, Tomasa.
- Hi ha carta del noi...Potser que la llegissim abans.
- Que passi Silvestre, Tomasa.
- Que s'esperí una mica.
- Bé què tinc de dir que passi o que s'esperí?
- Ho fotí com vulgui, Tomasa. Vostè ja sap que aquí no anem mai amb la mateixa tartana...

Mentre Tomasa va a fer entrar Silvestre fe lloc una petita batalla matrimonial per a fer-se cadascun amb la carta del noi la qual, com totes, sembla mal closa. Just quan entrava Silvestre, la carta no pot resistir més estirades i en queda una meitat a cada estirador.

- Bé - diu Silvestre-, què n'hem de pensar tots plegats d'això?
- Veureu, Silvestre, què és això?
- Es que no saben res? Es que Pasqual no els ha dit res?
- Que tornem a anar endavant!
- Que toneu a tenir Pasqual *el* mas?!
- La que no hi tinc és la noia!
- Ara pla!
- I el seu fill no els ho ha dit?
- Si no ho diu a n'aquesta carta migpartida que acabem de rebre...
- Digui el què digui la carta entera, Esperanceta ha marxat del mas.

- I a on ha anat? En teniu idea?
 - Al front, amb el seu fill.
 - Però...
 - Mirin, aquí tenen aquest paper...Llegeixin, llegixin...
- El matrimoni val agafar el paper a la vegada. Silvestre preveient que pot fer la fi de la carta el reté.
- Com a notari, em penso que tinc el dret de llegir-lo jo. I ho faré en veu alta. Seieu, Silvestre, i seiem tots.
- El notari es posa en situació i actua amb ulleres.
- Jo ja seria a mig llegir i sense ulleres.
 - Un moment, Elvira. Jo he llegit escriptures i testaments a desdir i sempre ho he fet amb ulleres encara que no les necessités. Un notari amb ulleres dóna més sensació d'autoritat que sense...
 - Bé, llegeixes o no?
- "Estimats pare i mare..." - Us estima l'Esperanceta, no?
- Sí, sí, ja ho veuren.
 - Quants anys té ara?
 - Dinou.
 - Fets?
 - Els va fer per Sant Martí.
 - Llegeix, Benet, fotre!
 - Sí..."Estimats pare i mare..."
 - I sempre el pare al davant!
 - Vols callar ara tu, Elvira!
 - Senyors, si volen llegiré jo!
 - Un moment, no ens posem nervisos, no ens posem nerviosos...
- "Estimats pare i mare..."
- Això ja ho has dit tres vegades, Benet!
 - Es que vull que Silvestre es convenci de què és veritat.

- Vagi llegint, senyor Benet, i ja ho veurà si ens estima...
 "De qui fou la idea de fer venir al mas a amagar-se al fill del se-
 "nyor Endoll i al del senyor Benet, jo no ho sé pas. Jo, com sabeu,
 "al mas veia molt poca gent, i segons quines coses passaven me'n
 "feia creus. Quan la noia del ferrer Malposat va marxar amb aquell
 "marxant de gra, vosaltres en vau dir pestes de la noia del ferrer
 "i sobretot, em vau dir, que mai m'hi assemblés. I jo pensava que
 "les noies que se'n van de casa seguint homenots no eren com les
 "altres, que eren noies emparentades amb aquells dimonis que deia
 "mossèn Angel quan sermonejava els diumenges a l'església. Mai em
 "vaig posar al lloc de les fugidores. Sempre vaig mirar les coses
 "del costat que les miraven a casa i que les mirava mossèn Angel...

"Però vingué la guerra, i els amos del mas van portar a amagar-se
 "a casa al seu fill Claudi. Jo ja l'havia vist altres vegades el
 "noi Endoll. Era un bell xicot, i era el fill de l'amo. En sabia
 "de dir coses Claudi, i a mi m'agradava que me les digués...

- Però amb qui ha marxat Esperanceta?

- Esperis's, senyora Elvira, esperi's.

"...i a mi m'agradava que me les digués perquè a una pobra noia de
 "pagès aquestes coses li agraden...I al cap de poc qui es vingué
 "a amagar a casa fou el fill del senyor Benet. I, només de veure'l,
 "i això que era fill del senyor notari, vaig pensar amb la fugida
 "de la noia del ferrer. Perdoneu-me, pares, però hi vaig pensar.
 "I cada dia m'espasqualitzava més i més, fins que el món, per a mi
 "fou Pasqual. No us tinc pas d'amagar que hi passava tot el temps
 "que podia, i, cosa meravellosa, veia que el noi s'esperancetava
 "cada vegada més. Quan em veia entrar a la seva cambra veia que el
 "seu rostre s'il.luminava com si entrés qui sap qui. I jo ja hi en-
 "trava d'il.luminada. Al cap de pocs dies jo ja trobava que la noia

- Vagi llegint, senyor Benet, i ja ho veurà si ens estima...
 "De qui fou la idea de fer venir al mas a amagar-se al fill del se-
 "nyor Endoll i al del senyor Benet, jo no ho sé pas. Jo, com sabeu,
 "al mas veia molt poca gent, i segons quines coses passaven me'n
 "feia creus. Quan la noia del ferrer Malposat va marxar amb aquell
 "marxant de gra, vosaltres en vau dir pestes de la noia del ferrer
 "i sobretot, em vau dir, que mai m'hi assemblés. I jo pensava que
 "les noies que se'n van de casa seguint homenots no eren com les
 "altres, que eren noies emparentades amb aquells dimonis que deia
 "mossèn Angel quan sermonejava els diumenges a l'església. Mai em
 "vaig posar al lloc de les fugidores. Sempre vaig mirar les coses
 "del costat que les miraven a casa i que les mirava mossèn Angel...

"Però vingué la guerra, i els amos del mas van portar a amagar-se
 "a casa al seu fill Claudi. Jo ja l'havia vist altres vegades el
 "noi Endoll. Era un bell xicot, i era el fill de l'amo. En sabia
 "de dir coses Claudi, i a mi m'agradava que me les digués...

- Però amb qui ha marxat Esperanceta?

- Esperis's, senyora Elvira, esperi's.

"...i a mi m'agradava que me les digués perquè a una pobra noia de
 "pagès aquestes coses li agraden...I al cap de poc qui es vingué
 "a amagar a casa fou el fill del senyor Benet. I, només de veure'l,
 "i això que era fill del senyor notari, vaig pensar amb la fugida
 "de la noia del ferrer. Perdoneu-me, pares, però hi vaig pensar.
 "I cada dia m'espasqualitzava més i més, fins que el món, per a mi
 "fou Pasqual. No us tinc pas d'amagar que hi passava tot el temps
 "que podia, i, cosa meravellosa, veia que el noi s'esperancetava
 "cada vegada més. Quan em veia entrar a la seva cambra veia que el
 "seu rostre s'il.luminava com si entrés qui sap qui. I jo ja hi en-
 "trava d'il.luminada. Al cap de pocs dies jo ja trobava que la noia

"del ferrer Malposat havia fet la millor cosa que es pot fer. Si,
 "pensava amb vosaltres, amb el què diria la gent si jo m'atrevis
 "a seguir a Pasqual si ell se n'anava, i amb el què diria mossèn
 "Angel, però bo i pensant tot això, primer era Pasqual. Desitjava
 "a tot desitjar que la guerra durés dies, mesos, anys, i que em
 "permetés tenir Pasqual al costat meu. Mai havia passat de tornar
 "el bon dia als joves dies masos veïns que es creuaven amb mi, mai
 "havia sabut quina cosa era tenir un home, i un home que m'esti-
 "mava i jo l'estimava a ell, per a mi tota sola...Era el primer,
 "pares, i jo era la primera per a ell. Ens endevinàvem els pensa-
 "ments perquè sempre pensàvem al veure'ns, les mateixes coses.
 "Moltes vegades passàvem estones i estones mirant-nos i prou...Es-
 "tic segura que a la noia del ferrer Malposat li van passar aques-
 "tes mateixes coses i ja, en lloc de blasmar-la la beneïa de tot
 "el meu cor. Fins que vingué la gelosia de la senyora Mercè per la
 "diferència de compliments que s'havia establert entre l'un i l'al-
 "tre amagat. I el senyor Endoll seguint el consell de la seva se-
 "nyora va treure son fill del mas, i va manar que qui visités Pas-
 "qual fos la mare. Algú degué dir a Pasqual que a mi ja no em veu-
 "ria més, i quan un dia, d'amagat, desobeïnt les ordres del senyor
 "Endoll i les vostres vaig anar per veure Pasqual, el noi ja era
 "fora del mas. Vaig passar uns dies que jo no era jo, aquells dies
 "que em preguntàveu què tenia i jo us deïa migranya, sí, migranya
 "d'ell, de Pasqual. Fins que vaig rebre una carta seva. Allò que
 "m'havia dit de paraula el vent s'ho podia haver emportat o a mi
 "em podia semblar que m'ho havia dit, però ara m'ho deïa a la car-
 "ra! La sé de memòria aquella primera carta, de les vegades que l'he
 "llegida i rellegida. Era a mi, a la pobra Esperançeta que em deïa
 "tot allò. Li vaig escriure dient-li tot el què sentia, tota la

"veritat, que viure sense ell al costat era un mal viure, i que o
 "venia ell o jo anava on ell era....Ja veia que era molt fort això
 "i que ell per ganes que en tingués no tornaria perquè ell sempre
 "em deia que era fill d'un notari diferent dels altres, federal, em
 "sembla que deia...I com que veia que ell no vindria, estimats
 "pare i mare, quan trobeu aquestes ratlles jo seré camí d'anar a
 "fer la guerra al costat de Pasqual. Vosaltres us ho prendreu ma-
 "lament i em direu mala filla entre altres coses, però jo us esti-
 "mo igual que sempre. I bo i estimant-vos molt, me'n vaig amb la
 "cosa que estimo més que tot..." I s'ha acabat, no diu res més.
 Mireu, Silvestre, jo ja volia venir al mas...

- Ha fet tard, senyor Benet. I ara jo dic, què hem de fer?

- Mal consell demaneu, Silvestre...

- Veuran, quan passa quelcom, i que la noia se n'hagi anat de casa
 és més que passar quelcom, hi deu haver algú que en té la culpa. I
 jo penso, com pensa Honorina, que a qui es poden consultar més a-
 questes coses és a un notari el qual, com diu Esperanceta, és un
 notari diferent dels altres.

- Veureu, Silvestre. Sí, hi ha una primera culpa...

- No segueixis, Benet, la culpa és meua, no?

- Elvira, de qui va sortir la idea de fer amagar el noi? Jo volia
 que marxés!

- N'hi ha d'altres, de culpes. Qui primer es va amagar al mas fou
 el noi d'aquests carques dels Endolls...Deixeu-me dir, aviat les
 donen les culpes els notaris! El fet d'haver-hi dos amagats al mas
 com que el noi val per una pila de nois Endolls portà una diferen-
 cia de tracte per part d'Esperanceta. De qui és la culpa aquí?
 Però encara no estic, s'han de repartir bé les culpes. Per què qui
 es cuidà dels amagats no fou Honorina?

- Això, veu, jo ja ho vaig dir a la dona el primer dia.
- Després, per què Esperanceta, encara que el noi de casa s'ho mereixés, no els tractava igual als dos amagats. Per què no era neutral?
- Així vostè creu que la culpa és de l'Honorina primer i d'Esperanceta després!
- Es que n'hi ha més de culpables. També n'és la guerra, i el notari que deia que duraria vuit dies.
- Bé, tot això ho admeto, però quan el seu noi va veure que la noia se'n menjava amb els ulls per què no pensava amb les lleis de l'hospitalitat i s'aguantava? Jo admeto els altres culpables que s'han anomenat, però entre aquests, per a mi, el més culpable és el seu fill!
- Silvestre, Silvestre, poseu-vos al seu lloc. Què haguéssiu fet vos davant d'una noia jove i ferosa com Esperanceta i que segons vos acabeu de dir se'l menjava amb els ulls? Es que vos creieu que un noi com el meu, encara que sigui fill d'un notari, si una noia com la vostra li posa les coses bé hi ha de fer el sord? Què haurieu fet, vos?
- Jo, senyora Elvira no m'hi he trobat mai en casos així. Jo de molt temps tenia filada l'Honorina, i, una vegada a ple migdia i al carrer, la vaig aturar i li vaig dir: "Honorina, a caps som. O ens casem o cremem el mas". Ella sempre els ha estimat els masos perquè tota la vida ha estat masovera i el foc és una de les coses que li fa més por, i em va contesar que per què havia trigat tant a dir-li que ens caséssim.
- Silvestre, i si Honorina us hagués dit que no?
- Hagués cremat el mas.
- Doncs potser Esperanceta, abans de cremar el mas ha anat a veure al noi.

- Així, vostè ho troba bé!
- No, però si Esperanceta en lloc d'anar-se'n sense dir res, us n'hagués demanat permís, vos què li haguéssiu dit?
- Que no!
- I si ella us hagués respost que si no la deixàeu marxar cremaria el mas, què haguéssiu dit vos i Honorina a la qual segons dieu el foc li fa tanta por?
- A casa, senyor Benet, sempre he portat les calces, jo. A casa sempre m'ha cregut tohom. La mula, el gos, les vaques, la dona i la noia. I si la noia m'ho hagués dit més aviat, com era la seva obligació, que el seu fill l'havia trastocada, jo li hagués fet veure que no s'havia d'haver deixat trastocar... I si la va trastocar tant, el principal culpable és el fill de vostès!
- El nostre fill i la seva filla!
- Sí, i la guerra i a l'amagar-se al mas, i a no fer de cambrera Honorina, i a vostè que feu amagar el noi, i al senyor Benet que va dir que la guerra duraria vuit dies, el noi dels senyors Endolls per no ser prou ben plantat...
- I potser el més culpable és el meu marit perquè si la guerra hagués durat vuit dies com deia ell, segur que Esperanceta encara seria al mas.
- Alto, Elvira! La guerra, lògicament, no havia de durar més de vuit dies, i aquesta era l'opinió de la majoria del país, però és que fins amb una guerra que havia de durar vuit dies, la que va fer amagar el noi vas ser tu!
- Sí, i per haver durat més de vuit dies ha portat, a més dels disbarats de durar més que del compte, que la meua noia se n'hagi anat amb el fill de vostès. I jo torno a demanar: com ho havem d'arreglar això?

- Ja és de mal arreglar, Silvestre... Amb el què ha passat fins ara ja no hi ha gaire coses a fer, ja ha passat. El que havem de mirar d'arreglar és d'ara endavant.

- Senyor Benet, la noia ha marxat de casa seguint el vostre fill sense permís ni meu ni de l'Honorina, i, em penso, sense el de vostès. I el seu fill, la torni o no la torni, l'ha compromesa...

- Silvestre, ja veig on aneu. Vos voleu que nosaltres diguem al noi que ha compromès Esperanceta, i que la seva obligació és descompro-meter-la, casant-s'hi. Sense embuts, Silvestre, sense embuts!

- Veurà, senyora Elvira...

- Jo també podria dir que qui ha compromès el meu fill ha estat la vostra filla.

- Fins ara aquests compromisos ja se sabia com s'havien d'arreglar. El noi Palau se'n va emportar la noia Mustela vuit dies a la munta-nya, i mossèn Angel ho va acabar casant-los.

- També casos com aquests s'han reparat d'altres maneres fora del ma-trimoni...

- Cobrar jo, perquè la noia m'ha fugit de casa! Això, amb tots els rèspectes, és una proposta de botiguera, senyora Elvira! I vostè, senyor Benet, què diu? Es d'un notari que voldria solucions jo.

- Silvestre...

- I si vostè, aquest paper que ha llegit fet de la meua noia l'ha-gués trobat a casa seva fet pel seu fill?

- De moment hagués agafat el disgust que heu agafat vos.

- Així vostè el troba justificat el meu disgust.

- Si, senyor, molt justificat.

- I després d'haver-se disgustat, què hagués fet?

- No ho sé, Silvestre. Ara el que teniu el disgust són vos... Són co-ses de guerra aquestes.

- Així vostè troba bé, que perquè hi ha guerra, la meua noia hagi deixat el mas, a mi à a Honorina per anar-se'n amb el seu fill!

- No, no ho trobo bé, però en temps de guerra, Silvestre, passen coses pitjors... Hi ha canonades, bombes, pobles destruïts, ferits, morts, gent que canvia de dona...

- Així s'ha de carregar el mort a la guerra!

- Que us n'havia fugit mai de casa vostra la noia abans de la guerra?

- No, això, no... però que la noia no ens hagués marxat mai del mas perquè no hi havia guerra, no ens arregla pas que ara, per la presència al mas del fill de vostès, el qual s'hi va amagar a prec de vostès, la noia m'hagi fugit de casa i no per anar-se'n a la guerra per ser partidària dels de casa de vostès...

- Silvestre, els partidaris de vostè són els del meu marit, però jo que en el meu fill també hi tinc part, en tinc uns altres de partidaris.

- És igual, senyora Elvira, la noia no va pas marxar de casa per anar a la guerra a favor d'un bàndol determinat, sinó per anar-se'n amb el seu fill. I si el seu fill s'hagués apuntat amb els altres hi hagués anat igualment.

- Un moment, Silvestre! El meu noi només podia anar a fer la guerra al costat que ha anat. Això que quedí ben clar. Vos confoneu les inclinacions del meu noi amb les del noi dels Endolls. I això no, Silvestre, això no. I suposo que a vos, si la noia us havia de marxar igualment, preferiu més que hagi anat a n'el costat dels del meu noi, que al costat dels del noi dels Endolls, o no?

- És clar que sí, però és que si la noia m'hagués consultat i la cosa hagués estat tenir un combatent més al costat republicà, jo, jo mateix me n'hagués anat a la guerra si la noia restava a casa.

- Amb això estem entesos, Silvestre. Sempre m'ho havia pensat que ereu dels nostres.

- Sempre ho havia estat dels de vostè, senyor Benet, però és que ara no sé com fotre-ho. Si els de vostè se m'haguéssin emportat el mas a n'el qual hi tinc, malgarr no ser meu, les suors de tota una vida, no hi podria pas anar a favor. Es veritat o no? Doncs se m'han emportat la noia la qual els seus suors costà a la pobra Honorina..

- Silvestre, una cosa seria que els del meu marit se li haguéssin emporat la noia, i l'altra és que ha estat ella la que se n'ha anat amb la gent del meu marit.

- Però, senyora Elvira, que hagués marxat de casa la noia si no hi hagués hagut el seu fill pel mig!

- Això és cosa de la seva filla.

-- Això és cosa que ens afecta a tots. O és que vostè, senyora Elvira, si el seu fill és causa d'un mal fet, vostè encara l'abona?

- Elvira, amb això el Silvestre té raó. El noi...

- Es Esperanceta qui es va enamorar del noi.

- I el seu fill d'ella!

- Aleshores per què no ha estat el noi qui ha vingut al costat d'ell en lloc d'ella anar al costat de Pasqual!

- El meu noi no ha estat mai un desertor. Que no ho saps que estem en guerra, Elvira?

- Nosaltres fa molts anys que estem e guerra, Benet!

- Bé, d'això els de fora de casa no n'han de fer res. Es cosa nostra aquesta guerra.

- Veuran, jo...tampoc voldria que pder culpa meva hagués de saber coses que no m'afecten...Jo he vingut amb la única missió de fer saber a vostès que la meva noia se n'ha anat amb el seu fill, i a la guerra en la qual la gent hi peta com mosques! No em diran que

això no sigui greu.

- Molt greu és, Silvestre. A la guerra s'hi deu festejar molt malament...

- I jo he vingut a veure com podem arreglar aquest problema. La senyora Elvira ha parlat, si ho entès bé, de quartos. I jo dic si ella creu que l'honor de tots plegats, perquè no és únicament l'honor de la noia que està en joc sinó que n'hi ha d'altres d'honor, el del seu fill, el de vostès, el meu i el d'Honorina, si tots aquests honors es paguen amb diners.

- Silvestre, si el mal ja és fet, pitjor seria que nosaltres no hi volguéssim saber res.

- Senyor Benet, si algú donés diners als combatents del seu costat perquè perdéssin la guerra, què hi diria vostè?

- Carai, Silvestre, vos aneu molt amunt! L'honor republicà...

- I per què volen comprar, llavors, l'honor de cinc republicans?

- Cinc?

- Sí, ja deixo a part a la senyora Elvira. Però vostè és republicà. N'és el seu fill el qual es bat amb els seus, en sóc jo, n'és Honorina i n'és la noia la qual ha anat on és el seu fill. Es que a n'aquesta proposició de la senyora Elvira hi va l'honor de cinc republicans que és l'honor, per a mi, de tota la República en pes...!

--Bé, Silvestre, l'honor republicà jo el considero tan alt com vulgueu. La meua dona potser ha anat una mica massa de pressa al parlar com ha parlat. Ella volia trobar una solució...

- La solució econòmica, descartada, a menys que la senyora Elvira consideri que l'honor dels altres es pagui amb diners i no vulgui pensar que també hi ha el seu d'honor.

- Ja em diràs, Benet, quina mena de solució hi trobes tu!

- La de pagar l'hem de deixar córrer, Elvira. Primer el Silvestre

no la vol, i segon que costaria molts quartos pagar tants honors com hi ha pel mig.

- Es que ell potser es pensa que ho voldria arreglar amb quaranta duros!

- Elvira, l'honor d'un notari federal et costaria molt. I després hi ha al teu que suposo el voldries valorar com a mínim com el meu.

- Es igual, jo estic disposada a pagar-los tots els honors!

- Els de casa no tenen preu, senyora Elvira!

- No, si el que vos voleu és casar la vostra filla i casar-la bé, amb el meu fill.

- Un casori, senyora Elvira, a vegades arregla coses que semblava que no es podien arreglar.

- El meu les ha desarreglades. I si aquest casori es fa, serà sense el meu consentiment. I si els meus guanyen la guerra el faré anular, com l'Estatut!

- Elvira, Elvira vas massa de pressa...Aquesta guerra no la guanyaran els teus. I poden passar moltes coses, entre altres que Esperançeta s'hi repensi...

- O que s'hi repensi el meu fill...

- I que la meua filla quedi penjada?

- No, aquest home no vol altra cosa que casar la noia bé!

- Silvestre, i si esperéssim que la guerra s'acabés per a prendre determinacions? Es qüestió de poc temps. Potser sí que durarà més dels vuit dies que jo em pensava, però no en pot durar massa més. Hi ha molta gent de fora del país que no pot permetre que els que s'han rebel·lat contra el govern legal se'n surtin...

- Aquest que dius faran tard, Benet, no et facis il·lusions. Els que ens ajuden a nosaltres ja han vingut amb els comptes fets i no la vondran perdre aquesta guerra...

- Sen yora Elvira, senyor Benet, ara no es tracta de quins de fora la faran guanyar aquesta guerra. Es tracta de la fugida de la meva filla amb el seu fill!

- I si aquesta fugida fos conseqüència d'una malaltia?

- Sí, una malaltia contra la qual no hi ha metges que hi valguin. Miri, senyora Elvira, qui volia venir a veure'ls era Honcrina. Em va dir, deixa'm fer a mi que jo parlaré amb la senyora Elvira, de dona a dona, però jo vaig dir que em deixés fer a mi que parlaria amb el senyor Benet, de home a home. I quan l'he vista a vostè, la veritat, ja m'he vist fotut. No obstant, jo crec que és cosa d'homes aquesta. Jo venia amb el convenciment que potser el senyor notari amb una escriptura ho arreglaria...

Sí, es feu una escriptura. El senyor Benet escripturà que, tant si Esperanceta no es movia del costat de Pasqual com si se'n movia, un cop acabada la guerra tindria lloc un eventual matrimoni si els dos nois hi estéssin d'acord i hi hagués majoria entre els altres interessats...

La senyora Elvira protestà fort, però el senyor Benet li va dir:

- Elvira, fèa't en tot el què vulguis, que ja ho fas, ara, on no et permeto que posis el nas és en les meves escriptures!

Quan Silvestre és fora Elvira i Benet es troben amb mitja carta cadascun a les mans. Volen saber què diu però no se'n surten. Es tracta de notícies del noi i hi ha d'haver reconciliació...

- Elvira, i si l'afegíssim... Qui sap què diu el noi... Elvira havia escrit al noi separadament. Potser l'havia convençut... La carta deia:

" Jo no sé quin consell em donaràs, pare, però ja has fet tard.

"Tinc Esperanceta ací. Jo suposo que la teva tardança en donar-me

"el consell que esperava ha estat perquè has volgut consultar amb

"la mare i segurament encara deveu estar discutint. Em donguis ara
 "el consell que vulguis Esperanceta se t'ha anticipat. Si veieu a
 "Silvestre digueu-li que no passi ànsia ja que havem fet entrar a
 "Esperanceta a Sanitat. Mare, vaig rebre la teva carta particular
 "feta des de la botiga, i si bé convinc amb tu que ~~pel~~ teu fill vols
 "la cosa millor, estigue's tranquil·la, la cosa millor per a mi és
 "Esperanceta. No hi ha res millor que ella. Ja ho va començar a ser
 "quan em tenia de diposar al mas. Jo no sé el pare com s'ho haurà
 "agafat, però com que sé que tu t'ho hauràs agafat malament, penso
 "que ell s'ho deu haver agafat més bé. I tu acabaràs agafant-te-li.
 "Pare, la guerra la guanyarem. Ací ens ho pensem tots. Es diu que
 "marxarem aviat, però que només anirem a fer maniobres. Ja us ani-
 "ré escrivint. I penseu que el meu gran amor per Esperanceta no em
 "priva d'estimar-vos molt a tots dos."

- Ja deus estar satisfet, no? El noi es pensa que tu vas a favor
 d'ell.

- Elvira, pensa que estem en temps de guerra, i el noi, malgrat les
 coses que diu, els seus maldecaps deu tenir. I si damunt dels que
 té sap que tots dos li anem en contra...

- Aquesta guerra ens ho capgirarà tot. Segons qui guanyi se n'anirà
 tot en doina, propietat, família, comerç... Jo a la botiga ja no veng
 res. No sé si tu fas escriptures, però la gent de quartos que ha quedat
 corra espantada, i al calaix, de tan poc fer-lo servir s'hi
 fan terenyines, i d'una botiga que té teranyines al calaix...

- Jo no és que en faci massa d'escriptures, però en tenia moltes
 de fetes... Ara, tu, si ets botiguera, només cal que venguis coses
 de més bon vendre que les que has venut fins ara. I ja està.

- Tu, de la botiga no m'has d'ensenyar res!

Però, botiguera a la fi, un dia, sense dir-ne res al senyor Benet,

endrega a la rebotiga les peces de preu, i "Plats i Olles" rotula les noves activitats...

Hi ha carta al domicili del notari. Com cartes anteriors, sembla que no s'ha tancat bé.

"Malgrat que rebo cartes separades, jo us escric a tots dos. La mare em diu que si la guerra dura i s'acaba com el pare vol - que seria, diu, un disbarat ja que podria passar que les diferències de classe fessin un capgirell de dona i la filla d'un masover es convertís en un bon partit pel fill d'una botiguera de plats i olles i d'un notari que no fes escriptures -, n'haurem de veure de moltes grosses. Per a mi Esperanceta serà un bon partit, el millor partit, acabi com acabà la guerra. Ara la gran preocupació, però, és la guerra, que la guerra s'allargui. Ja no som a les vacances dels barracons. Hem anat al front. Ja us diré on m'haveu d'escriure perquè no estem mai quiets. Sí, hem anat al front. No és ni tant plaer com els que ho veien tot clar, ni de tant mal passar com ho veien els espantats. Hi ha molta gent espantada aquí. Sort en tenim dels que fa temps que escolten i tiren canonades, si no, als novells ens farien córrer moltes vegades. Per ara, els altres no es veuen. A vegades tirem sense saber a qui...Ja no veig Esperanceta tan sovint com temps endarrera. Per anar on ella és, a Sanitat, s'ha d'estar malalt o una bala t'ha de tocar...

- Aquest noi és boig! Ha perdut la xaveta! Es ben capaç de fer-se ferir per anar al costat d'aquesta noia! Mira, no l'acabis de llegir aquesta carta!

- Jo l'acabaré de llegir. Si vols no l'escoltis.

"Ja sé que la mare s'ho agafa malament això. No penso pas posar-me malalt ni deixar-me tocar per cap bala...

- Això ja és més enraonat...

"De gent a peu, pare, anem fent. Els altres, però, diuen que tenen més canons i, sobretot més aviació. Els avions d'ells, ací on som, van i venen de la manera que volen i eaguen bombes quan els sembla..

- En Pasqual abans no les deia aquestes paraulotes. La guerra ens el tornarà qui sap com a n'aquest noi. Segur que a l'altre costat no els permeten parlar així. Entre jo haver de vendre plats i olles, no poder-se anar mudat pels carrers, i el vocabulari del noi, ja em diràs quina mena de guerra és aquesta! Segur que perquè jo ho trobi malament que el noi es torni mal parlat, to ho trobaràs bé....

- Mal parlat, mal parlat...A vegades hi ha mots que expressen d'una manera clara les coses que es volen dir.

- Es que tu a les teves escriptures els hi poses aquests mots?

- Mira, jo, quan vull que la gent m'entengui algun cop n'hi poso de pitjors, si no que els poso en llatí.

- Llavors una altra vegada digue's al noi que segons què ho posi en llatí que almenys jo no l'entendré.

"...Ja em sap greu estar lluny de vosaltres, dels companys de la universitat, i de la torre de Caldetes on els estius la mare només hi venia els fins de setmana per a no tancar la botiga...però la cosa que enyorc més és Esperanceta...

- Ditxosa Esperanceta!

"Jo voldria que la mare hagués fet quelcom pel pare com la cosa que Esperanceta ha fet per mi. Llavors sí que el pare se l'estimaria fora mesura...

- Això ho diu el noi o ho dius tu?

- Jo quan llegeixo una escriptura llegeixo sempre les coses que s'hi han posat.

" Jo sé que la mare se l'estima al pare encara que no s'avinguin massa..." - Veus, això és veriat, no Elvira?

- Això i que nosaltres tenim més aviació.

- Es que ara no parlava pas de coses de guerra el noi.
- Ja n'anirà parlant...ja n'anirà parlant, i potser llavors tu ja no tindràs tanta afecció a llegir les seves cartes.
- Però és que tu t'ho creus de debó que guanyareu aquesta guerra?
- Es natural que si tu creus que la guanyareu vosaltres jo em pensi que serem nosaltres els que la guanyarem.
- Si la guanyen els teus, també la guanyaran els Endolls que tu has dit que eren uns carques.
- Si la noia del masover s'hagués abonat al noi dels Endolls...Per què no es podia haver enlluernat amb el Claudi!
- No ho trobaves natural tu que s'hagués agradat del nostre fill?
- Això sí, però...
- Això vol dir que Esperanceta és noia de bon gust.
- Però de tenir bon gust a fugir de casa seva i que son pare vulgui que nosaltres hàgim de pagar el bon gust de la noia!
- Acabo de llegir la carta o no?
- Vols que et digui una cosa, Benet? Jo ja l'havia llegida abans de fer-ne lectura pública tu.
- Elvira això no és jugar net. I si l'havies llegida per què ara l'has tornada a escoltar?
- L'he trobada com si fos mal tancada i em pensava que tu ja l'havies oberta. Després he escoltat per si hi havia alguna cosa que l'havia llegida malament. Acàbala, acàbala, ja sé què diu el noi...Que menja poc i malament, i Esperanceta per aquí i Esperanceta per allà... Ho diu o no ho diu tot això?
- Sí, sí... però també diu si no t'ho has saltat, que ara que no el tenim a ell al costat, que li plauria que de tant en tant, per a tenir-lo content, el notari Benet i la botiguera Elvira es fessin alguna moxaina...
- Ens la fem o no ens la fem, Elvira?

- Es cosa de quitzalla això, Benet.

- Com vulguis, com vulguis...

- Mira...

- Que s'ha acabat la guerra! - diu Tomasa entrant en el precís moment que el matrimoni es feia una parell de besades a la francesa. Però no plegaren com si algú els atrapés fent un mal fet, no, ambdós digueren:

- Es cosa del noi, això, Tomasa...

Hi ha una nova carta.

- Elvira, l'has llegida aquesta?

-No. he dit a Tomasa que la portés quan fóssim tots dos a taula.

- Tomasa!

- Mani, senyoret.

- Deixi's de senyoret. Ja fa temps que li he dit que no m'ho digués ni a casa per tal de desacostumar-se'n quan parli de mi essent-ne fora. Vull la veritat. Vostè ha donat aquesta carta a l'Elvira? Sense embuts, Tomasa, sense embuts.

-No, senyoret...

- Res de senyoret. Si no en creu amb això tampoc en deu vreure en altres coses.

- Li juro, senyor Benet, que la senyora Elvira m'ha dit que portés la carta a taula quan hi fossin tots dos, que ella no l'ha llegida, però...

- Però què?

- Que qui l'ha llegida, aquesta i les altres, he estat jo... Sempre esperava que un moment o altre es recordés de mi el Pasqualet, i feia alguna carta que no en parlava...

- I a n'aquesta en parla?

- Si...

- Però, Tomasa, ja ho sap que és una falta molt greu llegir les cartes d'altri?!
- Ja està fet, Elvira, ara.
- És clar deu ser la mena de democràcia dels federals aqueata de permetre que el servei llgeixi les cartes adreçades als senyors! Tomasa, que sigui la darrera vegada!
- Sí, senyora Elvira. Ara ja sé que Pasqualet alguna vegada es recorda de mi, com en aquesta carta...I potser no els agradarà gaire la causa d'haver-m'hi fet sortir...
- I Tomasa deixà el menjador feta una mar de llgrimes.
- Benet, llegeix. No esperis en haven^t dinat...Hi ha coses que fan plorar a Tomasa la qual no va plorar ni quan el xicot la va deixar tornat de Cuba.
- "Estimada mare i pare...
- Malament, comença per mi, aquesta vegada.
- Elvira, m'interromps molt aviat aquest cop. Espéra't, dona. Quan a mi em sembli que ho has de fer, ja faré una pausa..."Estimada mare i pare...
- Per què t'atures?
- Em pensava què volies tornar a replicar..."Ara ja ha passat, però "tres dies endarrera no m'haguéssiu pogut sentir si haguéssiu estat "prop meu encara que hagués cridat a tot pulmó, de la fressa de les "canonades que sentiem. Van quedar tots sords!
- Pobre fill meu...Per què li han de tirar canonades?
- Són els altres que les hi tiñen, Elvira, els teus.
- Doncs podien fer la guerra sense tórar-ne de canonades. I si el toquen?
- És que és a la guerra el noi, Elvira...Segueixo: " Les canonades que ens van ensordir eren de canons nostres disparant prop d'on no-

saltres ens trobavem...

- Ho veus! Ho veus! Són els canons dels teus els que van deixar sord al noi! I us queixaveu que en tenieu pocs de canons. Encara us en va donar masses!

- Elvira, els canons nostres devien disparar abans que n'ho fessin els dels altres!..."Després començaren a disparar els canons enemics..." - Ho veus? - "Havia nevat i nosaltres ens havíem d'amagar "en els clots que feien a la neu des canonades dels altres...

- Oh, oh, neu i canonades! Com si amb una de les dues coses no n'hi hagués prou! No llegeixis més, Benet, no llegeixis més!

- Llegiré per a mi...

Al notari Benet, tot llegint, se li veu una aprença de somriure.

- Rius, Benet? Llegeix...

"...les canonades dels altres. Després ha vingut l'aviació, la "d'ells, i ja ens veiem la pedregada al damunt...

- Què t'ha fet riure, Benet?

"..i quan ens protegiem de l'aviació amb la única defensa que fins "ara tenim, un tronc llis a la boca que portem penjat del coll amb "un cordill, de deu llocs distints uns canons antiaeris han dispa- "eat contra els avions d'ells el quals, acostumats fins ara a tenir "tot el cel per a ells - ells diuen que són els únics que hi aniran "i per això ja s'hi acosten volant-, no sabien com fer-ho per a fu- "gir més de pressa. Tots ens hem posat a riure al veure l'esvera- "ment de l'aviació contrària...

- Això és el que t'ha fet riure, Benet?

- El noi diu que ell va riure, veuràs...I si l'aviació els hi ha- gués cagat, perdó, m'ha escapat, els hi hagués tirat bombes al da- munt?... "Hem anat endavant. Els altres a vegades en saben tant com "nosaltres de fugir. La cosa que ja no ha anat tan bé ha estat a "l'hora de sopar. Sopem aviat aquí. Ho havem de fer abans que es

"faci fosc. Avui hem fet un sopar lleuger. A mi m'han tocat tres figures seques... Les vegades quan hem fet sopars semblants que he pensat amb les excel·lències de la cuina de Tomasa! Ja li podeu dir que si quan era aquí no li lloava prou les obres d'art que feia a la cuina, ara que en sóc lluny no tinc prou boca per a fer-li vots de gràcies. I digueu-li que quan tot s'acabà pensem abonar-nos sempre més a la seva cuina.

- Aquest noi pensa portar aquella noia a casa, Benet!

- És un compliment per la Tomasa, dona!

- Poc menjar, i la neu... la neu! Suposo que els teus generals els deuen donar bufandes als soldats, no?

- Que saps si els teus ens els donen de bufandes als soldats?

- Si no ho fan seran tan animals com els vostres! Vols-t'hi jugar que els soldats nostres no en passen de gana?

- No ho saps tu això, Elvira.

- Et penses que els soldats nostres fan la guerra en dejú? Bah, Benet, bah! Per què et pensen que tenim generals de la Intendència! És que tu et penses que es pot fer general de la Intendència a un home que fa escassejar el menjar als soldats? Nosaltres quan fem un general és perquè ha fet mèrits per a esser-ne.

- Bé, com sempre, no ens entendrem. Llegeixo..."Fa dies que no he vist Esperanceta en persona, però la veig sempre, i aquests dies enmig del fregat, ací se'n diu fregat d'un jornal de canonades,, l'he vista més que mai. Fins i tot la sentia al meu costat dient-me que no tingués por, que ella encara que fos una mica lluny no se'n movia del meu costat...

- Si només parla d'aquesta noia, ja pots plegar, Benet... L'ha agafada forta aquest teu noi.

- Meu i prou?

- Quan parla d'aquesta noia és més teu que meu!

- Espéra't, Elvira, que ara parla de tu...Mira, què diu: " Mare, "no pateixis. La guerra, és clar, no és anar a festa major i en "els moments difícils s'ha de fer de soldat, però quan la cosa passa amb els companys que se n'han sortit parlem de temps passats. "Jo els dic que tinc la mare més guapa del món..."
- Què et sembla, Elvira? Es el teu noi o no és el teu noi ara?
- Qui és que t'ha dit que no era el meu noi?
- "...jo els dic que tinc la mare més guapa del món..."
- Ho diu dos cops, això?
- No, dona, amb un cop n'hi ha prou de dir aquestes coses.
- Tu no m'ho vas dir mai.
- Però t'ho diu el teu noi, que també és el meu. Es com si t'ho digués jo...I quan no rondines jo també t'hi trobo de guapa. Quan em van parlar de tu qui me'n va parlar et presentà com la botiguera guapa. I, si jo no t'hi hagués trobat, hagués estat un notari solter!
- Acaba de llegir, Benet, acaba de llegir...
- Ara parla de mi..."I els dic que tinc el pare notari, notari i "federal, i que per a ell el món era només fer escriptures, i la "mare devia ser-ne molt de guapa que el pare fes una pausa escripturant per a casar-s'hi..."
- Ah, que poques escriptures vas deixar de fer, Benet, per a casar-te amb mi.
- Ja em diràs els dies que tu van tancar més aviat la botiga per a casar-te!..."A la mare li van dir que el pare era un bon partit, però si el pare no hagués fet el goig que feia..."
- Es veritat això, Elvira?
- No sé d'on s'ho ha tret això, el noi.
- Però feia goig ~~no~~ no feia goig jo,?
- Vols acabar de llegir...

"Parlem de tot amb els amics, no tenim secrets. Jo els dic que quan
 "vingué la guerra la mare no volia que hi anés i em volia fer passar
 "la guerra amagat. Es va fer una mena de pacte amb el meu pare i em
 "vaig amagar uns dies, i aquells dies que vaig passar amagat em van
 "permetre trobar el guardó més gran que podria trobar: Esperanceta.
 " Jo els dic que la mare a dinou anys devia ser tan guapa com n'és
 "Esperanceta. I que ha estat gràcies a la mare que l'he coneguda. Ai-
 "xò no li ho podré pagar mai a la mare. Quan parlo d'Esperanceta amb
 "els amics els faig ensalivar a tots...Ens escrivim. Jo, potser per
 "influència del pare, li faig unes cartes que no s'acaben mai. A ve-
 "gades, si els fregats ho permeten em passo tot el dia escrivint. I
 "ella ja fa tres cartes que només em diu un mot: "T'estimo!". Mare,
 "pare, ja sé que tots dos m'estimeu a la vostra manera, però mai
 "m'havau fet tres cartes només dient-me que m'estimaveu. Jo li dic
 "al començar i a l'acabar les cartes, però ella no em sap dir res més
 "en aquestes tres darreres...Com m'agradaria que el vostre festeig
 "hagués estat com aquest meu..."

- Ja ho veus, Elvira, això en lloc de mimvar va creixent...I Espe-
 ranceta en deu veure a cents de xicots...

- Però com aquest ^uaniaml de casa, cap!

- No hi ha hagut carta?

- No.

- Es estrany...Vols dir que el noi no ha escrit dient que les coses
 van malament i Tomasa la qual segueix llegint-les totes no l'ha ama-
 gada? Tomasa!

- No, dona, això és que potser han canviat de lloc i el noi no ha
 tingut temps d'escriure.

- Tomasa!

- Mani, la senyora.

- Què en sap del noi?

- Senyora Elvira...

- Tomasa, la veritat. Té alguna carta del noi o no?

I Tomasa arrenca a plorar com una Magdalena.

- Què et deia jo, Benet? Notari federal, notari federal i no se t'ha acudit que tants dies sense carta del noi no podia ser, sabent, com saps, que Tomasa fa tres dies que cuina com si n'aprengué... Tomasa, ja que no la podem privar que llegeixi les cartes del noi, digui el què digui, les volem veure, ho sent? Què li ha passat al noi!

- Es que, senyora Elvira... Es que anem endarrera, senyor Benet.

- La carta, Tomasa!

La vella serventa furga pitrera endins i mostra la carta perduda.

- Llegeix-la tu, Benet. Jo estic massa nerviosa...

El senyor Benet mira la carta una estona abans de llegir. Se li escapa un "Carai!".

- Benet, què vol dir aquest carai!

"Estimats pares... M'havau dit que Tomasa llegeix totes les cartes abans de donar-vos-les i m'ha fet una gràcia enorme saber-ho. Es mes sempre m'havia pensat que ho faria. Penseu que Tomasa em va veure néixer, que em feia la clenxa abans d'anar a estudi, que quan vosaltres discutieu, la falda de Tomasa era el meu reugi... Beneida Tomasa!

- Bé, tampoc n'hi ha per a plorar d'aquesta manera, Tomasa.

- Pobre Pasqualet, pobre Pasqualet!

- Acaba ja, Benet! Què li ha passat al noi?!

"...i això ja no va com temps endarrera. Fa uns dies que no sabem com anem guarnits. La gent ha agafat por i a cada bugada perdem un llençol. Els altres ens surten de tots costats. Darrerament ens han fet córrer els moros. Sort que en sabem de córrer, que

"si no! A les nits a nosaltres no ens deixen fer foc i els altres
 les
 "passen escalfant-se. Nosaltres hem d'anar a treballar freds i
 "moltes vegades acandits. Així no es treballa bé. Els comissaris
 "fan uns grans discursos, però no hi ha massa gent que se'ls cre-
 "gui. Ara es veu que tinc de fer guerra i prou perquè fa dies que
 "no sé res d'Esperanceta. Jo no sé quina mena de guerra hauré de
 "fer sense ella, però la faré, pare. Ja no la guanyarem en vuit
 "dies. La gent es queixa i diu que per cada canó que tenim nosal-
 "tres els altres en tenen deu... Els comissaris diuen que no hem
 "de perdre la moral, però molts al veure les coses com van, els
 "costa no perdre-la. I jo entre les coses com van i no saber res
 "d'Esperanceta em penso que vaig baix de moral. Tinc de parar d'es-
 "criure. Ja us diré més endavant on em podeu contestar perquè ara
 "no ho sé. Uns camions ens esperen i els companys diuen que els
 "xòfers no els volen dir cap on hem d'anar. Més valdria que aques-
 "ta carta Tomasa no us l'hagués deixada llegir. Us estima a tots...
 Ningú no diu res. Tomasa segeix somicant.

- Jo crec que el noi te raó. Tomasa no ens havia de deixar llegir
 questa carta.

- Es un moment de depressió, Elvira... Segur que la nova carta ja
 serà diferent.

- Serà diferent, serà diferent... Que no ho has sentit que tenen mo-
 ros a la vora! I que els altres tenen deu vegades més canons. Es
 que en tenim nosaltres, de moros?

- Elvira...

- Bé, m'he errat, volia dir vosaltres. I deu vegades més de canons!
 I si ens el toquen el noi amb tants canons? Es que no hi comptes
 tu que ens el poden tocar? I per què no en tenim més de canons no-
 saltres?

- Elvira, que et tornes a errar...

- Es igual. Ara el noi és primer que tot. I la culpa si el toquen serà teva per haver-lo fet anar amb els teus que fan la guerra de junant, sense bufandes i sense canons. Així voleu guanyar una guerra! I tu a les teves amistats federals perquè no els dius que en comprin més de canons. Si els altres saben que en teniu més potser agafaran por, no els faran servir i no tocaran el noi. Què esperes a dir a n'aquesta gentussa que no tenim més canons? Belluga't, Benet, belluga't, no esperis a demà. Tampoc hi fas res a la notaria ara. Demana canons, demana avions, demana-ho tot, que no toquin el noi, que no toquin el noi...

- Tomasa!

- Mani la senyora.

- A veure, què portes a la pitrera?

- Aquesta vegada li puc jurar que no hi porto res.

- Ara no hi ha en Benet. Descorda't.

¿ Li dic...

- I jo et dic que et descordis!

- Veu? Res...

En aquest moment entra el senyor Benet.

- Què passa? Que no es troba bé Tomasa?

- Sí, gràcies a Déu. Es la senyora Elvira que s'ha volgut assegurar que no tenim carta.

- Potser demà, dones.

- Demà, demà...Ja has demanat més canons als teus amics?

- Diuen que tinguem paciència, que hi haurà canons per a tothom.

- Quan? Quan ens hagin tofat al noi?

- Dimoni, Elvira també, quina por tens que et toquin al noi.

- Es que ens el tocaran, Benet, ens el tocaran. Els pares, segurament perquè no els haveu tingut com nosaltres, els fills, no en pa-

tiu tant com nosaltres.

- Mira, Elvira, tu saps les canonades que s'arriben a tirar que no toquen a ningú?

- Però alguna vegada deuen tocar algú si no tant li faria que hi haguéssin canons com no.

- Bé, no t'ho agafis així. Precisament avui venia amb bones notícies, ja veus.

- Si són les que jo tinc...!A la botiga han dit que Rússia hi abocaria el cove. I fer anar els nois a la guerra perquè acabem tots essent bolxevics...Són aquestes les notícies que portes?

- Ens ajuda altra gent a més dels russos. Tenim brigades internacionals en les quals hi ha gent de tots els països.

- Si no us ajuden els americans no la podeu guanyar aquesta guerra.

-- Et dic que no som sols a anar contra els teus.

-Els meus, els meus...Els meus no poden ser els que van contra el meu fill!

- Està bé, Elvira, està bé, però les meves notícies no eren pas discutir de quin costat són els que van contra el teu fill. I si ho has dit perquè, jo, acostumat a anar al revés teu, digui que els teus són els que fins ara tu deies que eren els meus...

- Mira, Benet, portes notícies o no portes notícies?

- Doncs he parlat amb l'únic notari federal que té un fill a la guerra. El notari Galigó, bé, li diuen Caliquenyo perquè sempre en fuma...

- I què en tinc de fer jo si aquest amic teu fuma caliquenyos?

- Elvira, avui tens més nervis que els altres dies. Si el coneixes tu al notari Galigó. Es aquell que es va casar amb la filla dels Bolilles, aquella senyora rossa que portava aquells barrets amb

plomes d'oca, si els havíem trobat a les Granges moltes vegades...

- Ara no estic per a recordar-me de quines eren les teves amistats. Hi ha notícies o no hi ha notícies?

- Doncs el fill del notari Caliquenyo, del notari Galigó, ha estat amb el noi. Diu que li ha escrit que el noi, el nostre, està fet un brau, un veritable brau, que la guerra li prova molt i que és el més animat de tots. Diu que el seu noi li escriu que el nostre li diu que té una mare molt guapa...

- Això ho dius perquè no rondini, o què?

- No, no, m'ho ha dit el notari Galigó. I m'ha dit encara que jo havia fet molta sort a casar-me amb tu, que et puc portar pertot arreu, i en canvi ell la seva dona l'ha de tenir alguna temporada a casa ja que ell mateix va sentir que algú deia: "El notari Galigó és un bon notari, però té una dona que no val cap quarto..."

- No dius res, Elvira?

- Què vols que digui. Tothom ho sap que la dona del notari Galigó s'hauria de quedar més temps a casa... Però què diu del noi, què diu del noi?

- Diu que ja sap, pel noi, pel seu noi, la cosa de l'Esperanceta, i el noi del notari, de l'altre notari, diu a son pare que si ell tingués una Esperanceta prop com Pasqual...

- Això t'ho fas tu o t'ho ha dit el notari?

- Paraula de notari, Elvira! I Caliquenyo m'ha dit que el noi, el nostre, àdhuc havia ensenyat algunes cartes de la noia al seu. Es veu que a la guerra no tenen secrets, s'ho diuen tot.

- De tota manera el noi això s'ho podia haver guardat. Ja n'hi ha prou que ho sapiguem nosaltres. Què més?

- Què més... què més... Diu que el noi seu li ha dit que es pensa que el noi nostre voldria que el toqués una mica...

- Benet!
- Es una opinió del noi del notari Caliquenyo. Ho diu, segur, perquè veu el nostre noi tan engrescat amb la noia.
- Aquest teu noi ha perdut el seny!
- També es el teu, Elvira. O vols que ho sigui unes vegades si i les altres no?
- Jo ja no sé què pensar. I és capaç de deixar-se tocar! Es capaç de deixar-se tocar! Reina! Això és massa. Segur que l'ha embruixat aquesta noia a n'aquest noi nostre. I si l'ha embruixat ja no hi tenim res a fer. Li farà fer tot allò que vulgui. I té, tingue's nois, pateix per a tenir-los, per a fer-los grans, i que surti una noia i te l'embruixi. Perquè no em negaràs que aquesta noia ens l'ha embruixat el noi!
- Elvira recorda't que quelcom deu tenir també de bruixot el noi de casa ja que segons va dir Silvestre la seva filla va rebre el primer dia que el va veure.
- El noi en podia haver embruixades moltes, però per què, per què no n'embruixava una altra!
- Una del seu braç vols dir? I saps on seria ara el noi?
- Del costat que té més canons?
- Però saps ara contra qui tiren aquests canons? Contra nosaltres, contra el teu fill, i si aquests canons s'acosten ho arrasaran tot. Els de l'altre costat ho ens poden veure, ens farien fer les escriptures en castellà, ens canviarien els mestres...
- I si has de parlar rus, Benet?
- Es molt difícil el rus, Elvira. Només el parlen els russos.
- Maledia guerra! Sí, maledia guerra. Que ens deixin opinar a les mames, a les de cada costat, i ho veuràs.
- Qui la va promoure?
- Si s'hagués deixat fer a la tropa no n'hi hauria haguda de guerra.

Una guerra que segons vosaltres havia de durar vuit dies. I quan fa que dura! I et penses que tots els que l'han començada l'acabaran? I un dels que no la pot acabar pot ser el meu fill, Benet. O no ho vols entendre així... I enamorat com està d'aquesta noia, es farà baixa voluntaria, ja ho veuràs, para esment qui t'ho diu... I si et torna de la guerra amb una cama de menys, un braç o amb qui sap què de menys, que diràs, Benet, què diràs?

- Per què sempre has de pensar malament, Elvira?

- Una de les vegades que hi vaig pensar fou quan em vaig creure que tu eres un bon partit.

- Si tot això ho dius perquè estimes tant el teu fill, pensa que sense jo no l'haguéssis tingut.

- I sempre la mateixa cosa...L'hagués tingut amb algú altre!

- I segons qui te l'hagués fet tenir ara el teu fill seria a l'altre costat. I et penses que als de l'altre costat no els toquen?

- Si l'altre costat té deu canons per cada un dels vostres, en tocaran molts menys.

- Però els toquen tanmateix. I si un dels tocats fos el fill que t'hagués fet tenir algú altre?

- Així tu creus que tant me'l poden tocar en un costat com a l'altre?

- Això ho creu tothom, Elvira. No jo sol.

- I el notari Caliquenyo t'ha dit que n'hi havia per poc d'aquesta guerra, o que anava per llarg?

- No ho sap això. Ell també creia que era qüestió de vuit dies.

- I tu què creus, ara?

- Que duri el temps que duri, el noi se'n sortirà.

- I guanyi qui guanyi?

- També.

- Benet, a vegades també penso que em sabia greu de no haver-me

cregut als que em diguéren que eres un bon partit...però que consti que és el noi que em fa dir segons quines coses. I, si el toquen, si el toquen, Benet, com que els qui el tocaran seran els que fins ara eren els meus, no ho seran mai més, Benet, els meus...

Entra Tomasa.

- Ah, dispensin...Porto el dinar o volen acabar d'agraçar-se?

- No, no, porti el dinar, Tomasa. Era per a no descuidar-nos-en, sap?

- Benet, això ja passa de mida! A ne'l noi li ha passat quelcom. Una carta es fa en dos minuts. Dir que s'està bé és cosa de dos minuts....A n'aquells mateixos que vas anar a dir que teniem pocs canons ves a dir-los quin és el motiu de no tenir carta del noi. I ves a veure si el notari Galigó tampoc sap res del seu de noi. Ves-hi, Benet, ves-hi. Ves-hi ara mateix!

- Què?

- Els coneguts de dalt diuen que no em fem massa cas de no tenir carta. Es degut a canvis de front. Potser en tindrem tres o quatre de cop quan estiguin tranquils en algun lloc....

- I el notari, què diu? L'altre notari vull dir.

- L'home m'ha dit que ell feia dos dies que havia tingut carta...

- Ho veus, ho veus!

- Espéra't, Elvira, dona. Jo en pateixo tant com tu de no tenir notícies del noi...El noi, el noi de l'altre notari, li va dir que ja no estaven junts amb Pasqual, que a n'aquest l'havien destinat a una altra unitat...I diu que sí, que els altres tenen més canons.

- Deixa't de canons, ara. Hem de saber on han portat el noi.

- Però, Elvira, això ho sabrem quan ell ens escrigui.

- Benet, jo em temo la cosa pitjor. Qui sap amb qui l'hauran portat.

Al menys fins ara estava amb el fill d'un altre notari encara que fos el notari Caliquenyo...

- Al nostre costat tots som si fa no fa de la mateixa marca. Es amb els teus que hi ha diferència de classes.

- No hi ha teus ni meus, ara, Benet! Hi ha el noi, hi ha el noi que no sabem on para.

- Elvira, la guerra no és pas un balneari on t'hi pots estar tot el temps que vols. Sossega't, dona.

- I tu te l'estimes tant com dius al noi? I et quedes ací plantat sense anar on ell és?!

- La única que ho va fer això, Elvira, va ser Esperanceta...

- Si ella hi va anar perquè estimava molt al noi, si no hi vas tu hi aniré jo, i ensenyaré a n'aquesta noia qui és que estima més al noi...

Entra Tomasa.

- Senyors, carta!

- Carta!

- Però no és de Pasqual.

- Dona-me-la a mi, Tomasa...L'has llegida?

- No, perquè no és de Pasqual.

- De qui és?

- No ho sé...ara ho estic mirant...

- Digue's, de qui és, Benet!

- Elvira...Elvira...és d'Esperanceta...I parla del noi...

- Per què no diu res, Benet!

"Pasqual m'havia parlat sempre molt bé de vostès...

- Li n'havia parlat? M'han tocat el noi!

- Elvira, cent-quaranta mil punyetes, espéra't! " I jo, com que ell "els estima molt he après a estimar-los sense haver-los vist més que

"unes poques vegades al mas. Perdonin el meu atreviment a escriure'ls
 hi de la manera que ho faig. No puc fer escriptures com el senyor Be-
 "net perquè vaig anar molt poc a estudi. Una noia de pagès no neces-
 "sita haver-hi anat massa, saben? Però a l'escriure a vostès, com
 "que són els pares de Pasqual, em sembla que fent-ho a una cosa se-
 "va ho faig a ell. No hi vegin altra cosa en aquestes pobres ratlles
 "meves i que són fetes per algú que ha estimat i estima..."

- Encara l'estima, Elvira... Això vol dir que no és el que tu et pen-
 ses.

- Benet, no facis comentaris o dona'm la carta!

"...que ha estimat i estima a Pasqual més que cap altra cosa en a-
 "quest món. Haver fugit de casa per anar al costat de Pasqual, que
 "segons a qui pot semblar un acte vergonyós, ha estat per a mi, la
 "millor cosa que he fet en aquesta vida. Els dies, els pocs dies,
 "passats al seu costat, ja la valen una vida. No sé si puc dir res
 "més que això.. Si ho troben mal fet, tota la culpa és meva. No en
 "culpin per a res a Pasqual... Ara el torno a tenir al costat i els
 "faig aquestes ratlles molt a la vora d'ell. El sento respirar i de
 "tant en tant respito el seu alè, i és com si Pasqual m'ajudés a
 "viure..."

- Potser sí que aquesta noia se l'estima tant com diu...

Benet es moca sorollosament. Tomasa al veure l'escena fa acció d'a-
 nar-se'n. El senyor Benet, encara amb el mocador a la mà diu:

- No s'envagi, Tomasa. Això ho podem sentir tots els que estimem
 molt a Pasqual... "No s'alarmin. La guerra, a vegades, o sempre, és
 "cruel, molt cruel. I pensin que per a molts ha estat més cruel que
 "per a tots nosaltres..."

- L'han tocat, l'han tocat... M'hà pensava, els carques dels Endolls
 me l'han tocat!

- Calma, Elvira, calma... Deixa-la dir i deixa'm dir a mi..." Jo, que

"sóc tan poqueta cosa m'ho vaig pensar sempre que li passaria quel-
 "com d'ençà que no podiem estar junts. Jo estava segura que al seu
 "costat no li passaria mai res. Em pensava que estimant-lo tant com
 "l'estimava... coses d'una pobra noia de pagès, una pobra noia de pa-
 "gès, una noia perduda o pitjor, però que estimats pares de Pasqual
 "durant dies i dies no ha deixat de fer les coses que ens deia mos-
 "sèn Angel que s'havien de fer pels que estimàvem. No sé com dir les
 "coses, jo, però el dia que me'l van portar a l'hospital vaig renyir
 "amb mossèn Angel. Pasqual es posarà bé. La primera cosa que va dir
 "sense veure'm va ser el meu nom. Després va dir dues vagades mare
 "i també el nom del senyor Benet...

- Quantes, ho diu?

- No.

- Va dir el nom d'ella, i el teu... però el meu el va dir dos cops.

"...i el de Tomasa..."

- Ai, pobre fill meu! - exclama Tomasa amb el devantal a la cara.

- Tomasa, serenitat, o ací acabarem plorant tots! Deixeu-me llegir..

- La cosa que em sap més greu és no haber-la llegit a jo abans com
 les altres, aquesta carta...

- Prou, Tomasa, ja les anirà ^{llegint} ~~veure~~ totes les cartes que arribin.

"Jo a l'hospital he cuidat tants ferits com es puguin pensar. Es la
 "meva feina i la de tots els que som a un hospital de guerra. I a
 "vegades he acarolat fronts que m'han pagat la carícia amb un som-
 "riure, però era Pasqual aquell ferit, el meu Pasqual...perdó, el
 "seu Pasqual. M'he tornat, estimats pares de Pasqual, boja dues ve-
 "gades. La primera, al veure Pasqual al mas, i la segona quan el
 "vaig veure ferit. No els vull fer estar més anguniosos. El metge,
 "un home que mereix ser sant pels miracles que ha fet, em va dir
 "que qui va fer el primer guariment van ser les meves llàgrimes. Diu

"que el noi somreia quan se les sentia per la cara, i jo ho veia
 "que ell somreia, i pensant que les meves llàgrimes li feien bé
 "no parava de plorar. Ara ja no ploro. Pasqual portava diversos
 "trossos de metralla a dins, però el metge deia que el seu fill va-
 "lia per dos quan l'operació la qual va fer tinguent jo les mans de
 "Pasqual agafades. El metge va dir que si a tothom pogués operar
 "d'aquella manera no se li moriria cap ferit per metralla que por-
 "tés. M'he atrevit a dir tot això perquè ara el seu fill ja està
 "lliure de metralla i s'anirà posant cada dia millor, però s'ha de
 "vigilar perquè devegades la febre el fa desvariejar una mica. Si
 "sabéssin les coses que diu! Jo el vetllo. No pateixi, senyora El-
 "vira, és com si el vetllés vostè. Jo li beso moltes vegades el
 "front mentre dorm, cosa que vostè també faria, i, pel seu descans,
 "el metge diu que aquestes besades no li fan cap mal. I jo ja no sé
 "què més dir. Encara trobo estrany com m'ha sortit tan llarga aques-
 "ta carta. No vull acabar sense dir-los que m'he tornat a reconci-
 "liar amb mossèn Angel al veure que Pasqual va pel bon camí. I he
 "escrit perquè no passéssin ànsia al veure que Pasqual passava tanta
 "dies sense poder-ho fer. Pasqual no m'ho ha pogut dir encara, però
 "jo m'atreveixo a fer-los una ben forta abraçada en nom d'ell, cosa
 "que estic segura em dirà de fer així que pugui...

Hi ha un petit silenci.

- Benet, què penses fer?

- Estic prenent nota de l'adreça de l'Hospital. Tu et pots quedar a la botiga.

- A la botiga s'hi quedarà la república federal!

Som a l'Hospital. Avui és un dia de calma. Es veuen pel pati sol-
 dats amb crosses i braços embenats. Un Hospital de guerra, vaja.

- El soldat Pasqual Collfort?

- Ep, caporal Blanc, visita catalana!

- Catalana i federal! - diu el senyor Benet.

- Benet, no comencis!

Aparaïex el capçal Blanc.

- Pasqual Collfort? Ui, és el ferit més ben cuidat de la casa. Sala tres del segon pis, llit 37.

- Benet, tremolo...

- Pensa trobar-lo malament i així, si el trobes bé, tot això hi guanyaràs...Totes aquestes baixes són culpa dels Endolla.

- Què vols, que torni a dir que són uns carques! Jo el que vull ara es veure el noi.

- Es ací...segon pis...sala u, sala dos, sala tres...Ací.

I el matrimoni més mal avingut del barri entra a la sala tres. Al capçal d'alguns llits s'hi veuen familiars dels enllitats. Tot passant se senten alguns comentaris.

- I no estaries més bé a casa, noi?

- Sí, però tinc d'esperar que rebi més fort.

- Ai, Déu meu, aquesta guerra! Sempre m'ho vaig pensar que rebries tu.

- Totes us ho penseu, mare...

...

- I jo estic molt espantat, pare...

- Noi, jo vaig anar a Cuba i no n'estava d'espantat!

- Es igual, però jo n'estic. A Cuba no devieu sentir les canonades que sentim nosaltres!

...

- No és res això, tia Teresa. Es que ara encara anem llargs de benes i me n'han posades moltes...Un mesot i a tornar-hi!

- Però...

- Que no te'n recordes que tu abans demarxar em deies que si hagués sis estat un home hauries marxat abans que jo!

- El soldat Pasqual Collfort?

- Un moment...Es a n'aquell llit que ara hi ha el metge.

La senyora Elvira no té espera. No l'hagués aturada res per tal d'anar on era Pasqual. I hi va corrents. Veu un rostre esblanqueït i,

- Fill meu! - exclama.

- Xist...- fa posant-se un dit al nas la infermera més guapa que mai hagi vist la senyora Elvira -. Un moment, un moment li passarà totseguit, senyora Elvira...

Es Esperanceta. Té una mà del noi agafada. La senyora Elvira vol fer quelcom, almenys tant com Esperanceta i agafa la mà lliure de Pasqual. El metge es tomba.

- Es la seva mare, no? Sempre m'ho havia pensat que aquest noi havia de tenir una mare guapa com vostè. Entre aquesta noia que no el deixa ni un moment, i quan la vegi a vostè, ja voldria ser al lloc d'aquest ferit carregat de sort...Es un moment, un desvaneixement passatger. Va perdre molta sang, sap? I en porta d'aquesta noia que no sé d'on se la va treure però es veu que té molt bona sang. Almenys aquest noi la hi deu haver trobada...Veu, ja li va passant...Noi, Pasqual, no sabia pas quina triar! Em sents?

- Esperanceta...- murmura el noi.

- Sóc ací, sóc ací...

- També hi sóc jo, Pasqual, fill...

El noi es posa les dues mans a cop als llavis iniciant un somriure venturós.

- Gràcies, mare...Aquesta és Esperanceta. Si no hagués estat ella..

- Pasqual, que el metge no vol que diguis res quan et passa això!
- Deixa'l dir, Esperanceta. Avui li faria més mal callar que no dir res...Ja menja una mica, sap?
- Ja n'hi ha de menjar, doctor?
- No com a casa, però n'hi ha, n'hi ha. Li tornarem un noi nou. Es el millor ferit de la casa. Qualsevol altre hauria passat de ser ferit. Ara, sense aquesta noia, senyora, aquest noi qui sap on seria.
- I el pare?
- Noi, no et puc pas agafar cap més mà, jo! Ja ens tens tots ací, Pasqual.
- Només hi falta Tomasa.
- Qui ho diu!?
- Tomasa, però...
- Senyora Elvira, vostè ha tancat la botiga, el senyor Benet la notaria i jo la casa.
- Però com ha vingut?
- No ho sé...Ensenyant la cama als camions que he trobat pel camí. I porto un plat d'estofat pel senyoret Pasqual, d'aquell que li agradava tant. He sentit que el metge deia que ja menjava.
- D'això en dic una bona família - diu el metge-, una bona família republicana, no?
- La senyora Elvira se sent una estreta de mà.
- Una gran família republicana, doctor...- diu la senyora Elvira. El senyor Benet davant les manifestacions de la seva dona té un atac de tos.
- S'ha de cuidar aquests bronquis, senyor. Vostè fuma massa! I ara el tabac no és com el d'abans. Hem de tenir paciència els que fumem! - diu el metge-. Bé, aquest noi està en bones mans. Ara, Esperanceta, deu minuts i que reposi.

- Senyor - diu Tomasa -, es pot menjar aquest estofat aquest noi? Flairi'l...

- Que me'l menjaria seria jo, senyora! Et ve de gust, noi?

- Molt.

- Doncs endavant!

Es mira Pasqual menjar, amb silenci. Es va repartint menjar a altres enllitats. Tomasa pensa que després d'aquell silenci hi poden haver demanades de paraula, i diu a un dels repartidors:

- Ara ja he vist a Pasqual. No sap com m'agradaria veure la cuina!

- Que dies feia que no havia menjat com avui. Mesos, de quan erem tots a casa.

Hi ha un nou silenci. La senyora Elvira es remou nerviosa, i Esperanceta pensa que vol dir coses que ella serà millor que no les senti. Fa acció d'anar-se'n.

- On vas, Esperanceta?

- M'arribo fins a la farmàcia. Ja torno...

- Comences tu o començo jo, Benet?

- I amb què vols que comenci jo?

- Pasqual...

- M'ana'm, mare.

- Pasqual...t'han fet molt mal aquests carques que tens al davant?

- De debo em volies dir això?

- No, però ho he dit.

- Ella sempre diu les coses que no volia dir, ja ho saps.

- Encara esteu així?

- No, hem progressat molt. Ara, ja ho has sentit, ja diu carques a n'els altres.

- Benet, Benet...

- Mare, en una carta jo us deia...

- Sí, la Tomasa ens hi va atrapar, però ho vam fer perquè tu ho deies
- Ara sóc jo que vull dir alguna cosa. Ja haveu sentit el metge, ha dit que si no hagués estat per Esperanceta... Jo porto sang d'ella. I no he sentit que cap dels dos li digués res.
- Jo esperava que fos la teva mare que digués quelcom.
- No és més lògic, en segons què, que sigui un notari, encara que sigui un notari federal, que porti la veu cantant de la família?
- Veuràs, Elvira, jo ja des del començament que vaig a favor del noi.
- Qui t'ha dit que jo hi anava en contra?
- Anar a favor meu és anar a favor d'Esperanceta, mare.
- Fill meu, ara la cosa que està per damunt de totes és que tu et posis bé viat. De les altres hi ha temps de parlar-ne.
- N'hi ha que ja estan parlades, mare.
- La gent calla i es mira.
- Benet, dius o dic?
- Digue's, Elvira, digue's.
- Pasqual...
- Sí, mare.
- Pasqual... et ve a veure molt sovint el metge?
- Qui em veu més sovint és Esperanceta.
- Benet, digue's quelcom, conxo!
- Pasqual... així Esperanceta et ve a veure molt sovint?
- La senyora Elvira es mira el seu home mossegant-se un llavi, i Pasqual fa una gran rialla.
- Per a dir això valdria més que no haguéssis dit res!
- Mare, que estem en un hospital i no se'ns poden donar disgustos. Som coses molt delicades els que ara estem ací. Un disgust...
- Jo penso que ja tens qui no te'n dona cap de disgust.

- Veus com va anant per bé la teva mare?
 - Què et pensaves, que jo havia vingut aquí per a donar disgustos al meu fill?
 - Mare, quan això s'acabi...
 - El teu pare deia que s'acabaria en quinze dies. Perquè te'l creguis sempre al teu pare!
 - Quan això s'acabi, que un dia o l'altre s'acabarà, jo...
 - No em miris així, Benet. No hi ha disgust. Quan això s'acabi, pel sol fet d'acabar-se, la teva mare...
- Esperanceta torna.
- Havies d'haver acabat, Elvira, ara que anaves bé!
 - Què, se t'ha posat bé l'estofat, Pasqual?
 - Molt. Tomasa és una gran cuinera! Ja m'ho sabràs dir!
 - Esperanceta...
 - Mani'm, senyora Elvira.
 - El meu home...el meu home t'ha de dir quelcom.
 - Vostè dirà, senyor Benet.
 - Doncs en nom de la família, i ja saps que la meva dona és de la família, no et podrem pagar mai, per més coses que fem, el què has fet pel nostre fill..
 - He fet dues coses jo pel seu fill, ja ho saben.
 - Tres, Esperanceta.
 - Pasqual!
 - Mira, Esperanceta, la primera deixem-la estar. Per a nosaltres la segona val molt més que la primera.
 - Mare, tu em volies dir quelcom, i m'has dit una cosa per l'altra. Potser la tercera cosa que havem fet amb Esperanceta aclareixi la que volies dir tu...Nosaltres...Esperanceta, ho veig tot borrós... em penso que...

- Fill meu...Pasqual! El metge! El metge! - diu la senyora Elvira.
- Ja li passarà, senyora Elvira, no s'atabali...Han estat massa emocions a la vegada.
- Però...
- Deixi'm fer a mi, tranquil·la, senyora Elvira. Jo sé el remei. Callem una estona...
- Però la senyora Elvira no vol que ningú sigui més que ella tractant-se del seu fill, i corre de llit en llit cercant el metge fins que el troba.
- Doctor, doctor! El meu fill se'ns en va!
- Tranquil·la, senyora, tranquil·la. Està en bones mans.
- Sóc la seva mare, senyor.
- I ella és...hi ha hagut casori, senyora.
- Casori? Quin casori!
- No li han dit?
- No sé què anava a dir el noi quan ha vingut blanc i...
- Un excés d'alegria, senyora. Un excés d'alegria.
- Però...
- L'anirem a veure si vostè ho demana, però no serà res. Ja ho veurà...
- Arriben al llit de Pasqual. El metge li pren el pols.
- Sap quina és la solució, senyora? Que aquesta noia no li tregui la mà del front. I ara deixem-los sols una estona. Vinguin, volen?
- Van a una petita habitació plena d'estris de l'ofici del metge.
- Seguin, seguin...El què Pasqual volia dir era més o menys això.
- Ens el van dur carregat de metralla junt amb altres, entre ells un veterà que li diem el jutge, suposo perquè ho havia estat. Ací quan la gent diu alguna cosa ens la creiem Delirava i només repetia un nom: Esperanceta. Els adverteixo que jo sé la història d'aquesta noia. Els ferits m'ho diuen tot a mi. A vegades, quan no hi han

els medicament~~s~~ que un voldria, els va molt bé escoltar les seves històries. Jo tenia un metge conegut que posava bé ferits tocant-los la guitarra al capçal del llit, quan havia acabat, els dies de molta feina, els específics necessaris. Jo no sé què hagués passat si aquesta noia no hagués estat aquí, però el seu fill va tenir la gran sort que hi era. I tampoc sé, hi ha moltes coses que els metges no sabem, d'on va treure aquesta noia les forces per a passar els dies i nits que va passar no movent-se del costat d'aquest home. Foren dies perillosos, però un hospital de guerra és un hospital de guerra. Hi ha vegades que per més coses que fem la gent se'n mor, saben? Però el seu fill no es va morir i això que hi va estar a punt, tant, que un dia pensant-se la cosa pitjor, que era la que ens pensàvem tots, aquest fill seu, que es veu que és tossut, va dir a Esperanceta que es volia casar. La noia va dir que sí... Fou un casori ben especial. Els casà aquell jutge que he dit, embenat fins al capdamunt, embenat fins al capdamunt anava el seu fill, i embenats fins al capdamunt anaven els testimonis, els ferits de més a la vora. Naturalment que nosaltres vam fer coses, però d'ençà del matrimoni el noi va fer allò que els metges i els que no en són diem que va fer el tomb, que va fer punt per bé... Va ser, ja dic, un matrimoni especial. Tots dos eren al mateix llit, però un a dins i l'altra al defora. La noia dorm, de fa dies, asseguda al capçal del llit, amb el cap al mateix coixí del seu fill... Què els sembla? La senyora Elvira fa un gran sospir, vol dir quelcom, però el senyor Benet li diu:

- Ja és fet, Elvira, ja és fet...
- I no es preocupin que aquest noi es posarà bé. Ja ho veuran.
- Però, aquest casori...
- Senyora, jo amb això no m'hi fico. No teniem altra manera de ca-

sar-los. Després, els puc assegurar que no tinc cap ferit a la casa que no s'hi hagués volgut casar amb Esperanceta. I una altra cosa, sense aquest casori, avui no tindrien el seu fill ací. Pensin, pel que jo he vist que ja no en corren de noies com aquesta. Aquesta guerra, com totes, portarà moltes coses dolentes, però també n'ha portat de bones, i una d'elles ha estat Esperanceta. Pel seu fill podrien haver esperat casar-lo amb una princesa o amb una filla de casa bona, ara, jo, com a metge, els repeteixo que si el seu fill viu és gràcies a n'aquesta noia que ella diu que és filla de masovers i que jo crec que es mereix ser filla de ^{ris}, amb perdó dels republicans senyor...I ara ja poden anar al costat del ferit el qual segur que ja torna a estar bé. Ara, no li facin dir massa coses saben? Està bé, n'estarà més, però és com un vidre...

Quan la petita comissió arriba al llit de Pasqual, aquest i Esperanceta ja es miraven a tot mirar. Es veu que el noi volia dir quelcom, però la noia li posava un dit als llavis.

- Mare...

- Pasqual, que hem quedat que no diries res! - renya Esperanceta.

- S'ha de creure, Pasqual - diu el senyor Benet -. I ja ho sabem tot. Es a dir, em penso que ho sabem tot...

El noi, amb signes, senyala un personatge notablement embenat, vora el llit. Es el jutge.

- Bona tarda, senyors.

Es descobreix una mirada d'incredulitat a la senyora Elvira.

- Així, vostè...

- Si, senyora, el jutge Banyoles, per a servir-la. Jo temps endarrera ja n'havia fet molts de casoris. Ara, com aquest, carregats de benes jo, el contraent i els testimonis, ha estat el primer. I li puc dir que el seu fill és molt ben casat. Els casoris del jut-

ge Banyoles són dels que duren, sap? I una altra cosa vull dir, que aquest casori ens ha fet bé a tots. D'ençà que el vaig fer que tots ens trobem millor...

Esperanceta veu que a l'alegria general hi ha una baixa, la de la senyora Elvira, però no diu res per mor de Pasqual. Es pensa que haurà de fer una quarta cosa, i està decidida a fer-la...

- Pasqual, i si ara que tots som ací provessis de dormir una estona? Al veure que el noi creu al comptat les coses que li diu Esperanceta, la senyora Elvira, al costat de pensar que, efectivament la noia li ha salvat el fill, sent una mica d'enveja. I pensa que tot podria haver anat bé sense aquell casori.

- Deixem-lo dormir ara, senyora Elvira. El dormir li fa un gran bé.

- Sí, perquè dormo pensant amb tu! - li diu Pasqual a mitja veu.

- Avui has de pensar amb algú més, Pasqual. I ja saps que sempre que m'has cregut t'has sentit millor, o no? O tinc de passar dies sense veure't!

- Avui pensaré amb tots, Espereanceta.

- Premi, llavors! - i la noia deixa un bes de fulles de roça al front del ferit que li deixa el rostre enriolat.

- La paga de sempre! - diu el jutge senyor Banyoles-. Jo no sé aquesta noia d'on es treu la influència que té damunt aquest home. Si l'haguéssin vist quan va arribar! El va fer ressuscitar. Jo no sé vostès com pensen, encara que pel fet de venir a veure un ferit republicà, tinc de creure que tots vostès en són.

- Jo sóc un notari federal, senyor.

- I jo un jutge, però bo i essent un jutge federal, aquesta vegada tinc de confessar que crec en miracles...to el què vulguin, però hi crec. El ciutadà metge, que també és federal, va ser el primer de dir-ho. I quan un metge ho diu, un jutge ho ha d'acceptar, no? A tots els ferits que tenim Esperanceta els ha tractat molt bé, però

aquest ha estat el ferit del seu benefici, ja veuen què els dic. Ja poden estar ben còfois de com ha portat aquest noi Esperanceta. Si no la troba ací...

- Oh, ja s'havien trobat abans. La noia el va seguir...

- Benet!

- Ara ja es pot dir, Elvira.

El jutge Banyoles, embenat i tot, veu que la senyora Elvira ha acceptat la cosa amb reserves.

- Senyora, la guerra portarà situacions noves. No ens hi podem batre. Ara, en el cas del seu fill, el metge, jo i sobretot el noi, sabem que si no hagués estat aquesta noia...

- Sí, sí, me'n faig càrrec. Me'n faig càrrec.

- No n'hi ha prou de fer-se'n càrrec, senyora. Vostè hauria de passar la vida ballant sardanes!

- Tantde bo.

- Oh, el noi i Esperanceta ja havien ballat abans de trobar-se ací.

- Benet!

- Els jutges, com els notaris, són gent discreta. No les tornen a dir les coses. Van ballar sense música, sap?

- Cot de notari! Jo no hi he ballat mai sense música. Sóc un jutge solter, jo. El ball m'agradava molt, massa. M'agradava més ballar que les balladores, i el temps va anar passant i la guerra em va agafar solter, i ja solter una mica granat. Però què havia de fer un jutge federal? Quedar-se a casa? Jo era dels que em pensava que la guerra duraria poc, i vaig dir, Peret, a veure si tu acabes d'ajudar que s'escursi. I no s'acaba.

- I no s'acaba, senyor. I si aquesta vegada no l'han tocat bé del tot al meu fill una altra vegada li poden tocar. Això és la cosa terrible de les guerres!

- Senyora, jo em penso que si vostè pensa com em penso que pensa

pensant amb el seu fill, no cal que pensi com pensa perquè per a ell la guerra s'ha acabat. En quant a mi, no sé si tota la metralla que em va entrar ha sortit, però si puc tornar a casa una vegada acabat tot, si mai algú dubta dels meus serveis, no de jutge, sinó de soldat, descordant-me la camisa i ensenyant els traus que porto que segons el metge són traus perpètus, aviat faré callar la gent. I pensi que les ferides que porto són al davant. I això vol dir que no em van tocar fugint... De tota manera jo era caçador, saben? I ja tenia pràctica a remenar escopetes. Ara, una cosa és anar per conills, que no s'hi tornen, i l'altra és anar a la guerra. Ací a més de tornar-s'hi, s'hi fan amb canons i bombes.

- Es veritat que en tenen més que nosaltres?

- La gent diu que sí.

- Llavors com ha d'acabar això?

- També es diu que a la frontera hi ha de tot a punt d'entrar, però no acaba de fer-ho. I també la gent diu que ens queda Rússia la qual donarà el cop en el moment precís.

- A mi, si els russos ho han d'acabar... Però veig que triguen molt. I ja m'han ferit el fill.

- Veurà, senyora tota la gent d'aquest hospital és gent ferida. No es pot pas guanyar una guerra sense ferits. Ja he dit que anar a la guerra no és anar per conills.

- Ja se sap que les guerres avui s'han de fer a canonades, però mentre hi siguin a temps els russos! A vostè li agradaria que ens haguéssim de refiar dels russos?

- Segons els altres, nosaltres som els descordats, els pobres, si volen, Els rics de fora han d'anar, diuen, a favor dels altres. Alguns, amb discursos, venen a favor nostre, però amb discursos és molt difícil guanyar una guerra. Sí, s'ha deixat venir personal

pensant amb el seu fill, no cal que pensi com pensa perquè per a ell la guerra s'ha acabat. En quant a mi, no sé si tota la metrallera que em va entrar ha sortit, però si puc tornar a casa una vegada acabat tot, si mai algú dubta dels meus serveis, no de jutge, sinó de soldat, descordant-me la camisa i ensenyant els traus que porto que segons el metge són traus perpètus, aviat faré callar la gent. I pensi que les ferides que porto són al davant. I això vol dir que no em van tocar fugint...De tota manera jo era caçador, saben? I ja tenia pràctica a remenar escopetes. Ara, una cosa és anar per conills, que no s'hi tornen, i l'altra és anar a la guerra. Ací a més de tornar-s'hi, s'hi fan amb canons i bombes.

- Es veritat que en tenen més que nosaltres?

- La gent diu que sí.

- Llavors com ha d'acabar això?

- També es diu que a la frontera hi ha de tot a punt d'entrar, però no acaba de fer-ho. I també la gent diu que ens queda Rússia la qual donarà el cop en el moment precís.

- A mi, si els russos ho han d'acabar...Però veig que triguen molt. I ja m'han ferit el fill.

- Veurà, senyora tota la gent d'aquest hospital és gent ferida. No es pot pas guanyar una guerra sense ferits. Ja he dit que anar a la guerra no és anar per conills.

- Ja se sap que les guerres avui s'han de fer a canonades, però mentre hi siguin a temps els russos! A vostè li agradaria que ens haguéssim de refiar dels russos?

- Segons els altres, nosaltres som els descordats, els pobres, si volen, Els rics de fora han d'anar, diuen, a favor dels altres. Alguns, amb discursos, venen a favor nostre, però amb discursos és molt difícil guanyar una guerra. Sí, s'ha deixat venir personal

de fora, però ningú hi ha abocat el cove, que diem al poble. El món ric no es vol acabar de comprometre, potser per por de perdre perquè saben que amb els altres hi han alemanys... Em segueixen? On sembla que no manen els rics, és a Rússia. A Rússia, si guanyem nosaltres, no n'aniran pas més malament. Si no hi ha més remei, doncs, abans de perdre, que vinguin els russos. Ara, si volen manar, potser s'haurà de fer com quan vinguéren els francesos i hauran de fer una altra guerra... Tampoc ho veig prou clar jo, la veritat...

- La cosa clara hauria estat que aquesta guerra l'haguéssim guanyada en vuit dies com ens pensàvem tots.

- Algú ho degué espatllar, notari.

- Hi ha hagut pocs federals. Nosaltres ens pensàvem que erem més.

- La gent jove no n'era tota de federal. I els que n'erem erem pocs i de lleves altes.

- Això és culpa dels mestres. A les escoles no s'hi ha ensenyat mai prou federalisme.

- Ens ha de servir d'experiència. Quan s'acabi la guerra hem de volguer més federals.

- Els mestres, els mestres! Si els mestres no ensenyen federalisme quin federalisme vol que sàpiga la quitxalla? De què li serveix a un futur ciutadà saber qui era el senyor Pitàgores o quin és el riu més llarg de Sibèria, si no se li diu qui era el senyor Pi i Margall? Quan s'acabà la guerra, la primera cosa que havem de fer és que el ministre d'Educació Pública sigui federal, i que el primer decret que faci sigui un decret obligant, no recomanant, que a totes les escoles la mainada hi hagi de fer uns cursos de federalisme.

- I la constitució, la constitució s'ha de modificar. El primer article ha de dir: Espanya és una República Federal.

- I si n'hi ha que no hi estan d'acord?

- Seran els que hauran perdut. Els que perdin no hauran de tenir vot ni veu. Ja veurà, si per una d'aquelles coses guanyen els altres! Si arribem a perdre no pintarem res. Sap què vol dir, res?
- Però nosaltres seguirem essen federala!
- Ho haurem de ser d'amagat, ja ho veurà.
- Millor que no ho hagin de veure, jutge.
- Déu l'escolti.
- Que vol dir que ho són els capellans de federala?
- Els d'ara no ho sé. Penso que no. Almenys no ho són tots, però als capellans si se'ls diu que han de ser federala no tindran més remei que esser-ho. Vostè es pensa que a Suïssa no hi ha capellans federala? I als Estats Units? Els capellans d'aquests llocs creuen.
- Es que ací no sol creure ningú. Nòs amb nòs, vostè s'ho creu que la gent creu?
- Si els altres guanyen ens faran creure a tots. I ai del que no cregui. Ja ho veurà!
- Que Déu no l'escolti.
- Déu, notari, no sé si ens pot escoltar gaire a nosaltres. Els capellans són tots a l'altre costat, o la majoria.
- Sí, però a l'altre costat hi ha moros, i si una vegada Sant Jaume va agafar anomenada com a Sant Jaume Mata-Moros, com s'ho ha d'agafar si ara hi ha d'anar a favor?
- Són coses de les altures això, notari. I nosaltres en sabem poques coses de les altures. Potser aquesta vegada Sant Jaume s'ha declarat neutral.
- Es que els moros haurien d'haver estat els primers de no embolicar-se si sabien que de temps tenien Sant Jaume en contra. No sé, no sé els capellans quin paper han de fer que els moros siguin al seu costat.
- Jo el que no crec és que Sant Jaume vingui a favor nostre.

- Bé, de tota manera, vostè creu que als altres els ha de fer massa gràcia que hagin guanyat, si guanyen, gràcies als moros?

- Oh, els altres, si guanyen, hauran de donar gràcies a molta gent, moros, alemanys, italians...

- Jo, que hagin vingut moros, amb permís o no de Sant Jaume, i que hagin vingut alemanys que ja se sap que són uns batissers, ho comprenc. Ara, que hagin vingut italians els quals, de fa anys, només han excel·lit cantant òperes...

- Aquests s'han deixat embarcar. L'alemany gros els farà fer el què vulgui. El Duce es deu pensar que aliant-se amb els alemanys arribarà a tenir la fama del Cèsar i ací ha portat gent a fer un assaig.

- Si tothom hagués estat federal...

- Serà, notari, el nostre consol si la guerra acaba al revés de com hauria d'acabar. Sempre podriem dir, si tothom hagués estat federal.

Esperanceta es fa venir un moment de trobar-se sola amb la senyora Elvira.

- Senyora Elvira...

- Esperanceta, jo el què has fet pel noi ho tindrè present sempre més.

- Senyora Elvira, quan Pasqual em va demanar per a casar-nos, es pensava que s'acabava, i m'ho pensava jo i s'ho pensava el metge i ens ho pensàvem tots. I per això, senyora Elvira, per a fer-li més lleus aquells moments jo...jo vaig accedir a casar-m'hi. Però si quan la guerra hagi passat...jo ja sé que la filla del masover Silvestre no pot ser pel fill de vostè. Jo, quan Pasqual estigui bé del tot i tot hagi passat, jo, senyora Elvira...segur que Pasqual es donarà compte de com han anat les coses, que el món passada aquesta guerra tornarà a fer la vida que es feia abans...Pels uns aquesta guerra serà una guerra de mals records, per altres, aquesta guerra

ens haurà acostat a la felicitat...Pel bé de Pasqual, doncs, si ha de ser un bé per a ell, pel de tots vostès que segur que ho serà, quan tot s'hagi acabat, jo puc entornar-me al mas del pare, i d'aquest casori de guerra ningú n'ha de saber res...Jo, pel seu fill, senyora Elvira, de les tres coses que he fet per a ell, estic disposada a fer la quarta.

- Esperanceta...serà una cosa més a estar-te'n reconeguts, però ara el noi no està bé...He vist que hi ha algú que se l'estima tant com jo i, sobretot ara ell et necessita potser més que a mi i més que a ningú...No en vulguis fer dir més coses. Deixem temps al temps que tot ho arregla, com has dit, però ara no volgum res més que Pasqual es posi bé. Cuida-me'l, Esperanceta, cuida-me'l...

Han passat uns dies. Pasqual va canvi de ser un home nou, apedaçat però nou. S'obté un permís per tal que el noi es vagi a refer a casa. Tomasa va declarar que el referia a base d'estofats. S'autoritza a Esperanceta que, com a infermera, porti el noi a casa i si'hi quedi un temps prudencial. El metge dóna unes darreres instruccions a la noia:

....i que no es quedi a la ciutat. Tots l'ajudareu molt, però l'aire del camp també, saps?

Dotzenes de ferits segueixen la parella fin on poden. I se sent un crit col·lectiu:

- Torna aviat, Esperanceta!

De nou som al domicili del notari Benet Collfort. Pasqual fa les primeres passes repenjan-se amb Esperanceta. La noia es dóna compte del posat de la senyora Elvira.

- Ja sé que vostè n'hi va ensenyar primer de caminar. Ja ho he dit a Pasqual. Aquesta tarda el farà caminar vostè...Xist, és un pacte

que hem fet amb Pasqual.

I aquella tarda la senyora Elvira pensa que és anys enllà, quan hi havien aquelles discussions amb el senyor Benet per si el noi havia de caminar portant o no barret de cop.

- Oi, mare que ha estat cosa d'Esperanceta, això?

- Que no camines bé amb mi?

- Sí, però no deuràs volguer que ella no m'agafi més de bracet!

- Bé, i amb ton pare, que no t'hi vols repenjar Pasqual?

- Sí, amb tots, però no em deixeu sense Esperanceta l'un per l'altre !

El senyor Benet ha estat delegat per anar al mas de Silvestre a preparar el retorn d'Esperanceta.

- I Benet, que diguis el què hagi de dir i allò que no hagi de dir t'ho callis. En sents?

- Queda't tranquil·la, Elvira, queda't tranquil·la. Aquestes coses són precisament coses per un notari federal...

El senyor Benet ha acabat de contar a Silvestre l'actuació salvadora de la noia, el curs de la guerra, els bons metges que hi han als hospitals, l'èxit de l'estofat de Tomasa, i, ja embalat, acaba contant el casori amb tots els ets i uts.

- Però qui l'ha fet aquest casori?

- Ui, el jutge Banyoles, que n'ha fet molts.

- I val?

- Silvestre, ja em direu, si voleu dir que a n'aquest casori hi faltaven capellans, on són els capellans!

- Jo, mentre vostè digui que val... Es Honorina que potser hagués volgut que s'hagués fet com el seu... I Esperanceta està bé? Li ha provat la guerra? La veritat, tant a Honorina com a mi ens la va fer molt

grossa... Però si ha tornat, ha salvat el senyoret Pasqual, i torna casada...

- Esperanceta és la mateixa de sempre. I ara, si mai hi hagués canviades al mas...

- Carai, senyor Benet!

- Vull dir que si mai teniu ferits al mas, els podeu tenir amb tota la confiança. El metge de l'hospital em va dir que Esperanceta en sabia més que ell. Ara, va recomanar que a Pasqual li convenien aires purs. Haurem de trobar un lloc...

- Quin millor que a casa, senyor Benet!

- Però, Silvestre, aquest és el mas dels Endolls.

- Era, el mas dels Endolls.

- Què voleu dir?

- Que ja no ho és. El senyor Endoll no podia fer la feina que feia abans, s'ha anat venent coses i darrerament es va vendre el mas. I jo li vaig comprar... Ui, segons quins bitllets no els volia. Deia que no valdrien.

- I ja va fer escriptura, Silvestre?

- Sí, com que vostè era fora la va fer el notari que es portava el senyor Endoll.

- Ja la va llegir bé, Silvestre?

- La vaig donar a llegir a n'aquell notari amic de vostè, el senyor Caliquenyo. I la va trobar bé, i me la va llegir de franc.

- I què se'n saps dels Endolls?

- Jo no n'he sabut res més, però m'han dit que havia marxat cap a la frontera amb tota la família.

De nou som al domicili del notari senyor Benet.. S'espera l'arribada de Silvestre i d'Esperanceta la qual ja ha estat al mas.

- Senyoret Pasqual!

- Ja ho veieu, Silvestre, m'ensenyen a caminar. A la meua edat. Ara em porta Tomasa la qual sembla que ho ha fet tota la vida.

- La noia ja ens va dir que havia arribat cosit de metralla. Els mal...no ho diré senyora Elvira...els mal carracs! Quan toquen als altres, mira, però quan ens toquen els nostres!

- Aquesta filla vostra ens va salvar el fill, Silvestre.

- Sí, ella ja ens n'ha dit quelcom, però per damunt...Però ho sabem tot pel senyor Benet.

Hi ha un joc de mirades Elvira-Benet-Esperanceta. El senyor Benet pensa que potser sí va dir quelcom que encara no s'havia d'haver dit, però ja estava dit i no troba més que aquesta sortida:

- El Silvestre ho troba molt bé tot el què ha fet Esperanceta, no és veritat, Silvestre? I nosaltres tots som de l'opinió que el noi al mas es posarà bé en quatre dies.

- I el mas, ara és el nostre mas. Si volen hi poden venir tots.

- Aquí - diu la senyora Elvira senyalant el senyor Benet -, el tindreu molt sovint. Ja ne fa les escriptures d'abans. Jo, potser no tant...

- No tant, mare?

- S'ha errat, Pasqual! Vol dir que vindria més sovint si no fos la botiga. Es pensa que la gent té els quartos per a comprar les coses que ella ven.

- Benet, que si tu fessis tantes escriptures com peces de preu veng jo...

- Un dia vindré a la botiga disfressat per veure de la ^{manera} ~~manera~~ que vens.

- Ja veieu quina cosa és aquest notari federal.

- Bé, mare, vindràs o no vindràs?

- Es clar que vindrà...I quan menys us ho penseu vindrà.

- De debó, mare?

- Si el teu pare ho diu...

Al mas de Silvestre se sent cantar. Trobem Pasqual assegut al defora dessota la gran parra que hi ha davant el portal. Silvestre és al camp, i de la cuina d'Honorina ens surten flaires glorioses. Esperanceta porta un ram de clavells.

- Mira, Pasqual, que bonics són!

- N'hi falta una.

- Quin?

- Tu.

- Boig...!

- Ho has endevinat. I no d'ara. De quan em vas fer més compliments que al noi dels Endolls. Vine...

- Pasqual, que encara no t'he donat l'alta, que fas malbé els clavells!

Ja se sap, doncs, com anaven les coses al Mas de Silvestre. Aquest i Honorina estaven radiants de ténir de nou la noia a casa i de ténir-la-hi acompanyada de marit garantitzat per una escriptura de ~~XXX~~ notari i d'un casori civil garantitzat pel jutge Banyoles. Pels joves la vida era bella, i quan Pasqual parla de projectes, Esperanceta el veu tan engrescat, que encara té por de recordar-li que ella té una mitja promesa feta a la senyora Elvira. Un qui sap, però, li va ballant pel cap. Ella creu que el guariment de Pasqual també el veia molt difícil, i vol acceptar els nous moments de felicitat que està vivint.

- Benet, fas mala cara. Que perdeu?

- Elvira, no em parlis de la guerra!
 - Malament!
 - Els que van metrallar al teu fill, si ho vols saber, han arribat a l'aigua. Si Esperanceta no hagués vingut amb el noi, ja no en podríem saber res més.
 - Una cosa més que havem d'agrair a la noia, no?
 - Potser sí. Ja tots vindran contra nosaltres ara. Ens haurem de batre tots...
 - Benet, si a la guerra no hi haguéssin canonades, jo potser t'hauria animat a anar-hi, però on vols anar si pujant una escala a cada tres esgraons t'has d'aturar a prendre alè! Et penses que és amb gent com tu que es guanya la guerra?
 - Ens han ben fotut, Elvira, ens han ben fotut.
 - T'han, ben fotut, Benet.
 - És que tu t'ho p^{re}saves de debó que les coses anéssin així?
 - Veuràs, jo alguna vegada t'havia sentit dir que s'acabaria fent taules, que tu deies que seria una bona solució, però es veu que n'hi ha que no hi estan d'acord amb aquest acabament.
 - I saps qui és que no hi està d'acord? Ells, els carques, els teus! Però encara hi pot acabar fent taules. Els russos...
 - Els russos, si venen, vindran quan vosaltres ja no pintareu res i ens faran anar a tots vestits de rus.
- En senyor Benet ensaliva.
- Ara el govern s'ha traslladat a València. No es governa bé sentint canonades...
 - Paciència, Benet.
 - Què vols dir paciència? Ho has dit amb molt bona cara això!
 - Quan convé s'ha de saber perdre.
 - Qui és que t'ha dit que perdem?

- Que vols dir que és una bona senyal que el govern també canviï de front?

- Elvira, tu escoltes la radio dels altres!

- Jo no n'escolta cap de radio. Altra feina tinc que escoltar radios, jo.

- Que hi hagi gent dels altres als fronts...! Però que n'hi hagi a casa mateix!

- Benet, que jo...

- No, ja ho sé, si guanyem nosaltres tu et tornaràs federal. Com si ho veiés!

- Primer, guanyeu. Després ja en parlarem.

- Mira, Elvira, hi ha coses que amb tu no es poden discutir. Me'n vaig al mas.

- No diguis res al noi de tot això, eh? Fa molts dies que no ha tingut basques i no voldria que un disgust, perquè tu li diries les coses a la teva manera i el tindria un disgust...

- No pateixis pel noi. El noi és al cel sense haver-se mort.

- Digue's-li que jo hi aniré dissabte...si el mas ja no és dels altres.

- Elvira, que si els altres arriben al mas i s'hi ha de fer línia, el teu home serà un dels que la faran!

- Benet, quan els altres arribin al mas, tu potser ja seràs a la presó.

- I pensar que en vuit dies ho podiem haver tingut tot entès...Si tots haguéssim estat federals...!

Han passat més dies. El mas de Silvestre és un terreny feliç. Pasqual ja ha seguit alguna vegada el masover a l'horta i al camp. Esperanceta els veu marxar, i se sent una mica cofoia d'haver convertit una baixa mortal en un home camí de ser com els altres. Pasqual

és la seva obra mestra. Això no li podrà treure ningú per coses que passin.

Al domicili del notari Benet hi ha cares llargues. Tomasa parla amb la senyora Elvira.

- I diu que el govern ja és a Barcelona. I què farem, nosaltres? Oi que el senyor Benet va dir que els altres no hi arribarien mai a Barcelona? I si el govern ja hi és deu ser que els altres li van anant al darrera, no?

- Es un govern movedís aquest, Tomasa.

Se sent obrir la porta del pis.

- No digui res al senyor Benet, Tomasa. Ja prou deprimit que està...
Hola, Benet, per què no te'n vas uns dies al mas? Allà hi ha tranquil·litat, home...

- Elvira, que saps alguna cosa més tu?

-Ai, no sé de què em parles...Què vols que sàpiga, jo?

- Tu em vols allunyar de casa! Tu en portes alguna de cap! Tu deus saber coses que jo no sé, tu...

- Benet t'he aguantat més de vint anys quan les coses t'han anat bé i quan t'han anat malament, i ara que et van malament del tot et penyes que et vull fora del meu costat? Si no hi vols anar al mas, no hi vagis, però no et moguis de casa. Llença la ràdio i digue's a Tomasa que quan portin els diaris els cremi.

- Elvira, a mi no em fots. Tu quan vas a missa d'amagat escoltes sermons clandestins i radios subversives...

- Benet, tu pots ser un notari federal, però ara ets un notari animal. La única vegada en molts anys que jo vetllo perquè et puguis agafar les coses bé em surts amb aquestes! Ja té raó la gent de no volguer ser federal si tots els federals són com tu!

El notari Benet, el qual sempre havia contestat a la seva dona i a vegades fort, es queda uns moments sense saber què dir. Ella, l'Elvira, abans de sortir del rebedor també espera uns segons la resposta contundent. Però el notari calla. Elvira se'n va amb un mig somriure de satisfacció. Sap que el notari Benet anirà uns dies al mas.

- Sí, Tomasa, cremi'ls tots. Que quan el senyor Benet torni no vegi cap diari a casa.

- I no em renyarà?

- Segur que et renyaria més si els diaris portéssin que guanyen.

- I què farem nosaltres, senyora Elvira, si les canonades s'acosten?

- Mira, el mateix que fèiem quan els avions ens tiraven bombes, amagar-nos.

- I al senyor Benet no li passarà res? Vull dir amb això que ell diu que és...federal? Ho trobaran un pecat molt gros ells, que el senyor Benet sigui federal?

- Jo, Tomasa, al meu marit, a despit d'haver-nos sentit estricuclejar sempre, me l'estimo com una dona casada ha d'estimar al marit per federal que sigui...I saps on és la llista dels federals que ell tenia? Doncs amb la dona d'un altre federal amb la qual anem a missa d'amagat ens havem fet amb les llistes que tenien els marits i segons com vagin les coses farem com amb els diaris, al foc. Després el senyor Benet només crida a casa i al casino. Ell s'ha passat la vida fent escriptures.

- I votant. Jo...

- Què vol dir Tomasa?

- Quan vostè deia que no volia votar als del senyor Benet, ell em feia anar a votar a mi, i deia que votava amb la seva dona...Aí, senyora Elvira, que no li digués pas això!

-Pobre Benet...Si veiés els pocs federals que hi han en aquestes llistes! I ell em deia...Mare de Déu les coses que deia dels federals!

- Eren pocs, però eren bons, oi senyora Elvira?

- I potser tots anaven a votar, els que tenien minyona, amb les minyones fent-les passar per les seves dones...

- Ja venen, senyora Elvira, ja venen!

- No tingui por, Tomasa. Arriben a so de música.

- I el senyor Benet...

- Es al mas. Val més que s'estigui allà avui.

Se sent obrir la porta. Entra el senyor Benet suat, ple de pols.

- En Silvestre m'ha portat amb la tartana...Es de debó que són ells?

- Benet, pobre Benet...

- Vine del Centre i l'he trobat tancat...On són els federals! Tanqueu les finestres...No la vull sentir aquesta música! I he vist gent pels carrers. Qui és aquesta gent?

- Els carrers en van plens de gent, Benet...

- I qui és aquesta gent, dic jo?

- Benet, la guerra s'ha acabat. Ja no es tornarà a ferir a ningú més. Si el nostre Pasqual s'hagués posat bo més aviat potser ara no el tindriem on el tenim. S'han acabat les canonades, s'ha acabat el patir. Hi ha moltes mares que pensaran així.

- Si tots haguéssim estat federals, amb mares i tot...

- Benet, ja està fet ara...Potser sí que hagués anat més bé que tothom hagués estat federal.

- Ara ho dius, Elvira! Ara que ja no hi ha res a fer? Tomasa, d'ara endavant tots els diaris que arribin a n'aquesta casa els cremi tots sent? Aquests durant molt temps només diran tavernaclades.

Ara hi ha una altra guerra. Diuen que la del país va ser una mena d'assaig, i algú fent números amb la d'ací, ja es veu en cor de dir qui la guanyarà la nova guerra. El senyor Benet torna a fer escriptures. A la tenda de la senyora Elvira ja no s'hi venen plats i olles i ja hi torna a entrar gent mudada. Al país es viu. Per a molts ja és molt. La cuina de Tomasa funciona com funciona gràcies a que al mas de Silvestre han salvat pollastres i ànecs. Durant un temps dormien a l'habitació d'Honorina i s'havia ensenyat a les gallines a no dir res quan feien ous. Si algú vei veia gallines amb el bec embolicat, Honorina deia que les guaria de la papida. A n'els pollastres se'l tenia tot el dia dintre una caixa amb llum perquè no sabessin quan es feia clar al defora. Quan n'era temps, Honorina portava gallines a la caixa. Els pollastres que no estaven acostumats a actuar d'aquella manera arribaren potser a entendre que aquelles actuacions eren clandestines i no cantaven victòries...

- Benet, ara que tot ha passat...

- Què vols dir que tot ha passat? A mi hi han coses que no em passaran mai més.

- Benet, hauriem de parlar.

- Que no et va bé la botiga?

- Es va venent, es va venent. I tot es va posant a to.

- Tu creus que és posar-se a to que no hi hagi llum, que no hi hagi pa, que no hi hagi tabac, que no hi hagi oli, que no hi hagi res?

- Ja hi aniran havent més coses.

- Però si ningú ens vol, els vol, vaja. Que no ho saps que la majoria dels embaixadors han dit que s'hi estés qui vulgués en un país com aquest?

- Benet, a tu la feina de tornar a fer escriptures per un costat, i l'haver ordenat a Tomasa que cremés diaris, et fa viure endarrerit.

- Sí ja ho sé. Manen els teus. Això em volies dir?
- No et queixis. Amb tu, com veus, ningú s'hi ha ficat.
- Ho poden fer en qualsevol moment. Un federal és un enemic.
- Que ho vas dient pels carrers tu que ets federal?
- Ara no es pot dir res. Ni això.. I ara que has parlat de federals. Jo tenia una llista...
- No hi és aquesta llista.
- Què vols dir no hi és?
- No hi és perquè jo la vaig fer cremar. I no ereu tants com deies, Benet.
- Però...
- Benet, i si es troba aquesta llista, que t'hagués agradat que t'aguéssin agafat? Tu saps el disgust que s'hagués endut Pasqual!
- Bé, sí, tens raó...però segurament tu vas fer cremar la llista petita, l'altra...
- No n'hi havia cap altra, Benet, i tu ho saps.
- Quan es necessitaven federals en sortien amb llista o sense.
- Tens raó, Benet. Ereu molts, molts, però...
- Ja et veig! Tu em vols dir que amb la cremada de la llista em vas fer un gran favor, i que ara em vens a demanar quelcom a canvi.
- Benet, m'agrada que tornis a estar com en el teu bon temps. La guerra s'ha acabat...
- I ja sabem de quina manera s'ha acabat. Es que tens interès en recordar-m'ho?
- No, no, tu ho saps millor que jo com ha acabat.
- Doncs per què m'ho recordes? Ja pots tornar anar a missa com si no hagués passat res.
- Que no ho vols que vagi a missa?
- Que t'ho he privat mai jo que anéssis a missa? Ni abans de la

guerra, ni durant la guerra ni després t'ho he privat mai jo d'anar-hi. Sóc liberal jo, a més de ser federal... I ja sé, ja sé que el mal de molts federals és que les dones ens vagin a missa, però ens aguantem esperant que les coses mudin i vingui un moment que a les escoles s'ensenyi federalisme, i llavors si tots som federals...

- Fareu la República Federal.

- Farem la República Federal, si, senyora!

- I quan això arribi, Benet, qui sap on serem tu, jo i els que ara van a estudi.

- Que ja saps què els ensenyen ara a estudi?

- Benet, si haguéssin guanyat els teus, què els ensenyariu als nois de les escoles?

- Bé, has vingut a parlar de les coses que s'ensenyen a estudi o què?

- Benet, ets tu qui s'ha esquivat, com sempre. Jo no he vingut a fer-te esquivar, al contrari, a parlar racnablement, sense haver de tancar finestres, i a tocar de peus a terra.

- Del noi!

- Tu seràs federal, que jo encara no sé ben bé què és, però hi ha dies que hi toques.

- Elvira, a vegades amb la cara que fan els que em fan fer escriptures ja sé quines coses s'hauran d'escripturar.

- I en tornes a fer, no? Tu et pensaves que si perdien els teus no en feries més.

- Deixem les escriptures, deixem les escriptures... Es normal que se'n tornin a fer.

- Es normal. Tu has dit el mot. Anem de cara a la normalitat. Durant la guerra s'han fet moltes coses que ara no valen.

- Tu també hi toques, avui. Durant la guerra i abans de la guerra. Teniem una República que han dit que no valia, un Estatut que tampoc val, unes escoles que tampoc, uns sindicats que tampoc, unes an-

çons que tampoc han valgut, i de coses fetes amb la guerra la més important per a nosaltres'es que no ha valgut la guerra mateixa.

- Jo vull dir que si durant la guerra s'han fet coses que ara no valen...

- El casori del noi!

- El casori del noi. Però abans de tornar-te a esquivar, escolta notari Benet. Si la guerra l'haguéssin guanyada els teus, mira... però no l'haveu guanyada. Ja saps la mena de gent que ve a casa, ja veus la mena de gent que et fa fer escriptures...a tots els que ens han parlat del noi els havem dit que era a refer-se a pagès. I el noi ja n'està de refet. I si no valen altres coses fetes en temps de guerra, tampoc ha de valer un matrimoni fet en circumstàncies extraordinàries. Espéra't a cridar. Jo tinc una oferta d'Esperançeta.

- I jo una escriptura feta al masover Silvestre!

- Però si es pot anular una república i es pot anular un estatut, també es deu poder anular una escriptura!

- Pas una escriptura feta per un notari federal!

- Benet, que ja no n'hi ha ara de federals.

- Si no n'hi ha cap més, en sóc jo. I si aquesta oferta que dius és feta en temps de guerra, que segons tu hi ha coses que no valen....!

- N'hi ha que no valen i n'hi ha que valen...Es que hi ha més coses que el casori del noi...

- Que et vols descasar tu, Elvira?

- No siguis plaga, Benet. Aquests dies que fas cremar diaris, no estàs al corrent...Saps quina gent té influència forta, avui?

- Ni ho sé, ni m'interessa, ni m'interessarà. Ja veus què et dic.

- Potser t'interessis saber que qui té molt bo amb els que manen són els Endolls.

- Un temps deies els carques dels Endolls.

- Carques o no avui estan al candeler.
- I bé, què...
- La Mercè va estar a la botiga.
- A comprar? Ja et va pagar?
- Va comprar, va pagar i va dir coses.
- I tu en vas fer cas?
- N'haurem de fer cas tots.
- Si volem.
- Tant si volem com si no volem.
- Això és al revés de la Santa Espina... Jo no ho era pas ben bé dels de la Santa Espina, però ara la canto. Sí, a la notaria segons qui ve a fer escriptures la cantem tots. És clar, a mitja veu, saps? Has de pensar...
- Benet, parles tu o em deixes parlar a mi?
- Diguis el què diguis segons qui vingui a la notaria seguirem cantant la Santa Espina.
- Està bé, cantala si la vols cantar, però afinada, Benet, afinada. Tu ja saps què va succeir amb els compliments d'Esperanceta quan els dos nois eren amagats al mas, no?
- És clar que ho sé.
- Doncs segons la Mercè, el noi Endoll...
- No em diguis que aquest gamarús encara té la noia al cap!
- El Claudi va anar a la guerra del disgust de la diferència de compliments d'Esperanceta. I ara que la guerra s'ha acabat i ell l'ha guanyada...
- I tu no li vas dir que Esperanceta i el noi...
- El noi Endoll, segons la seva mare, diu que si no la va poder tenir en temps de guerra la tindrà en temps de pau. I que si per a tenir-la ha de fer sortir noms de federals, els farà sortir. I ja

saps què vol dir aquest noi? Vol dir que potser la Santa Espina l'hagis de cantar a la presó. Jo passo perquè tu siguis federal, però per on no passo és que m'empresonin el marit.

- Elvira, jo pensava...

- Tu pensa el què vulguis. Una cosa és haver passat més de mitja vida sense entendre'ns, i l'altra que no ens poguem seguir entenent perquè tu siguis a la presó. Jo vull seguir discutint amb tu al costat, no sé si m'entens.. Després, després com s'ho agafaria el noi si t'agafessin?

- I potser també l'agafarien a ell, si els Endolls tenen tanta influència...

- Ja veus, ja veus les coses que es poden evitar!

- Jo trobo normal que a n'aquest gamarús li segueixi agradant Esperanceta, la qual si sortís del mas agradaria a molta gent, i trobo normal que tu agaféssis un disgust més o menys fort que m'agafessin a mi, que l'agafés el noi, i que potser el noi sabent aquestes coses podria arribar a la cara del noi Endoll, i llavors els disgustats serien molts...tot ho trobo normal. I tu dius que per tal d'estalviar tots aquests disgustos, que la veritat, serien molts disgustos, s'ha de donar per fet el casori del noi, el qual es va fer diferent d'altres. Vaig bé o no vaig bé?

- Vas bé, Benet. Tu creus que Esperanceta no se sacrificaria una vegada més per tal que a Pasqual no li passés res?

- Segur, segur que la noia ho faria... I tu vols una contesta ara?

- Ara precisament, no, però Benet t'hi has d'anar pensant i aviat. Els Endolls tenen la paella pel mànec...

- Sí, sí, i aquell casori no fou com el que vares fer tu...Serà qüestió d'anar-hi pensant...

- I aquella escriptura que vas fer al Silvestre...

- També hi pensaré, Elvira, també hi pensaré...

La senyora Elvira a la qual el matrimoni Pasqual-Esperanceta li venia de repèl, va quedar una mica desorientada que Benet s'agafés la cosa sense alçar la veu. De tota manera va pensar que l'home a la fi havia comprès que havia perdut la guerra, cosa que els primers dies no hi havia manera de fer-li entendre, i que, per federal que fos s'havia donat compte que els temps havien canviat, que s'havien de posar els peus plans i que determinades actituds només podien portar maldecaps a molta gent. Aquesta era una conclusió lògica, però la senyora Elvira malgrat el logicisme hi veia un gran però en la seva conclusió: el silenci de Benet. Amb tot i que volia trobar arguments a la falta de crits de son marit, no s'ho acabava de creure. I si bé ella no havia estat mai lectora de fulletins ni escoltadora de serials radifònics d'aquells que feien plorar a les porteres i a altres dones afeccionades al llagrimaig, arribà a pensar amb coses que mai no havia pensat.. En Benet era federal, sí, però un federal pacífic. I si davant l'anunci del què preparaven els Endolls, el seu Benet eliminés al pare Endoll i després al fill enamorat d'Esperanceta? Ella volia creure que Benet era un federal incapaç de coses com aquelles, però i si la proposta dels Endolls li hagués alterat el cervell? Mai li havia sentit a parlar en bé a Benet d'arreglar questions a base de tirar bombes, més, i si ara ho volgués arreglar tirant bombes a desdir? Hagués pensat més bé si son marit s'hagués pres la seva informació escandalitzant com havia fet altres vegades, que pas amb aquella calma mai no vista. Aquella calma la tenia plena de nervis. I despatxà malament aquell dia.

- Senyora Elvira, que això m'ho compa dos cops!

- Ai, perdoni, senyora Ester...Estava pensant amb les bombes del

meu home...

- Què diu, senyora Elvira!

- Torní'm a perdonar. No sé com tinc el cap, avui. No és que el meu marit es dediqui a tirar bombes, sap? Una, que a vegades pensa qui sap què... Anit passada, que vaig llegir una novel·la d'aquestes que en diuen de la sèrie negra... Gràcies, senyora Ester... Qui és, ara?

- Senyora Elvira, el senyor Benet ha fet deixar encàrrec que no vindria a dinar. Diu que ha tingut d'anar a fer una escriptura als afores...

Qualsevol altre dia la senyora Elvira hagués quedat igual, però aquell feu un mal dinar.

- I no ha dit on anava, Tomasa?

- No, no senyora... És clar que jo també li ho podia haver demanat, però com que algun cop em diu que no preguntis coses...

La senyora Elvira no viu, vessa un got d'aigua, li cau la forquilla, i al final no s'acaba el dinar.

- Que no es troba bé, senyora Elvira?

- Sí, Tomasa, sí... No ha pas sentit tirar bombes?

- Bombes?

- No en faci cas Tomasa... Estic nerviosa avui.

- Però no ha dit bombes, senyora Elvira?

- Matem-ho, Tomasa... Qui és que vol que tiri bombes... Tregui la taula.

Quan resta sola, emportada per una idea que li lleva la pau, se'n va al telèfon. Marca el número dels Endolls.

- Escolti...

- Digame, digame. Aquí la casa del señor Endol. Soy la mayordoma.

- Están los señores?
- ¿Qué señores?
- Los de la casa. El señor Endoll y su hijo.
- Sí, están.
- Y estan bien, no les ha pasado nada?
- Claro que están bien. ¿Qué quiere que les haya pasado?
- No, nada, nada...Están bien dice? Está segura?
- Y tanto! Están comiendo y muy rícamente por cierto. Quién les llama?
- Nadie, nadie...
- Nadie? Y usted quién es, entonces?
- Nadie. Una amiga que queria saludarles. Adiós.

La senyora Elvira fa un sospir d'alleugement i penja l'aparell. Ella mai havia escoltat ràdiés, però aquell dia volgué quedar descansada del tot...

El locutor comenta que la nova guerra va endavant, que han fallat els discursos i han guanyat els canons. Diu que els alemanys van camí de menjar-s'ho tot...Hi ha un Sant Pare nou...En les notícies locals no es parla de bombes ni d'atemptats personals...

Aquella tarda la senyora Elvira se'n va més descansada a la botiga. Pensa, però, on redimoni deu haver anat Benet...

Som al mas de Silvestre. Pasqual alça feixos de ferratge com si fossin joguines. Esperanceta se'l mira somrient.

- Ara, si vols, n'alçaré un amb tu al damunt!
- I surt a la recerca de la noia la qual s'escapa corrents i xisclant.
- No m'atrapes...no m'atrapes...
- Que no?

Just quan Pasqual anava a empaitar la noia al davant la porta de la

tanca que volta el mas, la bella cursa s'atura veient el senyor Benet el qual ve acompanyat d'un personatge ja conegut: el notari Caliquenyo.

- Sento haver arribat tan aviat, nois... en Angel, si ho pots saber,

- Que m'has vist córrer, pare? Què et sembla!

- Ui, senyor Benet, aquest noi de fa dies que no es pot aguantar.

- Déu t'ho pagui, Esperanceta...I ara que he parlat de Déu, com esteu amb mossèn Angel?

La parella es mira sense saber què dir.

- Que li has de fer alguna escriptura, pare? Es estrany que mossèn Angel hagi pensat amb tu.

- Jo no sóc home d'embuts, ja ho sabeu. Com hi esteu amb mossèn Angel?

- Veurà, senyor Benet, la que hi està bé de debó és la mare. Jo...

- Tu, què?

- Jo alguna vegada he entrat a l'església a demanar pel Pasqual, i potser mossèn Angel, encara que mai m'hagi dit res, m'hi hagi vist.

- Jo, fills meus, sóc federal, ja ho sabeu. Això que ningú ho posi en dubte. Però m'agrada que les coses es facin, no ho sé, com s'havien fet sempre.

- Però què li vols a mossèn Angel...Ací se sap que va fer favors a molta gent. El Silvestre sabia on estava amagat i mai va dir res a ningú. I ara a l'església té gairebé la mateixa parròquia d'abans. I potser més, ja veus.

- Que també hi vas tu?

- Esperanceta, i no t'ho hem volgut dir mai perquè no fessis cara d'aquelles que la mare diu que fas de tant en tant, un dia, tant si com no m'hi va portar i segons ella a donar gràcies...

Estossegada a càrrec del notari Benet. Caliquenyo!

...i jo, pare, si tinc de dir la veritat i a tu te l'he dita sem-

pre, me'n vaig atipar de donar gràcies... Esperanceta les donava a qui ella sap, i jo les donava a ella.

- Bon federal, noi, bon federal.

- Bé, i a que ve aquest interès per mossèn Angel, si ho podem saber, vaja.

- Pasqual, Esperanceta... hem perdut la guerra.

- Sí, ja ho sabem. Els altres...

- Els altres eren més, més ben armats, més ben ajudats i en sabien més. Això ja no té adob, no ens hi trenquem el cap. Ells han guanyat i nosaltres havem perdut.

- Però quina relació té això amb mossèn Angel? Sense embuts, pare, sense embuts, que dius tu.

- Hem tingut una conversa amb la vostra mare, i ara deu estar donada a tots els dimonis pensant i repensant per què jo no he criat com altres vegades. I hem parlat, pel dret ja que ho vols així, del vostre casori.

Pasqual somriu. Esperanceta es torna tota blanca recordant una oferta feta a la senyora Elvira. El notari Benet s'adona del posat de la noia.

- Esperanceta, per a mi, com a federal que sóc, aquell casori val.

- Però...

- Aquell casori val, dic... També tinc de dir que ara hi han els Endolls pel mig.

- Vols dir que es recorden de coses passades, aquests...

- Sí, la teva mare, quan semblava que anava per bé, un dia i més d'un, va dir quests carques!

- Els Endolls... què volen ara senyor Benet?

- Val més que no ho sàpigues, Esperanceta. I pensa que els federals, quan convé, fem les coses ben fetes! Caliquenyo!

Entra en escena el cridat.

- Aquest és dels meus, no tingueu por. Es el notari Galigó i és federal, com jo. Quan l'Elvira us digui que els notaris federals s'acaben, penseu que encara en queden dos. Pel camí l'he posat al corrent de tot...M'hauria agradat fer un casori amb concurrència mudada. El primer el va fer amb la millor concurrència que es pot demanar. El segon el farem nosaltres sols, que potser són els únics que tenen raó i jo ja sé el què vull dir.

- Però senyor Benet, jo...

- Sí, en vas fer un de casori pensant no disfrutar-lo. Suposo que el segon el voldràs fer tal com Déu mana...perdó Caliquenyo...O no l'hi vols fer? O és que no estimes prou al noi?

- Això no, senyor Benet, això no! Jo pel seu fill estic sempre a punt de fer el què sigui, i si pel seu benestar hi ha d'haver un casori que no val...i si hi han els Endolls pel mig que li poden fer mal...

- Noi, a tu et sembla que aquesta noia ha fet poques coses per tu? Et sembla que ha de deixar pas a una endollada?

Pasqual s'abraça a Esperanceta.

- Aquesta dona, digui el què digui ella, no es mou del meu costat. No pot trencar el jurament que em va fer de no moure-se'n. Me'l va fer al mas quan jo feia d'amagat, me'l va fer quan va venir amb mi, i me'l va fer quan jo anava ple de metralla.

- Però i els Endolls? I jo vaig dir a la senyora Elvira que si fos necessari, pel bé de Pasqual...

- Alto, Esperanceta, que jo tinc una escriptura feta amb ton pare abans de la metralla, en la qual hi figura un casori! Els Endolls, dius? Els deixarem retratats quan hagi intervingut mossèn Angel!

- Els vaig dir jo, senyor Benet. I Silvestre se sol donar l'ho de tonàquet.

A les tardes l'església del Barri de Dalt era tancada. Mossèn Angel, amb calces de vellut, treballa un petit hort. La terra és baixa, però ell, malgrat haver depassat la seixantena, treballa cantant. Ningú n'ha de fer res, però aquell dia mossèn Angel que sempre començava la feina amb cançons blanques, troba pugó a les carxofes, el seu menjar preferit. Surt amb una petita màquina de sulfatar i se li sent dir: "Endarrera aquesta gent!" referint-se, és clar, al pugó, i afegint-hi, potser perquè se li va escapar: "Tan ufana i tan superba!".

Sent que algú fa moure el pica-porta de l'església. Deixa el "Bon cop de falç!" que sense saber com li havia vingut a la boca, i es dirigeix al petit temple pensant que potser algun foraster volia saber l'horari de les misses. Aquell horari que la quitxalla li estripava sempre i que ell, amb santa paciència el reposava cada vegada que el trobava mutilat. I mossèn Angel obra els ulls més que del compte al veure el personal que s'esperava davant l'església. Pasqual i Esperanceta, de bracet. De bracet igualment Silvestre i Honorina, i, amb una flor al trau cadascun, el notari senyor Benet i un desconegut del mossèn.

- Mossèn Angel, venim a casar-nos - diu el senyor Benet.

El vell capellà es mira Pasqual i Esperanceta. Pensa que ha passat una guerra i que potser la parella s'havia casat qui sap a on malgrat que a ell li hagués agradat molt de casar la noia del masover Silvestre. I pensa també que potser no ho eren de casats o que eren mal casats, i que ara li tocava a ell de fer un bon casori. I es mira la parella amb un gran somriure.

- Aquesta és Honorina - diu el notari Benet-, la qual ja és parroquiana, aquest és Silvestre, el seu marit que...

- Els vaig casar jo, senyor Benet. I Silvestre em sol donar llavor de tomàquet.

- I aquest és el notari Caliquenyo...

- Benet!

- El notari senyor Galigó, i un servidor que venim de testimonis.

Fa falta alguna cosa més per tal de casar a n'aquesta parella?

- Fa falta que jo em vesteixi per a casar, i que aquesta parella estigui disposada a casar-se.

- Doncs no en parlem més mossèn Angel!

S'era a mig cantar el Virolai, que mossèn Angel cantava una escala més alta intentant ofegar les desafinadíssimes veus dels dos notaris federals, quan una veu femenina, ben timbrada i potent, vingué en ajut del pobre capellà. La que venia a reforçar aquell cor d'ocasió era la senyora Elvira la qual pensà a la fi que la que portava de cap el senyor Benet podia tenir lloc pels volts del mas de Silvestre. El senyor Benet esperava la intervenció de la seva dona acabada la cançó i va dir per baix a l'altre notari:

- Ja la sentiràs Caliquenyo!

- I els casaveu sense jo! I els casaeu sense jo? - deia a tota veu moments després la senyora Elvira.

- Encara hi ha estat a temps, senyora Elvira. I aquest casori ja no el pot trencar ningú! - diu mossèn Angel.

- Ni els Endolls, Elvira, ni els Endolls...- fa el senyor Benet.

La cosa sembla que comportaria posar-hi aquell "fi" amb lletres grosses, però fou el notari federal senyor Benet qui hi posà aquesta senyal d'acabament amb unes escriptures privades.

Els Endolls fan festa major. Han guanyat. I resulta que al país hi ha molts Endolls. Mai m'hagués pensat que n'hi haguéssin tants. Dels anti-Endolls, la majoria han marxat. Però no en queda cap? Suarem si no han quedat ni federals. Sí que han quedat anti-Endolls, però estan espantats. Està espantat tothom, fins i tot jo i el notari Caliquenyo. Els diners republicans no van valer i tots els que en teniem vam fer el negoci d'En Robert amb les cabres. No som pas Caliquenyo i jo sols que la processó ens va per dins. Una pila d'ambaixadors ha deixat el país per desacord amb els que hi manen. Hi ha una enredada general i els alemanys han deixat Polònia en cos de mànegues. Els anglesos fan primer ministre a Churchill i aquest fa seguir les canonades.. França dona el comandament al mariscal Pétain i aquest diu que la millor cosa que es pot fer és plegar. Hitler es va fent amo d'Europa. Els Endolls, davant d'això, creixen un paell de pams... Es fusella al president de la Generalitat i l'espant general augmenta. Se'n parla d'amagat d'aquest fusellament. No es poden llegir diaris, almenys no els poden llegir els que hi voldrien llegir altres coses de les que s'hi llegeixen...

Els Endolls segueixen la seva festa major. Es posen de moda les boines vermelles. El pare Endolls reivindica la propietat del mas de Silvestre. Diu que el va pagar amb moneda de curs il·legal. Silvestra s'ho agafa malament i garroteja fort al pare Endoll. Ara tenim Silvestre agafat. Quan se li digué si sentia la cosa feta, contestà que el què sentia era no haver garrotejat més. Només es pot dir: "Bé, Silvestre" en escriptures privades.

Quan Mercè va dir a Elvira, i jo em pensava que s'ho havia fet ella, que el noi Endoll volia Esperanceta, tenia raó. El noi Endoll ha fet dir a Esperanceta que si no va amb ell farà agafar Pasqual. Ha intervingut mossèn Angel i ha dit que Esperanceta i Pasqual s'ha-

vien casat com Déu manava, però el noi Endoll~~l~~ ha fet dir a Esperanceta que de tota manera li faria agafar el marit i que tampoc el veuria més si no s'ajuntava amb ell. Es veu que això d'ajuntar-se es posarà de moda i patirem molt. La cosa s'ha complicat. El noi Endoll es va presentar desvergonyidament al mas de Silvestre i Pasqual li va fer una cara nova. Presó de Pasqual. Empresonats Silvestre i Pasqual, només queda un servider per a fer front als Endolls. Elvira es passa el dia dient que no em perdi. Tenim Esperanceta a casa i també m'ho diu. A mi em sap greu anar contra Esperanceta, contra la dona no, perquè ja hi he anat sempre.

Amb Caliquenyo visitem notaris per a fer un front comú contra els Endolls, però els notaris visitats no volen romàços que els temps, diuen, són delicats. Elvira, per Pasqual, demana clemència a la sayora Endoll. Aquesta li diu que de la garrotada de Silvestre el seu marit no sortirà fins el proper dilluns de l'hospital, i que el seu fill encara porta la cara senyalada...

Com que és segur que aquestes escriptures no sortiran mai a la llum pública, quan els diaris van portar que un desconegut va agredir aquell dilluns al senyor Endoll quan sortia de l'hospital, jo tinc de fer constar que la garrotada que feu hospitalitzar de nou al pare Endoll, va ser una garrotada meva. Com ho va ser ^{de la} segona sortida. El pare Endoll agafà por i no es mogué de l'hospital durant molt de temps.

Els alemanys s'han desdit d'un pacte fet amb els russos. No en tenen prou de tenir Europa alçant braços quan hi ha alemanys al davant, que ara en volen fer alçar als russos. Alguns Endolls fan la Divisé Blava. Un d'ells és l'autèntic noi Endoll. Ha anat de nou a fer una guerra davant la negativa d'Esperanceta d'anar amb ell. Segur que es pensa agafar Rússia i després agafar Esperanceta. Un que

vingui de mater russos deurà tenir carta blanca. Els alemanys en tenen per tot on van. El notari Caliquenyo em diu que ara han arribat als Pirineus. Segons ell la Divisió Blava va ser el resultat d'una entrevista entre l'actual amo d'Europa i l'actual amo d'ací. No sé d'on les treu el notari Caliquenyo aquestes conseqüències. Quan les coses van malament declara que no tornarà a fumar mai més caliquenyos. Ara en torna a fumar. M'ha dit que el Barça ha guanyat el campionat de copa a Marid.

Però ara on és festa major és a casa. Pasqual hi ha tornat, i Silvestre ha tornat al mas. I Esperanceta ens diu que, si no ens en desdím, Elvira i jo serem avis.

Un consol, recomanat per Caliquenyo, és escoltar les emissions de la BBC anglesa la qual diu que guanyaran i que amb la victòria s'arreglaran moltes coses, entre elles, les d'ací. Jo no n'havia estat mai partidaris dels anglesos, ja que sempre han anat a la seva, però pots hauré de mudar d'opinió.

Sóc avi! Com sempre, Elvira volia una noia i jo un noi. Ha guanyat Elvira.

- Serà botiguera! - ha dit quan l'ha vista.

Els aliats comencen a fer desembarcs. Determinada gent que fins ara ens passava pel costat sense dir res, ens fa unes fenomenals barre-tades.

Hi ha lluna de nois, i Esperanceta ens regala un nou nét: Benet. Es dirà Benet, com l'avi. Hi ha el gran desembarc a Europa, ja amb americans. El notari Caliquenyo no es mou del costat de la ràdio. Abans de fer-se notari es preparava per la carrera diplomàtica, aprengué l'anglès, i diu que sap notícies de primera mà. A mi se'm va dir que al veure la cosa que fumava se li recomanà que en lloc d'anar per diplomàtic triés una altra activitat. Sembla que el notari Galigó va contestar que ell no deixaria de fumar caliquenyos i que si a-

questa manera de fumar li vetava l'entrada a la diplomàcia oficial ell seguiria fumant-hi i la diplomàcia que es fotés. I es feu notari. Els Estats Units no envien carburants al país. Els cotxes van amb gasògen, una mena de carburant a base de cloves d'ametlles. S'haurà de plegar, si no hi ha carburants, si no hi ha embaixadors, si no hi ha paper pels diaris, si no hi ha sucre, si no hi ha oli, si no hi ha farina? L'amic Caliquenyo n'està convençut, malgrat que jo li digui que a despit de no haver-hi les coses que es diuen que no hi ha es troba de tot.

Pasqual s'ha establert de notari. Es fa un va-i-tot i els aliats es planten a Berlin. Els americans tiren bombes mai no vistes al Japó que no es donava i el Japó s'hi pensa. Mussolini acaba malament. La lluna de nois segueix i Esperanceta ens porta un nou Pasqual. Es crea la ONU i no ens hi volen. Tindrà raó el notari Caliquenyo? L'any del neixement del futur notari Silvestre, a Itàlia s'hi proclama la República, i els nois de filipines es declaren independents. Dos esdeveniments que anys endarrera no s'ho podia pensar ningú, ni els italians ni els filipins.

Encara que Esperanceta no faci, de moment, nous notaris, el món, segons les informacions del notari Caliquenyo, es va posant bé. Neix l'Estat d'Israel, quin neixement troba molt males cares, i l'Índia diu que s'ha acabat fer reverències a sa graciosa majestat britànica Ell, el notari, diu que tot és començar.

A França s'hi ha anat sempre que ha convingut sense passar fronteres amb carrabiners i gendarmes, per colls de muntanya i amb botes de vint pams, i acabada la guerra d'ací hi va anar tothom amb carrabiners i tot. Però ara les fronteres oficials tornen a funcionar i s'han d'ensenyar papers per a passar-les. Es igual, un nou notari petit: Angel, ve a engruixir la petita societat ja existent.

Els xinesos, aquella gent que va estar tants anys per a fer la Gran Muralla, en un tres i no res han instaurat la República Popular. No sé, no sé el notari Caliquenyo si mantindrà l'optimisme. Els països que ens van treure d'Amèrica a canonades, ara volen que entrem a la ONU. S'arriba a un acord perquè Joan Carles de Borbó, nét d'Alfons XIIIè vingui a estudiar a Espanya.

Aquest any no hi ha notari. La ONU deixa sense efecte una resolució dient que ens n'anéssim a fer punyetes!

I un nou notari! Es dirà Francesc. I això que diuen que els Estats Units ens deixen diners. No saben pas a qui els deixen! De tota manera ací hi ha una vaga. Una vaga contra la qual no hi valen piquets ni amenasses. La gent no vol pujar als tramvies, troba els preus cars. I no hi puja. Com que els diaris no parlen d'aquesta vaga, pels arbres de la Rambla hi han papers penjats dient als ciutadans que no comprin els diaris, i els diaris han d'acabar parlant-ne. La vaga l'agafa un diumenge, dia de futbol al Camp de Les Corts. Plou. Els tramvies riuen i acabat el partit hi ha tots els disponibles al llarg del carrer esperant la gent que surt a pluja batent del camp. No hi puja ningú. "Ho entens, Benet, em deia el notari Caliquenyo, perquè el Barça és més que un club de futbol?"

Disgust a l'altre notari i a mi. Tornen els embaixadors. Disgustos compensats per l'esbrancada del rei Faruk a Egipte i la vinguda al món d'un altre notari: Manelic. Si tots són federals ho tenim tot guanyat.

Alegries i tristeses es donen la mà. El tabac deixa de ser racionat i es signa un acord militar amb els Estats Units.

Conseqüència de la bona disposició dels Estats Units de tenir bases ací, és que a la ONU ens volen. Els Endolls tornen a remenar el cap. Un notari federal no ho enten això. Què ha canviat perquè a

la ONU ens vulguin? És que les coses han canviat i nosaltres, com sempre no en sabem res? Si no que Tomasa encara té l'ordre de cremar diaris, els tornaria a llegir. Però un notari federal no pot mudar d'opinió per bé que els diaris posin les coses. Sí, Àustria recobra la seva independència. I què? Què en farem nosaltres que els austríacs siguin independents? Sí, hi ha república a Àustria, però ací Joan Carles de Borbó s'està, diuen, entrenant pel càrrec que no serà pas, segur, de president de la República...Estrenem televisió. Jo he dit a casa que si la volen comprar que la comprin. Jo no penso pas mirar-la.

Anys endarrera, un manobre no era res, és a dir, sí, era un manobre. Ara és un senyor manobre. I resulta que fins el Sol va a favor dels Endolls. El Sol, del qual mai se n'havia fet cas! Són gent de sort, no diguin. Ara es venen a torrar esquenes ací milers i milers de forasters, i s'han de fer a correuita hotels, paradors, apartaments...Es l'època d'or de paletes i manobres els quals es van convertint en bons partits. Casar-se amb un paleta és com treure una rifa...

Elvira a vegades té la falda plena de petits notaris. La que fa goig de debó és la noia, l'Elvireta. Jo no hi entenc massa en segons quines coses, però em penso que l'Elvireta en farà córrer molts, millor dit, els faria córrer si l'àvia no la portés ja tantes estones a la botiga. I li dic, li dic:

- Elvira, aquesta sprà més guapa que tu, però si no la deixes sortir de la botiga tant li fot que sigui guapa com no...

Sí, encara no ens entenem del tot. Ella em diu:

- Benet, bé m'hi vas venir a buscar tu, a la botiga!

Jo, com que tinc majoria de notaris, la deixo dir. Ella es pensa altres coses i he sentit com deia a Esperanceta:

- En Benet ja no és el d'abans. No veus que ja no em contesta a crits?

Els troba a faltar els crits Elvira. Segur que per a provocar-me a vegades em diu que Pasqual fa les escriptures més ben fetes que jo. I jo, com que Pasqual és el meu fill, li dic que ho trobo molt bé i que en comença a encertar alguna. I també he sentit mentre faig aquestes escriptures d'amagat, que el noi li deia:

- Mare, si el vols fer xernegar li has de dir que jo les faig més mal fetes.

Un notari federal és un notari federal, i no és massa corrent que tingui senyors rectors asseguts a taula, però a vegades un notari federal n'ha de deixar de ser una mica. No hi ha Papa i, com que l'elecció es fa votant, com totes les coses ben fetes, se sent parlar a la primera, d'un tal cardenal Roncalli. Sembla que s'ha de tornar a votar, i algú dels Endolls desplaçat a Roma que es veu que sap quelcom del cardenal, es pensa que no guanyarà, millor dit, n'està segur que no guanyarà i fa un telegrama que diu: "Ha passat el perill Roncalli!" I el senyor Roncalli surt elegit Papa amb el nom de Joan XXIIIè! A veure si encara ens ho han d'arreglar els capellans!

El notari Caliquenyo torna a entrar en joc. Em diu que a Cuba hi ha arribat Fidel Castro a girar la truita. De moment, ací, com que el camarada Fidel té ascendència peninsular, més aviat en parlen bé. Però l'amic notari em diu que Fidel porta un programa de nacionalitzacions, de reformes i de distribució de beneficis. Ací es pensen que tot això són orgues, ja que gairebé tot Cuba és dels Estats Units.

Algú m'ha telefonat dient-me que pugés al terrat de casa si d'ell es veia la Sagrada Família. Hi he pujat dissimuladament, i he vist

una bandera catalana penjada de torre a torre. Al terrat hi havem pujat amb el nét Benet i pel posat que ha fet em fa l'efecte que n'ha posada més d'alguna.

Els notaris, els que seran notaris, deixeu-me que els compti: Benet, Pasqual, Silvestre, Angel, Francesc i Manelic, ja hi van en camí. Cap, de menut, ha portat puntes. Elvira, com que té Elvireta, les ha guardades totes per a ella.

A l'escola els ensenyen política, la política d'ara. A casa jo els ensenyo federalisme, la política de sempre.

Avui Caliquenyo m'ha dit que s'havia plantat una bandera dalt del Cavall Bernat, a Montserrat. Jo li he dit que no creia que fos cosa de capellans, però ell, que fa dies que no es pot treure els capellans del cap, ha insistit que m'hi pensés bé. Primer, m'ha dit, la Sagrada Família, i ara Montserrat...

Avui a casa ha estat un gran dia. Pasqual i Esperanceta, mudats de la manera que plau a Elvira, han anat al Liceu a sentir l'Atlàntida de mossèn Cinto. El noi m'ha dit que s'ha cantat en català, i que la gent del Liceu, i això que anava molt mudada, s'han trencat les mans aplaudint. I quan jo ho he comunicat a l'amic notari mig engrescat, ell m'ha dit que potser el federalisme perillia. A Atenes ha tingut lloc el casori de Joan Carles, que va fent cursos de rei, amb la princesa Sofia voltats de tota la noblesa en actiu o en passiu. - Benet - m'ha dit-, em penso que els federals estem llestos. Ens preparen rei i quan sigui el moment sortiran tants monàrquics com republicans van sortir quan vingué la República...

Elvireta ha arribat als seus primers dinou anys. Al meu entendre reuneix la guapesa de quan Elvira estava al ple i d'Esperanceta la quan encara hi està. I tot el dia canta i riu, amb un cantar i un riure que jo trobo que només per tenir dinou anys és excessiu. I vaig preguntar a Elvira si aquelles manifestacions d'alegria es

devien a que la botiga rajava molt.

- Com sempre, Benet, com sempre. I la noia està contenta perquè l'edat s'ho porta.

- Però vols dir que no riu massa aquesta noia?

- Ai, Benet!

- Elvira, tu a dinou anys hi reies d'aquesta manera?

- Potser no tant, però vaja. Jo vaig acabar de riure quan et vaig conèixer a tu!

- I si la noia n'ha conegut un que la fa riure així?

- Tu sempre busques cinc peus al gat. A mi em preocuparia que no n'estés de contenta.

- I vols dir que no aniríem bé de preguntar-li a l'Elvireta per què n'està tant de contenta?

- Mira, Benet, a mi ja m'agrada que estigui contenta. Si a tu et sembla que perquè és néta d'un notari federal ha de fer cara de Pi i Margall...

A mi que Elvira em toqués Pi i Margall, malgrat que no fos un home massa rialler, em va fer actuar. I vaig actuar a l'hora de sopar.

- Elvireta, és pot saber per què estàs tan contenta?

La noia va venir tota vermella. I tots la van mirar a cop.

- Fas unes preguntes, Benet!

- No sóc pas trapasser jo, però m'agradaria saber per què aquesta noia de fa uns dies se la veu sempre amb el somriure als llavis, què voleu que us digui! O no es pot saber?

Hi ha diverses intervencions dels notaris a favor i en contra del riure de les noies de dinou anys, fins que el menut Manelic, el qual en diu poques però bones, va dir:

- L'Elvireta festeja!

La noia s'acabà de tornar vermella, tant, que semblava que no podia ser.

Hi ha un cor general de notaris repetint: "L'Elvireta festeja! L'Elvireta festeja!"

- Bé, i que és cap mal festejar? - diu l'àvia Elvira -. Tothom ho fa un dia o l'altre.

- Es de debó, Elvireta? - pregunta sa mare.

- M'ho preso, mare...

Com que jo havia mogut la llebre, la vaig volguer acabar de moure.

- Ben fet, Elvireta, ben fet...I has fet com l'àvia, la qual per a festejar no es va moure de la botiga?

- Deixa'l estar a ton avi que és un ximple!

- I es pot saber qui és l'afortunat?

- Es diu Joan.

- Un bon nom, Elvireta, un bon nom...Joan i què més?

- Totjust hem començat, avi. Només sé que es diu Joan i ell sap que em dic Elvireta...Estudia i passa moltes estones davant la botiga.

- Així deu estudiar poc.

- Benet!

- Veuràs, Elvira, si es passa les estones davant la botiga, ja em diràs!

La noia defensa al festejador.

- Les hi passa quan s'acosta l'hora de plegar la botiga, avi.

I aquell dia no se'n parlà més. Però...Vaiga'm Pi i Margall, quin però! L'endemà la noia va dir més coses. L'anomenat Joan era un Endell! Quan Elvireta va dir el cognom, quatre culleres caigueren als plats de la sopa de peix que confeccionà Tomasa. El cor de notaris, sense saber per què deixaren caure llurs culleres al veure que les haviem deixades caure jo, Elvira, Pasqual i Esperanceta.

- Però què passa? - preguntà esblanqueïda Elvireta.

- No, filla meva, no! - diu l'àvia

La noia defensa el festeig. I surten coses. Les amagades al mas de

Silvestre, epissodis de guerra, garrotades desconegudes... Ens pensàvem que la noia no sabia res de la fugida d'Esperanceta, i la sabia, la sabia.

- Mare, tu per l'home que estimaves...

- Sí, filla, però... però aquest no. Aquest no!

I Esperanceta s'alça de taula amb tota l'atribulació que es vulgui.

- Avi, tu sempre m'has vingut a l'ajut!

- L'avi t'hi seguirà venint... La cosa és complicada, però és més difícil seguir essent notari federal...

No era un Endoll com els altres. Era fill d'una branca del marit de Marcè. Si aquell Endoll s'arribés a casar amb una Endolla de raça, la descendència seguiria essent Endoll... Si la sang es barrejava amb una descendent d'un notari federal, les coses podrien canviar... Vaig deixar el meu refugi de les escriptures privades i em vaig posar a l'aguait davant la botiga d'Elvireta. Sí, abans de l'hora de tancar hi havia un element que no treia els ulls de botiga endins. Ben plantat ell, ros, americana blava i pantalon gris, i unes sabates que t'hi podies emmirallar. Devia respirar encara que semblava que no ho fes, i, de tant en tant alçava un braç tímidament primer i a tot moure després quan la senyal era contestada de l'interior de la botiga... Jo aquell dia vaig comprar un diari amb la sola intenció d'amagar-m'hi al darrera. A la una, Elvireta va tancar la botiga. Ell, el de les senyals misterioses, li ajudà a baixar la porta de ferro. Un avi sempre pensa coses. En aquell moment vaig pensar que el noi potser solfejava Elvireta per la botiga. M'ho feu pensar la traça que el noi tenia a abaixar el portal. Es van acostant on jo faig un petit curs d'espionatge. No sé què es diuen, però per la cara d'ell, cara de sorpresa, de desengany, de por, suposo que la noia ha reproduït part de la conversa del sopar del descobriment. Quan són al meu davant ell li agafa les mans.

- Però Elvireta, tu què dius?

Es veu que sóc un mal espia. Quan esperava sentir la contesta de la noia, el que sento és:

- Avi, llegir el diari i mirar la gent que passa no s'avé...

Es rar que un notari es torni vermell, però jo m'hi vaig tornar al fer una feina que ^{no}era ben bé la que solen fer els notaris.

- I ací tens en Joan Endoll, i aquest és l'avi Benet, notari.

- Notari, i federal, Elvireta. Notari i federal.

- Ja ho sap, senyor Benet, que té la neta millor que hi ha?

- I més aviat que tu, jove, ho sé. Més aviat que tu.

- Jo ara no sóc res, senyor Benet. Estudio. Primer volia ser notari, però Elvireta m'ha dit que vostè vol que en siguin tots els de casa seva, i jo...per a no fer competència a la gent d'Elvireta faré un altre ofici. Jo...

- A mi, si la cosa ha de tirar endavant, que siguis notari no em vindria pas malament.

- No es preocupi, senyor Benet, seré notari.

- I més punts guanyaries si fossis notari federal.

- Seré notari federal.

- Però és que sembla que no és l'ofici l'inconvenient, ~~saps~~ jove?

-- Avi, no ho espatllis!

- L'Elvireta ja me'n ha dit quelcom. Jo sóc Endoll de segon cognom. El meu pare es diu Puidavall, va fer la guerra amb els de vostè i diu que va ser el primer d'entrar a Terol. A casa tenim la Gramàtica Catalana de Pompeu Fabra, les seves Converses Filològiques, i el pare quan tornà de la guerra va cremar tots els llibres castellans que hi havia a casa...

- Bon pare, el teu, noi. Però i tu?

- Cada Onze de Setembre, de la mà del pare, hem portat flors on

hi havia el monument de Rafel de Casanova...

- Noi, no se'n parla més. L'avi Benet us dona llum verda.

Naturalment vaig ser el primer aliat de Joan Puidavall Endoll. De tant en tant, quan feia l'apologia del noi em sentia els llavis d'Elvireta a les galtes.

...i ja no és un Endoll autèntic. La seva mare és Endoll, però ell només se'n diu de segon cognom que no es fa servir gaire. I el seu pare és Puidavall, nom que ells, els altres tindran de molt mal dir. Els Puidavall venen del Camp de Tarragona, d'on eren Gaudí, el pintor Fortuny, Ventura Gassol i el mestre Pau Casals... Què us sembla? Hi ha algú que es pensa que un Puidavall pot fallar? I encara més, aquesta noia que tinc al costat se l'estima com les dones de la família han estimat els seus homes...unes més i altres menys, ja ho sabem Elvira...

El cor general de notaris engaga repetits crits de: "Avi, Avi, Avi!" He guanyat la batalla d'Elvireta. Aquesta victòria m'ha compensat la pèrdua d'antigues batalles. Elvireta proposa que els casi mossèn Angel, que tanta felicitat, diu, va donar a la mare...

Quan el noi va tornar del servei i va acabar la carrera de notari, va tenir lloc el casori actuant de casador mossèn Angel. Erem més a cantar El Virolai de quan vam casar Esperanceta, i el mossèn no va haver de cantar-lo una escala més alta per a matar les desafinadíssimes veus del notari Caliquenyo i d'un servidor...

Jo, com que no sé més coses que les que sento pel carrer Rambla amunt i Rambla avall, al no escoltar la ràdio i no llegir el diari que la bona de Tomasa segueix cremant, en sé poques, però l'amic Caliquenyo el qual sap que faig aquestes escriptures, i que segueix anant al casino i frequenta els llocs que frequentàvem quan tots eren federals.

em té informat. Ara torna a tenir la mania que els capellans ens ho han d'arreglar tot.

- Benet - em diu -, ja sé que tu i jo som federals i que a vegades tu toques l'ase quan et parlo de la cleràcia, però ja ho saps que a l'abat Escarré, de Montserrat, l'han desterrat per unes declaracions que va fer a un diari francès? I ja pot pensar quines declaracions devien ser que l'hagin desterrat! No et diu res, això?

I és que amb el notari Caliquenyo, d'incògnit, anàvem a Montserrat on s'hi predicava en català, i a Perpinyà a veure banderes catalanes. I tot això sense deixar de ser federals.

Als Estats Units, el president Kennedy, que semblava que anava bé, ha estat assassinat. No hi devia anar per tothom de bé. Es diu que no se sabrà mai qui va moure la mà de l'assassí. I quan als Estats Units no volen que una cosa se sàpiga...

Si, aquests Endolls tenen sort. M'han dit que es troba petroli a Burgos, i m'han dit també que es vol que sigui a Burgos on es trobi petroli per haver estat el lloc on es feu generalíssim al generalíssim. Tot els vde cara a n'aquesta gent. Ara desafien a tot el món a veure qui té més turistes. Fins han posat uns comptadors a les carreteres, els quals, segons m'ha dit el notari Caliquenyo, compten els d'entrada i els de sortida. També diu el notari que, de cara a què se'ns vulgui al Mercat Comú, el govern dóna a conèixer els quartos que els turistes han deixat al país. Jo li dic que els del Mercat Comú no volen monopolis, que volen eleccions lliures, cooperació tan econòmica com política...que no es tindrien en compte únicament las ganes d'entrar-hi...

El notari torna a insistir parlant dels capellans. Diu que una colla d'intel.lectuals del país s'han tancat a una església, i que no tots n'eren parroquians. Diu que si els capellans no ho hagués-

sin volgut no s'hi haguéssin pas tancat aquella gent a l'església. Avui té el dia l'amic Caliquenyo. Diu que s'han despatxat una pila de catedràtics.

- I això en lloc d'alarmar-nos, ens ha d'agradar, Benet. Com que segurament hauran tret els bons, de la Universitat, amb els que hi han quedat en sortiran els estudiants més burros que mai.

Es parla d'un referèndum. Jo a casa només he dit una cosa: El sí vol dir els Endolls. Elvira, el dia del referèndum no es va moure de la botiga, i durant el sopar va parlar de modes. Quan es va saber el resultat sí que va dir quelcom:

- Ho veus, Benet, ells són més.

Jo he comptat els que han dit que no i els que no han dit res, i Déu n'hi do. Em pensava que només seriem el notari Galigó i jo.

I altra vegada el notari amb els capellans! Cot de notari... Diu que amb motiu d'haver-nos fet venir de bisbe al senyor Marcel Gonzalez, hi ha hagut, segons ell, una gran protesta de gent de novenes dient que volien bisbes catalans.

A casa quan els uns venen els altres van. Aquestes anades i vingudes els origina el servei militar. El primer de marxar fou Benet. Li tocà anar a Burgos. Per cert que quan allò del petroli jo li vaig escriure preguntat-li que em digués la veritat, si n'hi havia gaire. Benet em va dir que la gent estava molt engrescada i que segurament hi hauria petroli per a carregar els encenedors del país... Penso que serà un bon federal el nét Benet. Quan marxa Pasqual, torna Benet. Quan torna Pasqual marxa Silvestre. Es curiós, a Silvestre l'enviaren a Almeria on s'hi havia perdut una bomba nuclear. La gent del rodal s'espana i diu que el peix té gust de bomba i que la mar està contaminada. El ministre Fraga i altres es banyen al lloc on havia caigut la bomba per tal que la gent no s'esquivi.

Vaig escriure a Silvestre dient-li si era veritat això de les bombes. El noi, el qual també serà un bon notari federal, em va dir que el ministre Fraga és a prova de bombes i que la gent tenia por que la contaminació no es produís després d'haver-s'hi bangat el ministre... Ara ha tornat Silvestre i espera torn Angel...

Els americans perden punts. Es mata a Luter King i a un germà Kennedy. Caliquenyo i jo estem desorientats que a Amèrica hi passin coses així. A França els estudiants deixen d'estudiar, d'una cosa en ve l'altra, i el general De Gaulle ho ha d'acabar fent sortir els tancs al carrer. El notari em diu què hagués passat si els tancs no haguéssin volgut sortir. Jo li dic que s'haurien de canviar moltes coses perquè els tancs no volguéssin sortir. Els que ara manen se n'asseguren de que els tancs creuran.

- Ja ho saps, Benet, que aquests volen entrar al Mercat Comú?

- I vols dir que hi entraran?

- No ho sé, o ha canviat el Mercat Comú o han canviat ells.

Avui m'ha dit que Joan Carles és proclamat successor del cap d'Estat amb el títol de rei. Quan jo li he dit que poca cosa en podem esperar els republicans d'un rei, m'ha dit, incomprensiblement, que qui sap.

Els americans tornen a guanyar punts. El notari m'ha convidat a anar a casa seva a contemplar quelcom sensacional. M'ha posat davant una televisió. Jo li he dit que havia jurat no veure-la mai, però el notari m'ha dit que m'esperés. Els americans han anat a la Lluna amb un aparell amb gent a dins i han desembarcat al nostre satèl·lit! I ho ha vist tothom que ho ha volgut veure.

- Això no t'ho han dit, Benet. Ho has vist tu!

Efectivament ho hem vist amb l'altre notari. Hem vist un senyor vestit de blanc baixat d'un aparell de cames molt llargues i provar

si el sòl llunar era trepitjable. Ha vist que sí i s'ha posat a fer petits salts a càmera lenta. Ha plantat una bandera nordamericana. Fins ara només hi havia anat, de pensament, el senyor Juli Verne el qual es veu que anava d'aquesta manera pertot on volia. Potser si ell hagués viscut hagués demanat per a ser de la colla dels que ara hi han arribat, o potser hagués dit que hi anés qui volgués que ell ja hi havia fet anar gent sense moure's d'ací baix.

Amb Caliquenyo encetem una conversa sobre aquesta anada i tornada - això darrer és molt important -, a la Lluna. Ell, partint de la base de com s'han fet fins ara les coses a la Terra, sosté que la Lluna avui és americana. Tant com no hi vagi ningú més, i segons ell, anar a la Lluna ha resultat caríssim i només hi pot anar la gent de quartos, la Lluna és americana. Aparentment sembla que el notari té raó. Si s'hi pogués anar per mar o a peu, ja faria anys que a la Lluna no s'hi cabria. Ell diu que si a la Lluna hi ha or, mercuri, urani, argent i més coses, és tot de propietat americana.

- Està per veure, Benet, si algú els vol discutir aquestes propietats, anant-hi, i si els americans se les deixaran discutir. Els americans, per ara, han guanyat totes les guerres fetes fora de casa seva. I si s'ha de fer una guerra per la possessió de les riqueses del subsol llunar i els americans hi prenen part, com que serà fora de casa seva, ja se sap qui la guanyarà aquesta guerra. Perquè jo dic, tenir un dipòsit de matèries primes tan important com el que hi deu haver a la Lluna i no pensar en fer-lo servir, és com si aquest dipòsit no existís. I en un temps que no es té petroli si no es fan compliments als senyors moros, que l'or ja s'ha acabat dels rius americans, que els brillants costen un ull de la cara i si no es paguen així no els deixen anar els senyors de l'Àfrica del Sud...

Potser té raó Caliquenyo, però com que jo sé que, com a bon federal

li agrada discutir, li he posat un tema discutible.

- Veuràs, amic. Els americans saben el què els ha costat fer un senzill passeig a la Lluna. D'altra part, hem de convenir que els americans, amb els quartos que tenen poden fer coses impensades pels del vell continent que encara anem a plaça regatejant. I si ells, amb bombes noves, troben la manera de fer acostar la Lluna a la Terra per tal que els viatges surtin més bé de preu?

- Benet, vols que et digui una cosa? A vegades l'Elvira té raó quan diu, en altres paraules, que pixes fora de test...

No vam renyir del tot amb el notari Galigó. Hi ha una amistat de molts anys, i l'amistat entre federals s'ha de mantenir. La prova és que em va informar que d'ençà que funciona un govern de tècnics s'ha produït un fet que si se n'hagués d'haver fet una escriptura seria una escriptura en la qual s'hi hauria fet sortir la quantitat més gran d'ença que se'n feien. Em parla de l'afer Matesa. Diu que l'esdeveniment ens vindrà molt bé als federals, que hi petarà molta gent.

- Si s'hagués portat d'amagat, com altres coses que s'hi han portat, mira...però havent-se sabut, algú petarà, Benet. I algú gros. Es clar, tot depen què enten el notari per algú gros, o sigui fins a on li sembla que ha d'arribar aquesta grossària.

Els estudiants no estan quiets. Mai hi han estat, però el notari Galigó en tot veu possibles guanys federals. En veu a n'el procés de Burgos contra gent del Nord. Els guanys minven una mica quan el president Nixon es posa les calces bé pels carrers de Madrid. Les donades de llengua, com diu ell, amb els americans el preocupen força. Diu que no en pot sortir res de bo amb països de llengua diferent...

Aquests dies l'amic notari devia anar pel món amb la cara plena de

somriures. Ha tornat el poeta Carner, un dels que més ha fet per la llengua d'aquest Districte Federal, i Pau Casals ha estrenat a la ONU l'himne de la Pau. El notari Caliquenyo, el qual pel nom sembla que hauria de ser un mal notari, i potser l'és, tenia en gran estima al mestre Casals. En sabia moltes coses, l'ajut als exiliats, el no voler tocar en països manats per gent que ell creia que no hi havia de manar, el concert a Mistral, aquell Cant dels Ocells alçat de cançó popular a la categoria, tocat per ell, d'un himne sense estridències que ha fet llagrimejar ulls sens fi, Prada. Els jueus segueixen patint. Allò d'anar a matar jueus que de petits ens feien fer per Setmana Santa, ha durat anys. Primer el Führer va estar a punt d'acabar-los, i ara els que els volen acabar són els palestins els quals diuen que Palestina és seva i que els jueus s'hi han ficat. Es fa una Olimpiada a Munich per veure qui corra més i els pobres jueus que hi van anar amb aquest intent, hi peten tots a mans de palestins carregats d'odi. Algú diu que aquest fet farà plegar les Olimpíades.

El notari em torna a telefonar engrescat. Em diu que algú s'ha errat o que les coses es van posant bé pels federals.

- S'han establert relacions amb la Xina comunista. Què et sembla, Benet? Tu diràs el que vulguis, com sempre, però no em negaràs que això es va posant bé. Acabada la guerra ja saps que un podia dir que era el mateix Landré i no li passava res, però ja saps què s'esdevenia si algú deia que era comunista. Anem cap a una monarquia federal?

Nova trucada.

-Ja saps que han assassinat al president del govern? Qui no ho sé, però segur que no ha estat cap federal. Han fet un forat des d'una casa, han posat una bomba dessota el carrer i l'han feta esclatar

just quan passava el cotxe del president. No ho sé, això trontolla. El cap d'Estat malalteja i el substitueix, diuen, durant una temporada, el Príncep d'Espanya. Seguirem com fins ara o hi haurà canvis? Si encara no llegeixes els diaris et faig saber que ha plegat el president dels Estats Units. Bé no és que hagi plegat ell, l'han fet plegar perquè es veu que ha passat per alt algun article de la constitució americana. Els americans passen perquè els hagin deixat sense bisons i perquè no tinguin fantasmes als castells, però no passen que se'ls toqui la constitució. Saps el Negus, aquell que anava pel món amb aquell paraigua? El rei de reis que es feia dir? Doncs no li ha valgut. Ha estat destronat. M'han dit que a n'aquest destronament hi ha mans russes amagades, i que Abissínia que era el país amb més pobres del món, tenia el rei més ric. Si és veritat que hi han mans russes amagades i reparteixen la fortuna del rei... A Portugal un llibre ha provocat una revolució. Què et sembla? I una revolució especial, a la portuguesa. Els soldats, pels carrers, portaven clavells als canons dels fusells. Durant molts anys el president Salazar va omplir Portugal de discursos que molts portuguesos havien de sentir de fora del país. Ara els exiliats deuran tornar. Haurem de prendre exemple, Benet, del que vagi passant a Portugal quan tornin els que en són fora, per si mai tornen els que són fora d'ací.

Es impenitent l'amic Caliquenyo. No es vol donar...

- No hi haurà República, Benet! El cap d'Estat s'ha mort i ja tenim a Joan Carles rei. Lògicament n'havia de ser son pare, el fill d'Alfons XIIIè, però es veu que no es van entendre amb el generalíssim amb el qual era de mal entendre-s'hi a l'hora de dir què havia de manar més... Nosaltres, però, seguirem essent federals, no?

El nou rei fa un viatge a Barcelona i fa part del discurs en català.

D'amagat, avui i sense dir-ne res a ningú, he comprat un diari. El rei ha dit que se sentia successor, amb orgull, dels comtes de Barcelona, d'Urgell, de Girona, d'Osona, d'Empúries, de Besalú, de Jaume el Conqueridor, de Pere el Gran, d'Alfons el Magnànim... L'afecció dels catalans a la llibertat és legendària, i sovint ha estat fins i tot heròica... Després ha tirat quatre floretes a les dones del país, i ha acabat amb un Visca Catalunya...

A casa l'Elvira ha anat a esperar el rei mudada com si anés a casori. Quan ha tornat a casa m'ha besat al davant de tothom.

- Ho veus, quin rei tenim, Benet? Quin president de la República ha fet un discurs com el que ell ha fet! I ara què dius, eh?

- Que jo segueixo essent un notari federal, Elvira...!

- Ai, Déu et fassi bo, Benet.

- Benet! Benet! Ja hi estem anant!

Es el començament d'una trucada de l'amic Caliquenyo. No té aturador.

- M'escoltes? "Llibertat, amnistia, estatut d'autonomia" Saps què és això, Benet? El text de la pancarta de l'Assemblea Democràtica de l'Hospitalet, a Sant Boi, en la Diada! I jo hi he anat, Benet. Ja sé que tu i jo som federals, però allò feia alçar els cabells de punta! S'anà a l'església a retre homenatge a Rafel de Casanova, amb quin respecte, amb quina devoció... Benet, si ja sé que tu i jo som federals, però avui el cor se me n'ha anat amb aquella gent. A la plaça de Catalunya, un bosc de banderes catalanes, i a la taula del mig la plaça com a única presidència, la senyera. Benet, hi va haver gent que va plorar tota l'estona. Sí, fins i tot el notari Caliquenyo...

N'he parlat a casa de l'acte de Sant Boi. La majoria dels notaris hi eren, i havien participat en diverses marxes amb un "Volem

l'Estatut" per bandera. Resulta que hi han anat tots a les marques, i quan no n'hi ha hagut de programades, les han programades ells. Això em fa pensar que han sortit més que federals. Jo, que hagués-sin estat federals, uns bons federals, mira...Ata, que vagin més enllà! Ho he comentat amb Caliquenyo i m'ha dit que no pot pas ser el mateix federalisme un d'un segle enllà que el d'avui. En el de fa un segle s'anava a dormir amb espelmes, es guanyaven quinze rals diaris i els tranvies eren tirats per mules. Si totes aquestes coses han canviat, segueix dient-me Caliquenyo, no has de trobar estrany que canviï el federalisme. La joventut d'ara no es pot comparar amb la joventut de cent anys endarrera. En aquell temps les dones portaven cotilles metàl·liques i calces fins els tornells, i a les platges hi havien tres compartiments: el dels homes, els de les dones i el dels capellans. I ni banyant-se, Benet, es podia veure un genoll de senyora. Ja veus com van avui aquestes coses! I els balls, que no han canviat els balls? El món ha seguit els canvis dels balls. I les guerres, que no han canviat les guerres! D'anar a matar insurrectes a Cuba a cops de matxet a les bombes atòmiques que s'han tirat al Japó...I vols que el federalisme no hagi canviat? El dels joves vull dir, saps? El nostre potser és el mateix de sempre, no ho sé....

Potser en les meves escriptures privades n'he parlat poc dels notaris de casa. Intentaré parlar-ne si l'amic Caliquenyo no em des-torba amb les seves informacions.

Benet, el gran, ja notari autèntic, s'ha casat i s'ha establert fora de casa, igual que Pasqual, el segon.. Sembla que s'han casat bé. Almenys cap d'ells quan venen a casa diu mal de la seva dona. Els casà mossèn Angel a indicació d'Elvireta, la seva mare la qual n'està molt del mossèn. Per cert que jo, entre casoris i bateigs

gairebé es pot dir que s'ac un entrat a l'església del Barri de Dalt. Així ho deu entendre mossèn Angel perquè en el darrer bateig de Pasqual, l'home em va dir:

- A veure, senyor Benet, si algun dia em ve a fer una visita fora de venir en acte de servei.

Ho he consultat a Caliquenyo.

- Veuràs, Benet, no sé si el federalisme hi perdria gaire si tu un dia anéssis a veure mossèn Angel sense necessitat de que et casés fill o et bategés nets.

- Què faires tu?

- Si vols ens n'hi anem tots dos.

I hi vam anar tots dos.

El vam tibar fent coses a l'hort amb calces de vellut, amb les mateixes, penso, que portava el dia que el vam requerir perquè ens casés Pasqual i Esperanceta. Almenys els dos pedaços de les genolleres, d'un color més fort, eren els mateixos.

- Miri, mossèn Angel, passàvem per ací i hem dit, anem a dir bona tarda al mossèn...

L'home té una mini-casa vora l'església que ell en diu la rectoria. Ens hi feu entrar. Hi ha una taula amb uns rosaris al damunt, unes lleixes amb llibres i tres cadires. Jo penso com s'ho deu fer mossèn Angel quan el visiten cinc persones a la vegada. Hi ha una finestra que dona al petit hort, una porta que deu donar a l'habitació privada del mossèn, i una llar apagada.

- Estarem més bé ací que a l'església. L'església és freda i ací farem foc a la llar... En un moment el tindrà encès... Ja està, veuen? Algú de tant en tant em deixa una mica de llenya sense dir-me res. S'acostin, s'acostin, i seguin. Podem seure tots avui... Hi ha una cadira per cadascun... Volen unes rodells de fuet?

- No s'amoini, mossèn Angel!

- Cap amoino. Es del mas de Silvestre. Assegurat, saben? I hi farem passar un mossec de pa. Me l'han portat avui, és pa de pagès, d'aquells que dura dies sense perdre el gust... Mirin quina crosta! Aquells compliments ens esvaren una mica tant a mi com a Caliquenyo i els dos pensen que d'un moment a l'altre deurà venir la segona part. No creiem pas que mossèn Angel ens hagués parlat d'anar-lo a veure fora d'actes de servei, com deia ell, per a convidar-nos de fuet i pa moreno...

- I potser, ben buscat, trobaré una ampolla de vi...

Surt uns moments i ens mirem amb l'altre notari. Caliquenyo em senyala amb el dit i cara d'incrèdul, els llocs d'uns llibres. Sorpresa. "Història de la pintura espanyola", "Estudis sobre l'Estat Mitjà", "Joies literàries", "Les nacionalitats", "Les lluites dels nostres dies", "Observacions sobre el caràcter de Don Joan Tenori"... Autor: Francisco Pi i Margall. Per baix dic a Caliquenyo:

- Quants n'has llegit?

- Jo no he passat de "Las Nacionalidades"

- Jo tampoc...

- Veuen si l'he trobada! Entre això, el foc i el fuet ens anirem refent...

De debó ens anèvem refent. Mengem en silenci, esperant... Veiem que mossèn Angel es disposa a parlar, i pensem "Ara!".

- I doncs què conten, què: content de nou! Ací no se sap mai res. La gent que conec només em parla del temps, d'una bona o mala anyada de pèsols... Algú per mudar de conversa en pregunta si les bacines rajen...

Jo, no ho sé si ho va pensar Caliquenyo, però vaig pensar: "Aquest ens demanarà quartos!"

- Sí, miri...els americans han anat i tornat de la Lluna, venen molts turistes i ens fan anar la plaça cara...el president Nixon ha estat a Madrid...

Es Caliquenyo qui entra en joc i hi entra a la seva manera.

- Vostè creu que és una bona cosa que un president republicà visiti un país que s'ha declarat oficialment monàrquic?

- Veurà, senyor Galigó, la cosa que el president Nixon no deuria volguer és que hi hagués rei als Estats Units, però no té perquè no tenir bones relacions amb països que no són republicans, o que hi ha gent que no en són. Després hi ha republicans que són gent de totes prenyes, ja se sap...

Caliquenyo no es pot estar de mirar-se aquells llibres els quals ens havíem mirat primer.

- Com el senyor Pi i Margall, sí, senyor. Fou un home auster i de conducta exemplar. Ell va entendre que una República podia salvar el país...

- La República Federal, mossèn Angel!

- La República Federal, exactament. I va ajudar a què s'implantés i que plegués un rei que se'ns havia portat de fora, com d'altres. El senyor Pi creia que la seva República podia salvar el país i tots els que creuen poder salvar coses mereixen un gran respecte. Creia que es necessitava un programa de tendència progressista, ja que com vostès saben el país en lloc d'anar endavant anava endarrerat, deia que s'havia de reorganitzar l'exèrcit on les discrepàncies estaven a l'ordre del dia...vostès saben que fins una colla de sergents es van veure en cor de fer cops d'Estat...Sí, el senyor Pi era partidari de la separació de l'Església de l'Estat. Segur que els capellans si tota la gent que anava a missa hagués pagat, hi haguessin sortit guanyant. Volia que tothom anés a estudi de franc

i que fos obligatori anar-hi...Ja saben vostès que a estudi no s'hi anava gaire. La mainada era la primera que no hi volia anar, i molts pares, perquè la quitzalla no plorés, la feien quedar a casa i deien que a estudi els mestres hi pegaven. El senyor Pi no volia que hi haguessin esclaus a Cuba. No se'l va creure, i ja s'ha vist com va acabar Cuba. També es volia ficar amb la cosa social, també. Ell preconitzava que els conflictes laborals s'havien de discutir per medi de jurats mixtes de patrons i obrers. Ell ho sostenia això molt abans dels sindicats verticals i dels altres... Però molts volien una República Federal a la seva manera, i molta gent acostumada d'anys a no creure el govern, tampoc va creure al senyor Pi. Ell els volia fer creure a les bones, però a Madrid que sempre han estat partidaris de fer creure la gent d'altra manera, van veure amb mals ulls la tàctica del President el qual va haver de plegar. Volien canonades a Madrid. Vingué Salmeron amb ganes de fer creure a garrotades als inconformistes, i a l'hora de la veritat, davant un plec de papers amb penes de mort, el senyor Salmeron va dir que ell no les signava...Es feu una prova amb Castelar, el qual ho i seguint essent un gran orador, restablí la pena de mort i, amb grans discursos, l'aplicà sense contemplacions. Pi i Salmeron no van estar d'acord amb Castelar i anunciaren la seva determinació de combatre'l a les Corts, únic lloc on segons ells s'havia de combatre. Hi hagué un debat de discursassos, el govern va perdre una votació, i fou llavors que el general Pavía, acompanyat de guàrdies-civils, als quals sempre se'ls fa fer coses complicades, feu sortir els diputats a trets a dos quarts de vuit del dia 3 de gener de 1874...

Tot el berenar i el sobre-berenar fou una conferència de mossèn Angel sobre temes federals. En sabia més que jo i l'altre notari

plegats.

-...i si tothom hagués estat federà com el senyor Pi, qui sap com haguéssin estat les coses...I a veure quan tornen per ací! - foren les seves darreres paraules.

Pel camí Caliquenyo em va preguntar:

- Què t'ha semblat, Benet?

- Jo esperava, em penso, com tu, que hi hauria una segona part amb sermó.

- No te'n fiis, Benet. Aquest, com que sap que encara el fareu treballar molt, aprofitarà fer-te el sermó davant tota la família.

Tots aquells llibres que hem vist eren una mena d'esquer. Ell s'ho devia pensar que un dia o l'altre l'aniríem a veure. En saben un niu aquesta gent! Ell degué pensar, primer que trobin el senyor Pi i Margall a la rectoria, després ja vindrà la meva... A menys, a menys, Benet, jo no els acabo mai d'entendre als capellans, que mossèn Angel sigui un capellà federal!

- I si fos així, Caliquenyo?

Els dos degueren pensar la mateixa cosa. Desferen camí i, d'amagat, dos notaris federals deixaren uns diners a una caixeta en la qual s'hi llegia: "Caritat per les ànimes"...

Silvestre no s'ha casat. S'ha quedat solter, com Don Quixot. No sé d'on ha tret que per a festejar s'ha de perdre la serietat, i que si un es casa i no l'endevina s'ha de passar la vida havent-se'n de penedir. El noi m'ha fet de passant fins que ha estat notari, i fa unes escriptures monumentals. Ha llogat una mecanògrafa, molt guapa per cert, tant que jo m'he vist obligat a dir-li:

- Vols dir, Silvestre, que aquesta noia tan guapa sap escriure a màquina bé?

I és que a més de ser guapa, ara s'ha posat de moda que les noies vagin curtes de roba, i la gent que ve a fer escriptures es passa l'estona mirant les cames de la noia.

Jo també ho faig notar a Silvestre:

- Vols dir, goi, que aquesta noia no ensenya massa les cames?

Silvestre s'ho agafa rient, i veig que ell també les hi mira. I també li faig observar:

-Mira, pare, m'hi he acostumat i si no les hi mirés les escriptures no em sortirien bé.

Tenim notícies dels Endolls. Ens han dit que el pare Endoll quan va saber que el rei havia parlat en català va agafar un cabrot majúscul. Proposava en ple carrer assaltar el Congrés, i pagava càfès a la gent quan sabia que s'assaltaven bancs o que hi havia altres disbarats. Ens han dit que aquestes manifestacions i francesilles li costaren un cert temps de presó. Del noi se sap que al veure que amb Esperanceta no hi tenia res a fer, es casà amb la sola intenció de produir Endolls petits, però trobà lluna de noies i la seva intenció fou un fracàs absolut...

Angel i Francesc també s'han casat. I de tots els matrimonis hi ha hagut llarga descendència. He pasat compte ~~si~~, si no vaig errat, la situació és aquesta: Matrimonis, 4. Futurs notaris, 22, botiguers, 3.

Ha quedat Manelic, el més jove, el qual vol festejar i no se'n surt. Un dia, però, que teniem a casa Francesc i Pasqual amb les dones, ens comparegué amb un retrat espeterrant.

- Què us sembla? - diu mostrant el retrat.

- Psé...- fa Francesc.

- Què vol dir aquest psé? Es enveja? A veure tu, Pasqual...

- Home, de guapa ja ho és...Es del país o forastera?

Manelic queda sense saber què dir. Intervé Elvira:

- Ja t'està bé, perquè l'ensenyaves aquest retrat. Aquests es riuen de tot.

- A veure, pare, tu què hi dius?

- Ui, el teu pare!

- Deixa-la dir, Manelic. Jo hi entenc molt amb noies guapes.

- Ja pots pensar!

- No la trobes guapa tu a la teva mare?

- Sí.

- Doncs quan era jove, ja fa temps, encara n'era més, i jo la vaig escollir. Hi entenc o no hi entenc? Ara, que jo era molt ben plantat!

- Va, Benet, va!

- Us penseu que la vostra mare s'hi hagués casat amb mi si no hagués estat ben plantat?

- Deixeu-lo dir...Mira amb què surt aquest ara!

- Es guapa de debó, Manelic, guapa de debó!

- Però no trobes, pare, que fa cara de no ser d'ací?

- No en facis cas de la cara, Pasqual. Tu, per la cara, d'on et penses que és la teva mare? Oi que sembla que qui sap d'on és? Doncs és de Gràcia, del Major de Gràcia, del carrer Gran que se'n dirà ara.

- Deixa'l estar Pasqual a ton pare que les sap molt llages!

- I d'on has dit que era Manelic?

- Es...és basca.

- Fotre! I el parla el basc?

- Sí...

I us enteneu?

- Oh, ja fa temps... ja fa temps que és aci

- Quan la portis i hagi de parlar amb ta mare, que li parli en basc!

- No te l'escoltis, Manelic. Es federal ton pare, ja ho saps.

- Aveure, Manelic - diu la dona de Pasqual-, aquesta cara...aquesta cara em sembla que la tinc vista, no trobes Marta?

Marta, que és la dona de Francesc, fa el mateix comentari.

- Sí, ^{a mi} ja també em sembla haver-la vist en algun lloc... A on? A on l'he vista jo aquesta cara...

El pobre Manelic es veu atrapat. Sí que es tenia vista aquella cara. L'home, sabent que hi havia dos germans a casa els quals li deien sempre què esperava per a festejar, havia comprat en un quiosc, a-ban de venir a casa, el retrat de la primera estrella d'una companyia de revistes que actuava a un teatre de la ciutat...

El notari Caliquenyo torna a insistir que les coses van bé. Es parla, diu, de reformes polítiques. Es clar que aquesta reforma l'han anunciada els que manaven fins ara, però si hi cauen de fluix i deixen fer eleccions, alguna cosa es reformarà, Benet, no? No fas bé de no volguer mirar la televisió ni de no llegir diaris. La televisió ens en va fer una de molt bona. A-a ja hi ha molta gent que havia estat fora del país, i els televisors francesos van dir que un dels que teniem ací era el senyor Carrillo, sí, el comunista, saps? Els televisors d'ací van dir que els francesos deien mentides i que el senyor Carrillo allà on devia ser era a França que sempre han tingut gent que ací no volíem. I els televisors francesos van passar un reportatge on es veia el senyor Carrillo pels carrers de Madrid! Els d'ací no van trobar altra sortida que dir que el senyor Carrillo havia entrat d'estranguis, disfressat i amb perruca...

- Benet, Benet! Ja ho saps, o encara no et mous de casa?! El rei, aquest rei que a tu et feia tanta por ha anomenat Terradellas pre-

sident de la Generalitat? "Ja sóc aquí!" va dir Tarradellas quan va arribar, davant tota la ciutat al carrer. Allò no es veurà mai més, Benet! Tu no t'ho acabes de creure, però les coses es van posant bé. El rei ha anomenat president de la Generalitat a un republicà! Perquè tu deus saber que Tarradellas és republicà i ja feia temps que els republicans que seguien essent republicans a fora l'havien nomenat president de la Generalitat sense haver-hi Generalitat. O sigui, que el rei ha donat per bo un nomenament fet per republicans! Oh, carai, Benet, no és pas bulla això... I és el que jo penso; també, pensant com tu em penso que penses. O el rei es va tornant republicà o Tarradellas se'ns ha tornat monàrquic. No penses això, tu... Doncs jo penso que potser acabarem tenint un rei federal, ja veus què et dic! Però hi ha més encara, Benet, hi ha més. Quantes pestes no has sentit a dir durant anys i anys, contra els partits polítics. Ah, doncs ara els deixen actuar a tots. Només és qüestió de demanar permís, i n'han donat fins i tot als comunistes del senyor Carrillo. És clar que potser han deixat que els comunistes en siguin oficialment perquè es pensen que són pocs, però i si resulta que amb el temps són més? I els socialistes, que no són una bona colla? I els del senyor Fraga? Vols dir Benet que tot això no es fa de cara al Mercat Comú perquè els comunitaris vegin que ara tenim gent de diverses marques en lloc d'una sola com fins fa poc hi havia?

- Benet hi haurà eleccions, eleccions, Benet! Podrem votar a qui volguem. Suposo que deixaràs les escriptures privades i portaràs la família en pes a votar.

L'altre dia et parlava dels comunistes. Doncs a Suècia han donat el Premi Nobel al poeta Alexandre. Potser ací es pensen que els comunistes que tenim només són poetes i per això els donaren permís

d'entrada!

- Benet, ja tenim constitució. No és federal, però no diu mal dels sindicats, fer vagues'es cosa de la constitució i parla de nacionalitats, que ja en parlava el senyor Pi i Margall! I tindrem Estatut!

- Ja el tenim! S'ha fet a Sau. Sí, ja sé que hi trobaràs pèls... A mi m'hagués agradat més, i no que m'hagi passat amb els capellans, que s'hagués fet a Núria, com l'altre. I es pot modificar, com la constitució... Si s'ha passat de fer les coses baix batuta i ai, del que desafinava, a tenir Congrés amb els diputats que molts hi han volgut portar - els que no han votat ara poden votar un altre dia, i hi ha eleccions cada quatre anys, si no són els primers quatre, els quatre segons o els quatre tercers ens ho poden arreglar tot!

- Ja heu anat a votar l'Estatut? Sí, hi ha gent que en diu l'Estatutet, i els federals l'hem de prendre com un arròs agafat, però què és que podia pensar anys endarrera que en tinguéssim cap d'Estatut? Es una eina, no és una aixada, ja ho sé, és potser un cavió o un aixadell, però alguna herba es pot esbandir, no? Tornem a ser gent d'Estatut després de 40 anys d'estar-ne sense. I ara tothom serà autonomista. Anys enllà els agafaven, i ara es farà l'Estat de les Autonomies. S'obligarà a tothom a ser autonomista. Es igual que mai n'haguéssin estat, ara se n'haurà de ser per força. I pensa que les autonomies tothom les troba curtes. Si a nosaltres ens han dit que erem una nació, totes les autonomies que s'acostén també ho seran. Serem una nació de nacions, Benet. Això ja és més que la primera pedra d'un Estat federal. Es qüestió de tocar sardanes sovint!

Jo dic a Caliquenyo que em sembla que l'autobús el porten xofers els quals ja havien portat l'altre, aquell que feien anar pel camí

que ells volien sense admetre protestes, i que ara també li faran anar deixant-nos protestar, però l'altre notari ha agafat el mal de l'engrescament que és una malaltia de mal arreglar.

Penso que faig la darrera escriptura. Ells, tots, han volgut que aquesta trobada es fes per Sant Benet. Som tots a casa. Fills, dones, néts i nétes. Els únics solters són els menors d'edat, Silvestre i mossèn Angel que noranteja. Tomasa s'ha vist obligada a demanar ajut a Honorina la qual ha vingut amb Silvestre el qual no para de remoure's nerviós perquè el coll li fa nosa i les sabtes li fan mal. Presidim la gran taula Elvira i jo. Les cuineres s'emporten un vot de gràcies general. Ha trencat el foc un notari petit amb aquests versos:

Es en nom de tots plegats,
vells i joves tant se val,
que els meus vots faig emportats
per l'afecte més capdal
perquè el gran avi Benet
vagi essent notari alt
per molts anys, amb tot el dret
d'un notari federal!

El notari petit s'emporta un aplaudiment total. El notari Caliquenyo s'alça disposat a parlar. Tenia el plat damunt el tovalló i aquest lligat al coll i quan s'ha alçat ha fet el primer mullader de la nit.

- Es igual - diu-. Ens han passat coses de més mal passar que aquestes... Avi Benet, àvia Elvira, fills, nores, mossèn Angel, néts i nétes en general: El que us parla és un notari federal el qual ha passat tota una vida sense República Federal, però que segueix essent republicà federal. Això només està a l'abast de gent esco-

llida com el senyor Benet i un servidor de vostès (grans aplaudiments). En som nosaltres i en són els nostres descendents. Si seguim fent treballar els registres civils, i els altres mossèn Angel, com fins ara, d'aquí a poc tindrem el país ple de notaris federals, i llavors ja no serem els dos solitaris actuals, sinó que per primera vegada, per majoria absoluta de federals no hi haurà més remei que proclamar la República Federal! (nous grans aplaudiments encapçalats per mossèn Angel).

Un notari menor d'edat diu "Que parli l'avi Benet"! La família m'ha ovacionat.

- Benet, comediment, que hi ha menors d'edat! - diu Elvira.

Rialla general.

Estimate tots:

Potser és el darrer discurs que faci (veus de No! No!) Un notari federal se surt de moltes coses, però no se surt d'una que tampoc se'n surten els que no són notaris federals. I si per si fos la darrera vegada que em senti (noves veus de No! No!)...per si fos la darrera vegada que em senti, us vull dir Collforts que m'escolteu, que ompleneu el món de notaris federals com molt bé ha dit l'amic Galigó...

- Caliquenyo! - ha interromput l'interessat.

...com ha dit l'amic Caliquenyo. I això haurà estat possible gràcies a l'àvia més guapa del món...

- No us l'escolteu pas! - protesta l'àvia Elvira.

....i gràcies a que jo no vaig deixar portar puntes al meu noi quan era petit (crèts de Avi!, Avi!, Avi!)...i gràcies a que aquesta àvia vostra va tenir l'encert de fer amagar el noi en determinats moments..

- Que ell no ho volia, que el vostre avi no ho volia! - va dient Elvira.

....al mas de Silvestre. Allà, aquest meu noi tan ben plantat com

el seu pare abans i després de ser notari, va tenir la sort de trobar-hi aquesta joia de la família que es diu Esperanceta Oliva! (Gran ovació. Crits de "Que s'abracins! Que s'abracini!...") Basqual i Esperanceta s'abracen, i van a abraçar el notari en cap. Elvira intervé)

- I jo, que no hi tinc dret a n'aquesta abraçada!

- Ho veieu, com per raons que tinguem ella sempre acaba venint amb mi?...Tingueu-la sempre a l'altar del vostre cor a Esperanceta, puix sense ella, sense el què va fer pel nostre Pasqual, ací no hi hauria cap notari, ni federal ni sense. He dit.

L'ambient és carregadíssim. S'ha decidit que el darrer de parlar sigui mossèn Angel el qual llúu sotana nova, cabells blanquíssims i arrugues sens nombre.

- Amics meus...què voleu que us digui un pobre capellà de pagès que ja és més de l'altre món que d'aquest? Una vegada el senyor Benet i el senyor Galigó van venir a la rectoria. Jo sabia que venien una mica temorosos pensant escoltar sermons...Els ja ho saben què van escoltar. I jo sé què van fer sortint de casa. Si haguéssin vingut una altra vegada, haguéssin vist que les ànimes, les bones ànimes, em van regalar unes calces noves (Hi ha xiuxiueigs entre els assistents. Els que estan en el secret ens senyalen a mi i al notari Caliquenyo. Ambdós miren enlaire)

-...Si tots són notaris federals com ells, sereu uns bons notaris. Jo no sé si en casaré gaires més...jo prou ho voldria, però jo, com un notari federal, arribarà un moment que acabaré la corda...Ja n'he casat molts de vosaltres...i a cada casori hem cantat El Virolai... No se'l deixa acabar. Quin Virolai, senyores i senyors! Segur que serà el darrer que sento, però ha valgut la pena...Però entre els notaris nous es veu que n'hi ha de la ceba...

- Una mica desafinada, però no es pot pas demanar tot...- comenta mossèn Angel quan el notariat jove dona per acabada La Santa Espina. Ai, quin dia aquest! Una botiguera, que serà una molt gran botiguera, s'alça i, sola, amb el cap alt i veu angelical, canta les estrofes que més ulls han fet llagrimejar, les estrofes de l'Emigrant. La notariada no vol ser menys i, dempeus, fent tremolar vidres i sostres envesteixen Els Segadors. Els que hi posen més el coll són els notaris de la branca de Joan Endoll. Han estat aquests qui han encetat una serie de visques provocant mirades al sostre dels noranta anys de mossèn Angel...

Es la darrera escriptura privada que s'ha trobat del notari federal Benet Collfort.

6 de setembre de 1981

